

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR DIPLOMATIJOS PROGRAMA

LUKAS KIVITA

II kurso studentas

Zeitenwende: Vokietijos užsienio politikos stabdžiai „laikų posūkyje“

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: dr. Tomas Janeliūnas

Vilnius, 2023

Magistro darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....
(data)

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data)

.....
(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Magistro darbo recenzentas/ė:

.....
(v., pavardė)

Magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

Bibliografinis aprašas

Kivita, L. *Zeitenwende: Vokietijos užsienio politikos stabdžiai „laikų posūkyje“*: Tarptautinių santykių ir diplomatijos specialybės magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas dr. Tomas Janeliūnas. – V., 2023. – 85 p.

Reikšminiai žodžiai: užsienio politikos kaita, užsienio politikos pokytį formuojantys veiksniai, užsienio politikos analizė, kombinuotas modelis, stabilizatoriai, *Zeitenwende*, epochos lūžis, laikų posūkis, Vokietija, Rusija, karas Ukrainoje.

Šiame darbe nagrinėjama *Zeitwende* kalba inicijuotas Vokietijos užsienio politikos lūžis, kuriam postūmiu tapo 2022 m. vasario 24 d. prasidėjusi Rusijos invazija į Ukrainą. Darbo problema kyla iš praktikoje stebimo neužtikrintumo Vokietijai įgyvendinant užsibrėžtą kursą, todėl atvejo studijoje siekiama suprasti, kokie veiksniai koku būdu veikia užsienio politikos pokyčius. Remiantis Jakobo Gustavssono ir Kjello Goldmanno darbų teorine analize, darbe konstruojamas atvejui aktualus tyrimo modelis, apjungiantis tarptautinius, vidaus, individo ir biurokratinio-organizacinio lygmens veiksnius. Trijose kaitos dimensijose – geopolitinėje, geoekonominėje ir geostrateginėje – sąveikos tarp pokyčio ir ją formuojančių faktorių ieškoma pasitelkiant kokybinę turinio analizę, kuria nagrinėjami 2022-2023 m. Vokietijos institucijų pranešimai, žiniasklaidos tekstai, analitinių centrų publikacijos ir vienerių metų laikotarpyje skelbtos nuomonių apklausos. Tyrimo rezultatai rodo, kad pokyčiui tvariausiai vykstant geoekonominėje dimensijoje, kitose dviejose pažangos padaryta mažiau. Kismą ribojantys „stabdžiai“ – ekonominis susisaistymas, visuomenės nuotaikos, O. Scholzo kaip sprendimų priėmėjo nuostatos ir biurokratinė inercija, tyrime operuojantys *stabilizatorių* ir *kaitos proceso elementų* pavidalu – nors netolygiai, veikė visus tris pokyčio laukus, tokiu būdu užsienio politikos kaitą slopindama ir lėtindama.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas magistro darbas **„Zeitenwende: Vokietijos užsienio politikos stabdžiai „laikų posūkyje“** yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Lukas Kivita

TURINYS

ĮVADAS.....	7
1. TRADICINIAI VOKIETIJOS UŽSIENIO POLITIKOS RAMSČIAI.....	12
1.1. <i>Westbindung</i> : europinė integracija ir atlanticizmas	12
1.2. <i>Ostpolitik</i> : dvigubas konsensusas.....	14
1.3. <i>Verrechtlichung</i> : taisyklės ir daugiašališkumas	16
1.4. <i>Zivilmacht</i> : ribotas karinis įsitraukimas ir strateginis susilaikymas.....	18
1.5. Pokyčio tendencija tradiciniuose užsienio politikos ramsčiuose	20
2. POKYTIS UŽSIENIO POLITIKOS ANALIZĖS LAUKE.....	22
2.1. Užsienio politikos koncepcija	22
2.2. Užsienio politikos pokyčio koncepcija	23
2.3. Užsienio politikos pokyčių formuojantys veiksniai.....	25
2.4. Kombinuotas užsienio politikos stabdžių modelis pagal J. Gustavssoną ir K. Goldmanną....	27
3. VOKIETIJOS UŽSIENIO POLITIKOS KAITA 2022-2023 m.	29
3.1. Metodologija	30
3.2. Pirmasis etapas – pokyčio konstatavimas	32
3.2.1. Geopolitinė dimensija	32
3.2.2. Geoekonominė dimensija.....	36
3.2.3. Geostrateginė dimensija	39
3.3. Antrasis etapas – „stabdžių“ nustatymas.....	43
3.3.1. Ekonominis susisaistymas kaip išorinis stabilizatorius.....	43
3.3.2. Visuomenės nuomonė kaip vidinis stabilizatorius	46
3.3.3. O. Scholzas kaip sprendimų priėmėjas	49
3.3.4. Biurokratinė inercija ir institucinė trintis	52
3.4. Trečiasis etapas – apibendrinimas.....	55
IŠVADOS	59
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	63
SUMMARY	84

Terminų santrumpų sąrašas

ES – Europos Sąjunga
JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos
JTO – Jungtinių Tautų Organizacija
JTST – Jungtinių Tautų Saugumo Taryba
KDS – Krikščionių Demokratų Sąjunga
KP – Kairioji partija
KSS – Krikščionių Socialinė Sąjunga
LDP – Laisvoji demokratų partija
NATO – Šiaurės Atlanto Sutarties Organizacija
SDP – Socialdemokratų partija
SSRS – Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga
TST – Tarptautinių santykių teorijos
UPA – Užsienio politikos analizė
VFR – Vokietijos Federacinė Respublika
ŽP – Žaliųjų partija

ĮVADAS

2022 m. vasario 24 d. prasidėjusi Rusijos invazija į Ukrainą galutinai sužlugdė daugiau nei tris dešimtmečius puoselėtas viltis apie taisyklėmis grįstos liberaliosios tvarkos įsigalėjimą ir daliai valstybių tapo akstinu atsigręžti į primirštus kietosios galios instrumentus. Ryškiausiu precedentu tapo Vokietija, kurios kancleris Olafas Scholzas vasario 27 d. federalinio parlamento specialiojoje sesijoje pasakė kalbą, tapusią atspirties tašku vidiniu ir tarptautiniu lygiu vykstančioms diskusijoms apie šios šalies užsienio politikos perkrovimą. Istoriniais tapo kanclerio žodžiai apie Vokietiją ištikusį „laikų posūkį“ (arba „epochos lūžį“) – *Zeitenwende*. „Pasaulis daugiau niekada nebus toks, koks buvo“, teigė O. Scholzas, pabrėždamas, kad laisvojo pasaulio atsakas į Rusijos agresiją lems „ar galia taps viršesnė už įstatymą“ ir ar Vladimirui Putinui bus leista „atsukti laikrodžio rodyklę atgal į XIX amžių“¹. Diskurso požiūriu, kancleris sukonstravo „naują realybę“, kurioje atsidūrusiai Vokietijai nelieka kitų alternatyvų nei prisiimti atsakomybę užtikrinant Europos ir savo pačios saugumą². Kalba tapo viešu pripažinimu, kad tradiciniai užsienio politikos principai buvo paremti klaidingomis prielaidomis apie Kremliaus režimo tikslus ir ambicijas.

Dramatiškai tarptautinės reikšmės įvykiai – tarp jų ir karinės grėsmės – laikytinos įprasta priežastimi, lemiančia valstybių užsienio politikos perorientavimą³. Visgi Vokietijos atvejis ypatingas, nes būtent ji geriausiai atspindėjo po Šaltojo karo išsiskilusias kolektyvines „tiesas“ apie Europos saugumo tvarką, o pastaruosius tris dešimtmečius vykdyta užsienio politika – politiniu, ekonominiu ir intelektiniu aspektais – šiems įsitikinimams buvo kone idealiai pritaikyta⁴. Šios tiesos kyla iš unikalios pokariu susiformavusios politinės tapatybės, įgalinusios Vokietiją save pozicionuoti kaip tarpininkę tarp Vakarų ir Rusijos, bei idėjos, jog užsienio politikos tikslų dera siekti tik diplomatija ir švelniosios galios įrankiais.

Šias gaires nuspręsta peržiūrėti O. Scholzui suformulavus naujus saugumo ir užsienio politikos tikslus:

- gynybos išlaidas skubiai didinti iki 2 proc. nuo bendrojo vidaus produkto;
- modernizuoti ginkluotąsias pajėgas panaudojant tam skirtą 100 mlrd. eurų vertės fondą;
- aprūpinti Ukrainą ginkluote;
- kartu su ES taikyti sankcijas Rusijos režimui;

¹ Die Bundesregierung, „Policy statement by Olaf Scholz, Chancellor of the Federal Republic of Germany and Member of the German Bundestag, 27 February 2022 in Berlin“, 2022 m. vasario 27 d., <<https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/policy-statement-by-olaf-scholz-chancellor-of-the-federal-republic-of-germany-and-member-of-the-german-bundestag-27-february-2022-in-berlin-2008378>>, [2022 m. gruodžio 18 d.]

² Mario Bisiada, „The Discursive Construction of a New Reality in Olaf Scholz’s *Zeitenwende* Speech“, *SciELO Preprints* (2022), 21, <<https://doi.org/10.1590/SciELOPreprints.3852>>, [žiūrėta 2022 m. gruodžio 20 d.]

³ Kal Holsti, *Why Nations Realign: Foreign Policy Restructuring In the Postwar World* (Routledge, 1982), 22

⁴ Tobias Bunde et al., „*Zeitenwende* | *Wendezeiten*: Special Edition of the Munich Security Report“ (Munich: Munich Security Conference, 2020), <<https://doi.org/10.47342/SBID8214>>, [žiūrėta 2022 m. gruodžio 21 d.]

- mažinti priklausomybę nuo individualių energijos tiekėjų diversifikuojant šaltinius⁵.

Turint galvoje, kad Vokietijos užsienio politikos tradicija pasižymi sąlyginu stabilumu ir konfrontacijos su Rusija vengimu, toks pokyčio mastas išties stulbinamas: kaip konstatavo vokiečių leidinys „Der Spiegel“, „vos trečią mėnesį kanclerio pareigas einantis socialdemokratas per pusvalandį atmetė dešimtmečius po Šaltojo karo nusistovėjusią Vokietijos užsienio ir saugumo politiką“⁶. Kalba laikytina ir liudijimu apie Berlyno įsipareigojimą ginti liberaliąją tarptautinę tvarką: „Jei norime, kad pastarieji trisdešimt metų būtų daugiau nei istorinė išimtis, turime daryti viską, kad išlaikytume Europos Sąjungos sanglaudą, NATO stiprybę, megztume dar glaudesnius santykius su draugais, partneriais ir visais, kurie pritaria mūsų įsitikinimams visame pasaulyje“⁷. Kaip teisingai pastebi Bernhardas Blumenau, šiuo požiūriu *Zeitenwende* laikytina ne tik signalu apie pokytį, bet ir apie siekį išsaugoti *status quo*⁸.

Visgi, realybėje užsienio politikos kismas gerokai sudėtingesnis nei atrodo iš pirmo žvilgsnio. Procesą lemia daugybė veiksnių, susijusių su veikėjų nuostatomis, viduje veikiančių interesų grupių palaikymu, biurokratinėmis kliūtimis, per ilgą laiką susiformavusiais struktūriniais kliuviniais⁹. Tai matyti ir praktikoje, kai paprastai net sąlyginai nedideles politikos korekcijas, jau nekalbant apie radikalesnius perorientavimus, lydi politiniai ir visuomeniniai ginčai, dvejonės ir delsimai, tarpinstituciniai nesusikalbėjimai ir panašios problemos.

Kad pokytis nėra savaime išsipildantis reiškinys, patvirtina ir Vokietijos vyriausybės pastaraisiais metais užgriuvusi kritikos lavina: dėl stringančių planų didinti gynybos išlaidas; menkos iniciatyvos tiekiant ginkluotę Ukrainai ir nuolatinių dvejonių svarstant kurios priemonės (ne)deramos; atsargumo įgyvendinant sankcijų Rusijai politiką ir, galų gale, paties kanclerio, ne kartą sakiusio, kad yra pasirengęs palaikyti dialogą su Kremliumi bei, susiklosčius tinkamoms aplinkybėms, tęsti įprastą bendradarbiavimą¹⁰. Dviprasmiški signalai lėmė nuogaštavimus, jog O. Scholzo administracijos veiksmai neatitinka *Zeitenwende* dvasios ir lūkesčių, o tikslas pertvarkyti Vokietijos užsienio politiką, kad ši taptų adekvati naujai geopolitinei realybei, gali būti nerealizuotas¹¹.

⁵ Die Bundesregierung, „Policy statement by Olaf Scholz“

⁶ Christian Teevs ir Charles Hawley, „Germany Completers Historic Foreign Policy About-Face“, *Spiegel International*, žiūrėta 2022 m. gruodžio 20 d., <<https://www.spiegel.de/international/germany/chancellor-scholz-takes-the-plunge-germany-completes-historic-foreign-policy-about-face-a-bacfc32f-c9c6-416d-90fa-d72e2e77aef6>>, [žiūrėta 2023 m. gruodžio 14 d.]

⁷ Die Bundesregierung, „Policy statement by Olaf Scholz“

⁸ Bernhard Blumenau, „Breaking with convention? Zeitenwende and traditional pillars of German foreign policy“, *International Affairs* 98, No. 6 (2022): 1895-1913, <<https://doi.org/10.1093/ia/iiacl66>>, [žiūrėta 2022 m. gruodžio 20 d.]

⁹ Spyros Blavoukos, Dimitris Bourantonis, „Identifying parameters of foreign policy change: An Eclectic Approach“, *Cooperation and Conflict* 49, No. 4 (2014): 486-489, <<https://doi.org/10.1177/0010836713517568>>, [žiūrėta 2022 m. gruodžio 20 d.]

¹⁰ Andreas Rinke, „Russia could resume business with Germany if it ends Ukraine war - Scholz“, Reuters, 2022 m. gruodžio 12 d., <<https://www.reuters.com/world/europe/russia-could-resume-business-with-germany-if-it-ends-ukraine-war-scholz-2022-12-12/>>, [žiūrėta 2023 m. sausio 2 d.]

¹¹ Kristi Raik, „Germany’s Zeitenwende Fails to Address Europe’s New Geopolitical Reality“, *Internationale Politik Quarterly*, 2023 m. gruodžio 4 d., <<https://ip-quarterly.com/en/germanys-zeitenwende-fails-address-europes-new-geopolitical-reality>>, [žiūrėta 2023 m. sausio 2 d.]

Kitais atveju, stebėdami *Vokietijos užsienio politikos kismą* kaip **tyrimo objektą**, galime konstatuoti aiškia **problema** – *nors deklaruojamas tikslas radikaliai keisti užsienio politiką, nėra aišku, kiek šis pokytis tvarus ir negrįžtamas*. Svarstymų apie tai, kas trukdo siekti išsikeltų tikslų, esama daugybės, tačiau dauguma jų grindžiami intuicijomis išvalgomis ir publicistinio stiliaus analize. Tai ir tapo paskata imtis tyrimo, pretenduojančio šią problemą gvildinti metodiškai.

Šios atvejo studijos **aktualumas**, visų pirma, grindžiamas lūkesčiu, kad tai padės geriau suprasti gilumines Vokietijos užsienio politikos sprendimų priėmimo dalyvių motyvacijas ir juos veikiančias jėgas. „Šviesoforo spalvų“ koalicija lūžį inicijavo tik kiek daugiau nei prieš metus, todėl ji nagrinėjančios literatūros nėra daug. Vis dėlto esami darbai gana aiškiai nurodo, kad didelė dalis pokyčio „stabdžių“ glūdi unikaloje, pokariu susiformavusioje Vokietijos tapatybėje. Tobias Bunde akcentuoja, kad adaptuoti nusistovėjusius užsienio politikos įsitikinimus naujai geopolitinei realybei kliudo normatyvinių struktūrų tvirtumas, jų įtaka ekonominiams šalies interesams ir istoriškai susiklosčiusios geopolitinės aplinkybės. Tai sudarė sąlygas Vokietijai išvengti mokymosi proceso ir ignoruoti signalus apie užsienio politikos strateginį neefektyvumą¹². Lianos Fix teigimu, Vokietijos tapatybėje priešinasi iš istorinio naratyvo kylančios idėjos: įsitikinimas, kad Europos saugumas negali būti dalijama į įtakos zonas ir susiformavęs normatyvinis palankumas Rusijai¹³. Blumenau nurodo, kad *Zeitenwende* ardo „problemiškas“ *Ostpolitik* ir su ja siejamą *Wandel durch Handel* politikos doktrinas, grindžiamas nuostata, kad politiniai ir ekonominiai ryšiai gali keisti Rusijos režimo charakterį, kaip ir „pacifistinėmis“ nuostatomis grįstą įsitikinimą apie ginkluotųjų šalies pajėgų vaidmenį¹⁴.

Šiuo darbu keliamas lūkestis prisidėti prie akademinės diskusijos apie tai, kokie veiksniai kliudo ir įgalina valstybes perorientuoti tikslus ir įrankius, kurių pagalba operuojama tarptautinėje aplinkoje. Užsienio politikai įtaką daro ne tik tradiciniai galios resursai, bet ir iš unikalaus autobiografinio naratyvo kylančios idėjos ir jų pagalba susiformavusios struktūros. Štai kodėl tyrimas konkrečiai pretenduoja tapti indėliu į užsienio politikos analizės (UPA) tyrimų lauką. Jame valstybių elgsena aiškinama ne „sisteminio“ (arba makro) lygmens jėgomis, įvairiomis plačiai generalizuojančiomis prielaidomis apie valstybių charakterio prigimtį, o mikro lygmens analize, tyrėjo žvilgsnį priartinančią iki konkrečių asmenybių, sprendimų procese cirkuliuojančių idėjų, vidaus politikos dinamikos ir kt. aspektų¹⁵.

¹² Tobias Bunde, „Lessons (to be) learned? Germany’s *Zeitenwende* and European security after the Russian invasion of Ukraine“, *Contemporary Security Policy* 43, No. 3 (2022): 516-530, <<https://doi.org/10.1080/13523260.2022.2092820>>, [žiūrėta 2022 m. gruodžio 28 d.]

¹³ Liana Fix, „Between Guilt and Responsibility: The Legacy of Spheres in Germany“, *The Washington Quarterly* 45, No. 2 (2022): 75-91, <<https://doi.org/10.1080/0163660X.2022.2092279>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 13 d.]

¹⁴ Blumenau, 1895-1913

¹⁵ Valerie M. Hudson ir Benjamin S. Day, *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory* (London: Rowman & Littlefield, 2020), 7

Svarbu pabrėžti, kad nuo vasario 27 d. O. Scholzo pasakytos kalbos prasidėję užsienio politikos kaitos procesai tebevyksta. Nesant indikacijų, leidžiančių manyti, kad pokytis nusistovėjo, per pastaruosius metus nutikusių įvykių visumą lakyti baigtine būtų netikslu. Priešingai – aiškiai stebimos dvejonės ir neapibrėžtumas leidžia manyti, kad šiuo metu Vokietija atsidūrusi savotiškoje kryžkelėje, o ją veikiančių jėgų balansas lems, ar *Zeitenwende* iš tiesų taps reikšmingu užsienio politikos pokyčiu.

Šiuo požiūriu prasminga kelti tokį **tyrimo klausimą**: *kurie veiksniai koku būdu riboja Vokietijos užsienio politikos kaitą?* Atsakymas į jį leis geriau suprasti giluminius procesus ir jų silpnąsias grandis.

Kaip ir bet kuriame kitame tyrime, tikintis priartėti prie atsakymo pravartu išsikelti atitinkamus **uždavinius**:

- nustatyti tradicines Vokietijos užsienio politiką formuojančias jėgas;
- apibrėžti, kas yra užsienio politikos pokytis;
- sukonstruoti tyrimo atvejui tinkamą užsienio politikos analizės modelį;
- analizės modelio ir duomenų pagalba įvardyti sąveiką tarp pokyčio ir jį formuojančių veiksnių.

Pirmojoje darbo dalyje nagrinėjami pagrindiniai Vokietijos užsienio politiką formavę ir ją palaikę principai. Apibendrinus literatūrą, juos galima skirstyti į keturias dedamąsias: 1) europinę ir euroatlantinę integraciją; 2) Šaltojo karo metu pradėtą *Ostpolitik* tradiciją ir su ja siejamą įsitikinimą, kad ekonominiai saitai gali keisti autoritarinių režimų charakterį; 3) tikslų įgyvendinimą pasitelkiant daugiašalius tarptautinius formatus ir teisės viršenybę, 4) strateginį susilaikymą ir susilaikymą nuo karinių priemonių naudojimo užsienio politikos tikslais.

Antrojoje dalyje **teorijos analize** aiškinamos užsienio politikos ir jos pokyčio koncepcijos, kaitą formuojantys veiksniai ir jų sąveika. Dinaminius užsienio politikos aspektus tyrę akademikai, tokie kaip Charlesas Hermannas¹⁶, Kjellas Goldmannas¹⁷, Walteris Carlsnaesas¹⁸, Davidas Skidmore¹⁹, Jerelas Rosati²⁰, Kalevi Holsti²¹ ir Jakobas Gustavssonas²² išplėtojo eilę teorinių modelių, pasižyminčių savita aiškinimo logika, kintamaisiais, pokyčio tipologija ir kitomis

¹⁶ Charles Hermann, „Changing Course: When Governments Chose to Redirect Foreign Policy”, *International Studies Quarterly* 34, No. 1 (1990): 3-21, <<https://doi.org/10.2307/2600403>>, [žiūrėta 2022 m. gruodžio 28 d.]

¹⁷ Kjell Goldmann, „Change and Stability in Foreign Policy: Detente as a Problem of Stabilization“, *World Politics* 34, No. 2 (1982): 230-266, <<https://www.jstor.org/stable/j.ctt7zvwpm>>, [žiūrėta 2023 m. sausio 15 d.]

¹⁸ Walter Carlsnaes, „The Agency-Structure Problem in Foreign Policy Analysis“, *International Studies Quarterly* 36, No. 3 (199): 245-270, <<https://doi.org/10.2307/2600772>>, [žiūrėta 2023 m. sausio 17 d.]

¹⁹ David Skidmore, „Explaining State Responses to International Change: The Structural Sources of Foreign Policy Rigidity“ and Change, kn. *Foreign Policy Restructuring. How Governments Respond to Global Change*, sud. Jerel A. Rosati, Joe D. Hagan et al. (Columbia: University of South Carolina Press, 1994), 43-61

²⁰ Jerel A. Rosati, „Cycles in Foreign Policy Restructuring: The Politics of Continuity and Change in U.S. Foreign Policy“, kn. *Foreign Policy Restructuring. How Governments Respond to Global Change*, sud. Jerel A. Rosati, Joe D. Hagan et al. (Columbia: University of South Carolina Press, 1994), 221-261

²¹ Holsti, *Why Nations Realign: Foreign*, 18-63

²² Gustavsson, *How Should We Study*, 73–95

charakteristikomis. Dauguma jų skirti aiškinti pokytį „varančias“ jėgas, t.y. priešingai nei reikalauja šio tyrimo klausimas, į kurį tikintis atsakyti, privalu ieškoti reiškinių, kurie užsienio politikos virsmą stabdo. Šiam tikslui konceptualiai artimiausia Goldmanno analitinė schema, dėmesį telkianti į kismą ribojančias jėgas – vadinamuosius *stabilizatorius* (angl. stabilizers)²³. Tačiau ji nėra idealiai pritaikoma, nes į procesą neįtraukia individualaus sprendimų priėmėjo ir pernelyg supaprastintai apibrėžia pokyčio priežastis. Tad šiame darbe konstruojamas kombinuotas tyrimo modelis. Jo „karkasu“ tampa J. Gustavssono schema, leidžianti politikos kaitos procesą „išskleisti“ ir matyti jo eigą nuo jį pastūmėjusių impulsų iki pokyčio išeigos. Modelio „inovacija“ tampa prie vidurinės grandies jungiami išoriniai ir vidiniai stabilizatoriai.

Į klausimą, kas yra užsienio politikos pokytis, t.y., šio tyrimo priklausomas kintamasis, turėtų atsakyti akademinė literatūra. Nors joje pateikiamas ne vienas apibrėžimas ir kriterijai, dauguma jų nėra preciziškai apčiuopiami – siekiant užverti šią spragą reikalingos papildomos pastangos. Turint galvoje, kad problema kyla iš politikos ketinimų ir praktikos (ne)suderinamumo, priklausomas kintamasis konstruojamas iš abiejų dedamųjų, o jų sąveika grindžiama empiriniais duomenimis, leidžiančiais palyginti, kiek (ir ar) politikos praktika atitiko ketinimus. Sąsaja su minėtaisiais stabilizatoriais leis atrasti priežastingumo ryšį tarp priklausomo ir nepriklausomų kintamųjų ir išsiaiškinti, kurios kliūtys kuriuos užsienio politikos kaitos aspektus veikia labiausiai.

Trečiojoje, empirinėje darbo dalyje **kokybine turinio analize** analizuojami Vokietijos užsienio politikos kaitą liudijantys duomenys, apimantys laikotarpį nuo 2022 m. vasario iki 2023 m. gegužės. Jų šaltiniais laikomi valstybės institucijų pranešimai, taip pat vokiečių ir tarptautinių žiniasklaidos priemonių publikacijos, tyrimų institutų analizės bei sociologinių bendrovių rengtos nuomonių apklausa. Pats tyrimas vykdomas keliais etapais. Pirmajame etape nustatoma užsienio politikos pokyčio išeiga trijose – geopolitinėje, geoekonominėje ir geostrateginėje – dimensijose. Antrajame ir trečiajame ieškoma jos sąsajų su pokyčio procesą veikiančiais tarptautiniais, vidiniais, biurokratiniais ir individo veiksniais. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei rekomendacijos tolesnei temos plėtotei.

²³ Goldmann, *Change and Stability in*, 240-257

1. TRADICINIAI VOKIETIJOS UŽSIENIO POLITIKOS RAMSČIAI

„Bandyti apibūdinti ir suprasti Vokietijos užsienio politiką <...> panašu į bandymą pataikyti į judantį taikinį“, – taip Vokietijos tarptautinę laikyseną yra apibūdinęs Scottas Erbas²⁴, turėdamas galvoje neretai prieštaringą, bet kartu gana nuspėjamą bandymą balansuoti tarp Vakarų ir Rusijos. Tokią laikyseną lemia unikali pokariu susiformavusi užsienio politikos tapatybė, su kuria siejamas išskirtinai Vokietijai būdingas užsienio politikos principų mišinys: 1) europinė ir transatlantinė integracija; 2) „Rytų politikos“ (*Ostpolitik* arba *Naujosios Ostpolitik*) palikimas, 3) politikos tikslų įgyvendinimas daugiašaliais tarptautiniais formatais 4) karinių priemonių nenaudojimo užsienio politikos tikslais norma. Visi keturi principai formavo ir palaikė Vokietijos užsienio politikos kursą iki pat Rusijos invazijos, todėl laikytini atskaitos tašku nuo praėjusių metų vasario vykstančiam virsmui. Šiame skyriuje detaliau aiškinamos jų ištakos, tarpusavyje siejantys ryšiai ir praktinė raiška.

1.1. *Westbindung*: europinė integracija ir atlanticizmas

Rusijos imperializmas ir siekis ardyti tarptautinę tvarką ne be pagrindo lyginamas su praėjusio amžiaus 4-5 dešimtmečiais. Nacistinė Vokietija tokiais pat galios ir prievartos būdais kėsinosi į tuometinę sistemą. Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui vienas svarbiausių klausimų buvo – koks turėtų būti pokario Vokietijos santykis su tarptautine bendruomene, kad būtų išvengta revizionizmo ir iš jo kylančių tragedijų pasikartojimo?

Atsakymu tapo integracija į Vakarų politinę ir ekonominę erdvę, pirmajam Vakarų Vokietijos kancleriui Konradui Adenaueriui 1955 m. pradėjus susisaistymo su Vakarais (vok. *Westbindung*) projektą. Jo idėjinis pamatas – liberalusis institucionalizmas – grindžiamas prielaida, kad kompleksiški saitai tarp valstybių ir tarptautinės institucijos karinę galią daro mažiau patrauklią už ekonominę, o susiformavusi priklausomybė nuo kitų sistemos veikėjų lemia tai, kad siekti interesų tampa palankiau ne vienašališkai, o bendradarbiaujant²⁵. Integracija padėjo performuoti vokiečių supratimą apie nacionalinius interesus, juos susiedama su platesnio demokratinio pasaulio idealais – laisva prekyba ir liberaliomis vertybėmis – ir atnešusi apčiuopiamus ekonominius rezultatus. Integracijos sėkmę galiausiai pripažino ir Krikščionių demokratų sąjunga (KDS) oponavusi Socialdemokratų partija (SDP). Tai reiškė, jog *Westbindung* šeštojo dešimtmečio pabaigoje įleido šaknis kaip užsienio politikos konsensusas²⁶.

Posūkis vargiai būtų buvęs toks kryptingas jei ne Jungtinės Valstijos – „geranoriškas hegemonas“, kurio lyderyste rėmėsi Vakarų Europos valstybės, tarp jų ir Adenauerio Vokietija. Iš

²⁴ Scott Erb, *German Foreign Policy: Navigating a New Era* (Lynne Rienner Pub, 2003): vii

²⁵ Keohane ir Nye, 23-26

²⁶ Erb, 34

pradžią buvęs okupuojančia galia, Vašingtonas tapo svarbiausiu saugumo partneriu, teikusiu Bonai kritiškai svarbų „saugumo skėtį“. Įsitraukimas į kolektyvinę saugumo erdvę vokiečius susaistė ne tik europiniu, bet ir transatlantiniu lygiu. Kaip 1991 m. kalbėjo tuometis Vokietijos užsienio reikalų ministras Hansas-Dietrichas Genscheris, „Šiaurės Amerikos ir Europos demokratijų aljansas <... > parodė, kad yra palankus faktorius Europos ir pasaulio stabilumui“²⁷. Kanclerio Helmuto Kohlio kalbose 9-10 deš. Europos integracijos idėja prilyginta „karo ir taikos“ klausimui, o Vokietijos ir Europos likimai laikyti neatsiejama – tarsi „dvi tos pačios monetos pusės“²⁸. Vokietija pripažinta kaip „brandi“ liberali demokratinė valstybė, „įsitraukusi į panašiai mąstančių valstybių bendriją ir įsipareigojusi gilesnei europinei integracijai“²⁹. Po suvienijimo eurointegracija nebebuvo tik mechanizmas, skirtas kompensuoti suvaržytą savarankiškumą. Jis sudarė sąlygas Berlynui pačiam imtis lyderystės³⁰.

Pasibaigus Šaltajam karui *Westbindung* tapo ne tiek būtinybe, kiek sąmoningu pasirinkimu³¹. Tą liudija turbulentiški periodai saugumo ir transatlantinių santykių lauke, laikomi augančio Vokietijos užsienio politikos savarankiškumo išraiška. Daugiausiai įtampų kilo dėl šalies atsisakymo dalyvauti JAV vadovojamų koalicijų misijose Artimuosiuose rytuose. 1991 m. atsisakęs jungtis prie koalicijos misijos Persijos įlankos kare tuometis kancleris H. Kohlis susilaikymą kompensavo savo šalies finansine parama. Gerokai didesnę krizę po dešimtmečio iššaukė atsisakymas jungtis prie karinės operacijos Irake, tuometei į Rusiją linkstančiai G. Schröderio SDP/ŽP daugumai ėmus brėžti daug griežtesnes sąlygas Vokietijos ir JAV santykiams³². Jo vadovavimo laikotarpiu (1998-2005 m.) JAV ir Vokietijos santykiai peraugo į savotišką krizę, nuogąstaujant, kad Berlyno noras išlyginti pusiausvyrą tarp Rytų ir Vakarų atitolins jį nuo jo tradicinių partnerių³³. Įtampos nesumažino ir 2011 m. A. Merkel kadencijos metu susilaikymas balsavime dėl JT ST rezoliucijos, kuria siekta steigti neskraidymo zoną virš Libijos. Vienu pastoviausiu transatlantinių nesutarimų šaltiniu išliko nepakankamos Vokietijos investicijos į savo pačios, o kartu ir NATO kolektyvinę gynybą. Prie įtampos prisidėjo nesėkmingos ES ir JAV derybos dėl Transatlantinio prekybos ir investicijų partnerystės susitarimo (TTIP), D. Trumpo kadencijos metu kilusi prekybinė konkurencija ir bendras JAV užsienio politikos nestabilumas. Vis dėlto, europinės ir transatlantinės politikos dėmenys

²⁷ Hans-Dietrich Genscher, „The Foreign Policy of A United Germany“, *The Fletcher Forum of World Affairs* 15, No. 2 (1991): 87-94, <<https://www.jstor.org/stable/45289998>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 18 d.]

²⁸ Thomas Banchoff, „German Policy Towards European Union: The Effects of Historical Memory“, *German Politics* 6, No. 1 (2007): 60-76, <<https://doi.org/10.1080/09644009708404464>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 18 d.]

²⁹ Adrian Hyde-Price ir Charlie Jeffery, „Germany in the European Union: Constructing Normality“, *Journal of Common Market Studies* 39, No. 4 (2001): 711-712, <<https://doi.org/10.1111/1468-5965.00327>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 15 d.]

³⁰ Simon Bulmer ir William E. Patterson, „Germany in the European Union: gentle giant or emergent leader?“, *International Affairs* 72, No. 1 (1996): 30-31, <<https://doi.org/10.2307/2624746>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 18 d.]

³¹ Frédéric Bozo, *Whither Germany? Why France Matters* (Washington: Transatlantic Academy, 2017), 8

³² Tuomas Forsberg, „German Foreign Policy and the War on Iraq“, *Security Dialogue* 36, No. 2 (2005): 225-227, <<https://www.jstor.org/stable/26298888>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 16 d.]

³³ Stephen F. Szabo, *Parting Ways: The Crisis in German-American Relationship* (Brookings Institution Press, 2004)

Vokietijos lyderių nebuvo pernelyg esmingai kvestionuojami – tai rodo, kad *Westbindung*, nors ir pakitusia forma, išliko fundamentalus užsienio politikos principas.

1.2. *Ostpolitik*: dvigubas konsensusas

Šaltojo karo įtampa kėlė didelių nuogąstavimų abiejose Geležinės uždangos pusėse. Branduolinio konflikto grėsmė buvo paskata mažinti įtampą su SSRS ir satelitinėmis Varšuvos bloko valstybėmis ir, visų pirma, Vokietijos Demokratine Respublika (VDR). Socialdemokratų vadovybė nevengė kritikuoti Adenauerio politiką kaip pernelyg aršią ir keliančią riziką, jog priešprieša užkirs kelią įgyvendinti svarbiausią tikslą – siekti abiejų Vokietijų suvienijimo.

Reali galimybė keisti padėtį atsirado 1969 m., kai daugumą Bundestage užsitikrinsi SDP suformavo koaliciją su Laisvąja Demokratų partija (LDP), o vyriausybės vairą perėmė Willy Brandtas, inicijavęs *Naująją Ostpolitik* (liet. „Rytų politiką“) – *modus vivendi* įtampos su rytų kaimynais deeskalacijai³⁴. Brandtas vylėsi, kad santykių su Varšuvos bloku normalizavimas taps alternatyva dešimtmečius trukusiai stagnacijai. *Naujosios Ostpolitik* (toliau – *Ostpolitik*) „varančiaja“ jėga tapo įsitikinimas, kad kontroliuojamo dviejų valstybių koegzistavimo galima siekti intensyvinant tarpusavio ryšius. Šį lūkestį įkūnijo „pokyčio per suartėjimą“ (vok. *Wandel durch Annäherung*) idėja, kuri rėmėsi lūkesčiu, kad stabilios ir prognozuojamos kaimynystės efektyviau siekti ne sulaikant varžovą konvenciniais galios resursais, o bendradarbiavimo sukuriamomis galimybėmis, t.y. ne „botagu“, o „meduoliu“. Greta „pokyčio per suartėjimą“ paprastai minima ir kita, ją papildanti „pokyčio per prekybą“ (vok. *Wandel durch Handel*) doktrina, suartėjimą instrumentalizuojanti verslo ryšiais bei energetikos saitais³⁵. Kaip ir *Westbindung*, taip ir *Ostpolitik* ištakas geriausiai aiškina liberalioji tarptautinių santykių teorija, atmetanti realistų mokyklai būdingą įsitikinimą, kad valstybių elgsena grindžiama tik savanaudišku galios telkimu ir balansavimu priešišku jėgų atžvilgiu³⁶.

Tokia dviem priešingomis kryptimis orientuota užsienio politika, dar vadinama „dvigubu konsensusu“ kėlė dilemą, ar rytų politika apskritai suderinama su jau nusistovėjusiomis eurointegracijos ir transatlantinės politikos trajektorijomis. Kaip pastebi Erbas, *Ostpolitik* ir *Westbindung* jungiančia logika, kuri nekelia vidinių prieštaravimų, laikytinas daugiašališkumas ir institucionalizmas: dvišaliais susitarimais su Varšuvos pakto valstybėmis kurti nauji instituciniai dariniai, o paraleliai tęsiamas įsipareigojimas vakarietiškomis struktūroms galėjo abi sistemas suartinti³⁷. To pavyzdžiu tapo 1975 m. Helsinkio baigiamasis aktas, kurį pasirašiusios 35 Europos ir

³⁴ Helga Haftendorn, *Coming of Age: German Foreign Policy since 1945* (Rowman & Littlefield, 2006), 162

³⁵ Frank Bösch, „Energy Diplomacy: West Germany, the Soviet Union and the Oil Crises of the 1970s“, *Historical Social Research / Historische Sozialforschung* 39, No. 4 (2014): 165-185, <<https://www.jstor.org/stable/24145532>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 25 d.]

³⁶ Gottfried Niedhart, „Ostpolitik: Transformation through Communication and Quest for Peaceful Change“, *Journal of Cold War Studies* 18, No. 3 (2016): 35, <<https://www.jstor.org/stable/26925604>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 19 d.]

³⁷ *Ibid.*, 47

Šiaurės Amerikos šalys, tarp jų ir Varšuvos blokas, įsipareigojo sienų neliečiamumo bei žmogaus teisių principams. Šią kryptį tęsė ir 1982 m. parlamentinę daugumą susigrąžinę KDS/KSS – tai buvo ženklas, kad Socialdemokratų inicijuota politika tapo antruoju Vokietijos užsienio politikos konsensusu, įtvirtinusi VFR kaip potencialios „balansuotojos“ vaidmenį Rytų ir Vakarų galios ekvilibriume³⁸.

Politinių ir ekonominių ryšių su Rusija palaikymas, jos integravimas į tarptautines institucijas bei laisvą rinką liko svarbiais Vokietijos užsienio politikos bruožais ir po suvienijimo. Vokietija ne tik tapo svarbiausia Rusijos partnere Europos Sąjungoje, bet ir buvo linkusi gerokai rimčiau vertinti jos lyderių nusiskundimus dėl tariamo „nesąžiningo elgesio“ ar reikalavimus atsižvelgti į jos, kaip buvusios didžiosios galios, interesus³⁹. Tendencija labiausiai išryškėjo kancleriu tapus socialdemokratui Gerhardui Schröderiui, kuomet santykius siekta plėsti iki „strateginės partnerystės“, derintos pozicijos kai kuriais tarptautiniais klausimais, susilaikyta nuo kritikos žmogaus teisių padėčiai⁴⁰. Net palikusio vyriausybės vadovo postą Schröderio įtaka beveik du dešimtmečius reiškėsi lobizmu Rusijos interesų naudai, šiam tapus Rusijos naftos kompanijos „Rosneft“ valdybos nariu ir dujotiekį „Nord Stream“ valdančios kompanijos „Nord Stream AG“ akcininkų komiteto pirmininku.

Vadovaujant A. Merkel prekybiniai ir energetiniai saitai ne tik išliko stabilūs, bet ir pastoviai augo. Net kai Rusija trikdydama tiekimą energetiką ėmė naudoti kaip politinį ginklą prieš Rytų Europos šalis, partnerystė energetikos srityje išliko prioritetas – *Ostpolitik* leitmotyvai buvo ryškūs Franko-Walterio Steinmeierio santykių su Rusija strategijoje, grindžiamoje familiaria „suartėjimo per modernizaciją“ koncepcija. Požiūris išliko tvarus Rusijai 2008 m. pradėjus penkių dienų karą prieš Sakartvelą. Skirtingai nei Schröderis, pokalbiuose su V. Putinu A. Merkel žmogaus teisių temą kėlė dažniau ir atviriau, tačiau jos spaudimas apsiribojo žodžiais.

Vienas pagrindinių Berlyno prieraišumo motyvų laikomas ne tik istorinės „skolos“ už taikų Vokietijos suvienijimą leitmotyvas ir kaltės dėl Antrojo pasaulinio karo jausmas, bet ir ekonominiai interesai, per pora dešimtmečių tapę varančiąja užsienio politikos racija. Rusijos ir Vokietijos saitai šiuo aspektu buvo itin produktyvūs: gamybiniu ir technologiniu aspektais smarkiai atsiliekanti Rusija noriai įsileido vokiečių investicijas, o Vokietija už patrauklią kainą importavo jos pramonei reikalingas rusiškas dujas ir naftą. Tokioje santykių terpėje ypač sustiprėjo privačių Vokietijos įmonių įtaka, kuri pasak Hanso Joachimo-Spangerio, buvo „svarbiausia“ ir „vienintelė tikra“ įtakos grupė, palaikanti gerus santykius su Rusija⁴¹. Stepheno Szabo teigimu, Vokietijos užsienio politika evoliucionavo į savotišką *Ostpolitik* ir „komercinio realizmo“ mišinį, ilgainiui persmelkusį visą

³⁸ Hanrieder, 311

³⁹ Stent, 29

⁴⁰ Tuomas Forsberg, „From Ostpolitik to ‘frostpolitik’? Merkel, Putin and German foreign policy towards Russia“, *International Affairs* 92, No. 1 (2016): 24, <<https://doi.org/10.1111/1468-2346.12505>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 2 d.]

⁴¹ Hans Joachim-Spanger, „German-Russian Relations: A Pan-European Mission as National Interest“, *Studia Diplomatica* 65, No. 1 (2012): 38, <<https://www.jstor.org/stable/10.2307/26531517>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 1 d.]

strateginę kultūrą⁴². Tai reiškė, kad Vokietijos politikos sėkmę didžiąją dalimi lėmė dvi sąlygos – eksporto rinkų ir tarptautinės sistemos stabilumas. Rusija įgijo reikšmingų svertų jomis manipuluoti, „išnaudoti kaimyninių valstybių silpnybes, įskaitant korupciją, tarpvalstybinius verslo ryšius ir finansuojant Kremlui palankias partijas“⁴³.

Didžiausia santykių krizė prasidėjo po 2014 m. Rusijos įvykdytos Krymo aneksijos ir dalinės rytinių Donecko ir Luhansko sričių okupacijos. Į grubius tarptautinės teisės pažeidimus JAV ir ES atsakė tikslinėmis sankcijomis, nukreiptomis į V. Putino aplinkos asmenis, susijusius su energetikos, bankų, gynybos sektoriais. Ekonominio spaudimo priemonės intensyviai trimis bangomis, plečiant juodąjį asmenų ir juridinių subjektų sąrašą. Nors Vokietija buvo pasirengusi pati mokėti ekonominę sankcijų kainą, atšalimas tarp Berlyno ir Maskvos nebuvo toks reikšmingas, kaip galėjo atrodyti. Tuomas Forsbergas tvirtina, kad „partnerystė ir bendradarbiavimas vis dar buvo vertinami kaip esminiai principai, prie kurių ilguoju laikotarpiu tikėtasi sugrįžti“⁴⁴. Marco Siddi ir Patricija Daehnhardt teigia, kad santykių krizė sudarė sąlygas kurtis naujai⁴⁵ arba „hibridinei“⁴⁶ *Ostpolitik* versijai. Vokietijos energetinė priklausomybė nuo Rusijos tapo vienu ryškiausiu tokios ekonominės *Ostpolitik* pasekmių. Nors dalis Vokietijos užsienio politikos parametrų keitėsi, pamatinė *Ostpolitik* filosofija, ypač *Wandel durch Handel* dėmuo, išliko stabilūs. Lūkestis, kad agresyvų režimo charakterį pavyks keisti puoselėjant ekonominius ryšius, nustelbė saugumo interesus. Tomo Dysono teigimu, Vokietijos atvejis rodo, kokie pavojai kyla kai „ideologijai leidžiama užgožti racionalų nacionalinių interesų vertinimą“⁴⁷.

1.3. *Verrechtlichung*: taisyklės ir daugiašališkumas

Kaip minėta, *Westbindung* ir *Ostpolitik* doktrinos sunkiai galėtų egzistuoti vienas šalia kitos, jei ne trečiasis dėmuo – įsipareigojimas daugiašališkumui ir taisyklėms grįstai tvarkai. Robertas O. Keohane „daugiašališkumą“ apibūdina kaip „nacionalinių politikos veiksmų koordinavimą trijų ar daugiau valstybių grupėse *ad hoc* susitarimais ar institucijomis“⁴⁸. Tai, kad Vokietija pokariu susisaistė su didesne šalių grupe, su kuria derino politikos veiksmus, jau savaime implikuoja

⁴² Stephen F. Szabo, „From Civilian Power to Geo-economic Shaping Power“, *German Politics & Society* 35, No. 3 (2017): 44, <<https://doi.org/10.3167/gps.2017.350303>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 29 d.]

⁴³ *Ibid*, 45

⁴⁴ Forsberg, 21-42

⁴⁵ Marcos Siddi, „German Foreign Policy towards Russia in the Aftermath of the Ukraine Crisis: A New *Ostpolitik*?“, *Europe-Asia Studies* 68, No. 4 (2016): 665-677, <<https://doi.org/10.1080/09668136.2016.1173879>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 4 d.]

⁴⁶ Patricia Daehnhardt ir Vladimir Handl, „Germany’s Eastern Challenge and the Russia-Ukraine Crisis: A New *Ostpolitik* in the Making?“, *German Studies* 27, No. 4 (2018): 445-459, <<https://doi.org/10.1080/09644008.2018.1448385>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 13 d.]

⁴⁷ Tom Dyson, „Energy Security and Germany’s Response to Russian Revisionism: The Dangers of Civilian Power“, *German Politics* 25, No. 4 (2016): 511, <<https://doi.org/10.1080/09644008.2015.1133607>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 6 d.]

⁴⁸ Robert O. Keohane, „Multilateralism: An Agenda for Research“, *International Journal* 45, No. 4 (1990): 731, <<https://doi.org/10.1177/002070209004500401>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 17 d.]

daugiašališkumą. Jis savyje turi ne tik instrumentinį, bet ir normatyvinį krūvį. Iš pradžių „primestas“ kaip okupavusių galių kontrolės instrumentas, jis ilgainiui tapo pačios Vokietijos elgsenos modeliu, o šalies lyderių kalbose artikuliuotas ir kaip tarptautinės įtakos auginimo įrankis⁴⁹. Joachimo Krause teigimu, daugiašališkumas Vokietijoje suprantamas kaip „organizuojantis principas“, kuris vertingas ir „pats savaime“, ir kaip tarptautinės „juridifikacijos“ (vok. *verrechtlichung*) pagrindas⁵⁰.

Per daugiau nei septynis dešimtmečius Vokietija tapo dešimčių regioninių (ES, NATO, ET, ESBO ir kt.) ir pasaulinių organizacijų (JT, G7, G20, PPO, TVF ir kt.), veikiančių kaip taisyklėmis grįstos sistemos arbitrai, nare. Narystė organizacijose ir į eksportą orientuotas ekonomikos modelis Vokietijai leido suklestėti ekonomiškai. 2019 m. studija ją įvardija kaip vieną daugiausiai iš Pasaulio prekybos organizacijos naudos gavusių valstybių, greta tokių šalių kaip Kinija ir JAV⁵¹. Šalis laikoma ir viena pagrindinių ES vieningosios rinkos naudos gavėjų⁵². Daugiašališkumas kartu tapo saugumo politikos įgyvendinimo platforma. Tarptautinių forumų sąrašas plėtėsi Vokietijai įsitraukus į vadinamąjį „P5+1“ formatą, skirtą deryboms dėl Irano branduolinės programos, ir Normandijos kontaktinę grupę (arba „Normandijos formatą“), subūrusią Rusiją, Ukrainą, Prancūziją ir Vokietiją ieškoti sprendimo konfliktui Donbase⁵³.

Visgi daugiašališkumo ribos ryškėja kalbant apie kolektyvinio saugumo ir gynybos sritį. Atsisakymas dalyvauti sąjungininkų inicijuotose operacijose, menkos investicijos į gynybą silpnina daugiašalio veikimo perspektyvas⁵⁴. Tą patį galima pasakyti apie ekonominius bei energetinius projektus. Vedama komercinių interesų Vokietija vystė „Nord Stream 2“ dujotiekio projektą, leido Kinijos vyriausybės subsidijuojamai technologijų bendrovei „Huawei“ diegti produktus jos kritinėje infrastruktūroje, nors tam nepritarė JAV ir dalis ES partnerių. Neatitikimas ypač ryškus turint galvoje, kad Vokietijos daugiašališkumo koncepcija turi ir vertybinį krūvį. Malcolm Jorgensenas tvirtina, kad šioje šalyje daugiašališkumas suprantamas kaip „konkretus įsipareigojimas laikytis liberalių ir demokratiškos vertybių, įtvirtintų tarptautinėmis teisinėmis ir politinėmis normomis“⁵⁵. Šiuo požiūriu,

⁴⁹ Rainer Baumann, „The Transformation of German Multilateralism: Changes in The Foreign Policy Discourse since Unification“, *German Politics & Society* 20, No. 4 (2002): 1-26, <<https://www.jstor.org/stable/23740512>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 14 d.]

⁵⁰ Joachim Krause, „Multilateralism: Behind European views“, *Washington Quarterly* 27, No. 2 (2004): 48-49, <<https://doi.org/10.1162/016366004773097704>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 9 d.]

⁵¹ Gabriel Felbemayr et al., *The World Trade Organization at 25: Assessing the Economic Value of the Rules-Based Trade System* (Gutersloh: Beterlsmannn Stiftung, 2019)

⁵² Niklas Helwig, „Don't stop believin'“: Germany's turn from reflexive to strategic multilateralism“, kn. *Contestation and Polarization in Global Governance: European Responses*, sud. Michelle Egan et al. (Edward Elgar, 2023), 198-199

⁵³ Nicolas Wright, „No Longer the Elephant Outside the Room: Why the Ukraine Crisis Reflects a Deeper Shift Towards German Leadership of European Foreign Policy“, *German Politics* 27, No. 4 (2018): 479-497, <<https://doi.org/10.1080/09644008.2018.1458094>>, [2023 m. balandžio 1 d.]

⁵⁴ Justyna Gotkowska, „A Weak Link? Germany in the Euro-Atlantic Security System“, *Point of View* 47 (2015): 5-8, <<https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/point-view/2015-01-15/a-weak-link-germany-euro-atlantic-security-system>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 19 d.]

⁵⁵ Malcolm Jorgensen. „International Legal Order as a National Security Interest“, *VerfBlog*, žiūrėta 2023 m. kovo 1 d., <<https://doi.org/10.17176/20220402-131022-0>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 29 d.]

Vokietija prioritetą turėtų teikti ryšių puoselėjimui su liberaliosiomis demokratijomis, tačiau minėtieji pavydžiai rodo, kad šio principo laikomasi selektyviai.

Įsipareigojimas daugiašališkumui akcentuojamas 2021 m. vyriausybės Baltojoje knygoje, kurioje teigiama esą tik šis gali užtikrinti Vokietijos „klestėjimą, saugumą, gebėjimą daryti įtaką bei veikti tarptautinėje arenoje“⁵⁶. Rusijos revanšizmas, kaip ir kitų autoritarinių galių revizionizmas, jau savo esme prieštarauja daugiašališkumui. Jei didžiąją dalį laiko Vokietija daugiašališkumo laikėsi „reflektyviai“, t.y., jį taikė kaip savaiminę istorinės patirties nulemtą duotybę, tai krizės ir sukrėtimai tampa postūmiu jį įgyvendinti „strategiškai“⁵⁷ – reiškia, įvertinus tikslus ir priemones.

1.4. *Zivilmacht*: ribotas karinis įsitraukimas ir strateginis susilaikymas

Priešingai nei praėjusio amžiaus 10 deš. prognozavo realistų mokyklos atstovai⁵⁸, po suvienijimo 1990 m. Vokietija nepasuko hegemono keliu ir, nepaisant įgyto suvereniteto bei „takesnės“ tarptautinės sistemos, nebandė savo naudai paveikti Europos galių balanso. Šis fenomenas patvirtina, kad šalies elgseną lemia ne tik materialiniai, bet ir idėjiniai resursai. Juos geriausiai atskleidžia konstruktyvistinės prieigos, tarp jų užsienio politikos tyrimuose taikoma vaidmenų teorija. Holsti teigia, kad valstybės vaidmenį užsienio politikoje formuoja jos žmonių savivoka, istorinės patirtys, kolektyviniai išgyvenimai, socializacijos procesai ir kiti reiškiniai, kurių visuma veikia kaip savotiškas „mentalinis žemėlapis“, naviguojantis sprendimų priėmėjo veiksmus⁵⁹. Vokietijos totalitarinė praeitis, kaltė, susitaikymas lėmė sudėtingus tapatybės rekonstrukcijos procesus. Vienu jų produktų tapo tai, kas vadinama „civilinės galios“ vaidmeniu⁶⁰.

„Civilinė galia“ (vok. *zivilmacht*), kaip ją apibrėžia Hansas Maullas, 1) siekia susilaikyti nuo karinės jėgos naudojimo sprendžiant tarpvalstybinius ir vidinius konfliktus; 2) plėtoja teisės viršenybės principais veikiančius tarptautinius režimus ir organizacijas; 3) skatina įtraukti tarp valstybių ir jų viduje; 4) konfliktų sprendimui taiko nesmurtines priemones; 5) siekia prisidėti prie socialinio teisingumo; 5) skatina tarpusavio susisaistymą (angl. *interdependence*)⁶¹. Vokietijos užsienio politikos identitetas grindžiamas „civilizuotu“ ir taikios gerovės kūrimu tarp valstybių, kuriai palaikyti pasitelkiami minkštosios galios instrumentai. „Civilinis“ užsienio politikos vaidmuo ne tik

⁵⁶ Auswärtiges Amt, „Internationale Zusammenarbeit im 21. Jahrhundert: Ein Multilateralismus für die Menschen“, 2021 m. gegužės 5 d., <<https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/multilateralism-white-paper/2460318>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 1 d.]

⁵⁷ Helwig, 196-197

⁵⁸ John Mearsheimer, „Back to the Future: Instability in Europe after Cold War“, *International Security* 15, No. 1 (1990): 5-56, <<https://doi.org/10.2307/2538981>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 5 d.]

⁵⁹ Kalevi Holsti, „National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy“, *International Studies Quarterly* 14, No. 3 (1970): 233-309, <<https://www.jstor.org/stable/3013584>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 4 d.]

⁶⁰ Hanns W. Maull ir Sebastian Harnisch, *Germany as a Civilian Power?: Foreign Policy of the Berlin Republic* (Manchester: Manchester University Press, 2001), 2-5

⁶¹ *Ibid*, 4

įpareigoja elgtis civilizuotai, bet ir „civilizuoti“ pačią tarptautinę sistemą stiprinant ją palaikančias taisykles ir normas.

Tapatybė lemia gana specifinį supratimą apie karinių priemonių (ne)naudojimą, akademinėje literatūroje apibūdinamą „strateginio susilaikymo“ (angl. strategic restraint) arba „susilaikymo kultūros“ (angl. culture of restraint) sąvokomis⁶². Esama plataus konsensuso, kad kariuomenės resursai neturėtų būti pasitelkiami kaip politikos instrumentas, išskyrus atvejus kai jėgos naudojimą sankcionuoja tarptautinės organizacijos (NATO arba JT Saugumo taryba) arba kyla būtinybė užtikrinti pačios Vokietijos saugumą. Reta istorine išimtimi laikomas tik Kosovo karas, kai pasiuntusi naikintuvus Vokietija prisijungė prie NATO karinės kampanijos prieš buvusią Jugoslavijos Federacinę Respubliką 1999 m. negavus Jungtinių Tautų Saugumo Tarybos (JTST) mandato. Visgi Kosovo precedentas, pasak Maullo, žymi ne „civilinės galios“ vaidmens atsisakymą, o, viso labo, „modifikuotą“ jo tąsą⁶³. Jis išryškino pačios koncepcijos problematiką. Šave tokiu būdu identifikuojančioms valstybėms dažnai tenka spręsti sunkias moralines ir politines dilemas, ypač kai kyla įtampa dėl intervencijos kaip priemonės ir humanitarinio jos motyvo⁶⁴.

Nors nuo 2001 m. Bundesvero daliniai dislokuoti daugybėje šalių, Vokietijos indėlis kokybiškai niekada nebuvo lygus kitiems sąjungininkams. Pavyzdžiui, jis buvo trečia pagal dydį jėga NATO vadovaujamoje misijoje Afganistane, bet jo galimybė naudoti jėgą griežtai apribota savigny⁶⁵. Tokiam „kompromisiniam“ vaidmeniui įtakos turėjo neigiamos politinio elito ir visuomenės nuotaikos. Visuomenės akyse Bundesvero daliniai buvo ne daugiau nei dar viena „civilinė organizacija“ teikianti paramą nekarinėms iniciatyvoms⁶⁶. Kariuomenė visuomenės akyse vienu metu gali būti vertinama ir teigiamai (dėl tarnybos valstybei), ir neigiamai (dėl savo pačios – kaip jėgos struktūros – prigimties)⁶⁷. Akivaizdi „civilinio“ identiteto pasekmė atsispindi Vokietijos gynybos finansavime, kuris, nepaisant nuolatinių NATO partnerių pastabų, prie minimalaus (pagal Aljanso standartus) 2 proc. BVP lygio nepriartėjo net po Krymo aneksijos. Ne tik dėl „pacifistinio“ požiūrio, bet ir elementaraus materialinių resursų trūkumo abejota, ar Vokietija pati savo ruožtu pajėgi užimti konstruktyvų vaidmenį NATO gynybos planuose⁶⁸. Tą liudijo priežiūros institucijų ataskaitos,

⁶² Rainer Baumann ir Gunther Hellmann, „Germany and the Use of Military Force: ‘Total War’, the ‘Culture of Restraint’ and the Quest for Normality“, *German Politics* 10, No. 1 (2001): 62-63, <https://doi.org/10.1080/09644000412331307394>

⁶³ Hans W. Maull, „German foreign policy, Post-Kosovo: still a ‘civilian power’?“, *German Politics* 9, No. 2 (2000): 1-24, <<https://doi.org/10.1080/0964400008404589>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 22 d.]

⁶⁴ Adrian Hyde-Price, „Germany and the Kosovo war: still a civilian power?“, *German Politics* 10, No. 1 (2001): 19-34, <<https://doi.org/10.1080/09644000412331307374>>, [2023 m. žiūrėta kovo 28 d.]

⁶⁵ Crawford ir Olsen, 599-601

⁶⁶ Timo Noetzel ir Benjamin Schreer, „All the way? The evolution of German military power“, *International Affairs* 10, No. 2 (2008): 214, <<https://www.jstor.org/stable/25144762>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 18 d.]

⁶⁷ Nina Leonhard, „Towards a new German military identity? Change and continuity in military representations of self and other(s) in Germany“, *Critical Military Studies* 5, No. 4 (2019): 304-321, <<https://doi.org/10.1080/23337486.2017.1385586>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 19 d.]

⁶⁸ Andrew Richter, „Sharing the burden? U.S. allies, defense spending and the future of NATO“, *Comparative Strategy* 35, No. 4 (2016): 306-307, <<https://doi.org/10.1080/01495933.2016.1222843>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 20 d.]

nurodžiusios, kad Bundesverui trūksta „beveik visko“, o ekstremalios situacijos atveju operuoti pajėgūs mažiau nei pusė turimų naikintuvų, šarvuotosios ir kt. kovinės technikos.

Giliai įsišaknijusios normos, tampa iššūkiu, kai iš Berlyno tikimasi lyderystės ir ryžtingų sprendimų. Iš ontologinio saugumo perspektyvos bet koks reikšmingesnės užsienio politikos iniciatyvos demonstravimas šalį stumia į savotišką nerimo ir neapibrėžtumo būseną, o tai lemia dvejonę, ryžto trūkumą ir kitus stabdžius⁶⁹. Tai savotiškas lyderystės paradoksas – turimi intelektualiniai, ekonominiai ir materialiniai resursai, viena vertus, sudaro sąlygas šaliai imtis strateginės iniciatyvos ar net tapti regioniniu hegemonu, tačiau vidinės nematerialios jėgos ją nusveria, skatina „neišsišokti“, t.y., pasilikti normatyvinėje „komforto zonoje“. Šiuo požiūriu Vokietija kartais apibūdinama kaip „neryžtingas hegemonas“ (angl. *reluctant hegemon*)⁷⁰.

Problemiškas „civilinės“ tapatybės aspektas – ginklų eksporto politika. Vokietija yra penktoji pagal dydį ginklų eksportuotoja pasaulyje⁷¹. Kaip tai dera su „vertybine“ užsienio politika ir parama taikiam konfliktų sprendimui? Suderinamumą turėtų užtikrinti griežtos ginklų eksporto gairės, kurias užtikrina 26-asis Bazinio įstatymo straipsnis, teigiantis, kad „karui skirta ginkluotė gali būti gaminama, gabenama ar parduodama tik gavus Federalinės vyriausybės leidimą“⁷², o detalesnės ginklų eksporto taisyklės numato, kad žmogaus teisių padėtis laikoma „esminiu faktoriumi“ sprendžiant eksporto licencijos klausimus⁷³. Vis dėlto daugybė studijų nurodo, kad šia nuostata vadovaujamosi nenuosekliai – prastus žmogaus teisių rodiklius turinčios ar ginkluotus konfliktus remiančios šalys kaip Egiptas, Alžyras, Saudo Arabija ir kt. yra svarbios Vokietijos ginklų eksporto rinkos⁷⁴. Tai, pasak Hendriko Platte ir Dirko Leuffeno, rodo, jog šiuo aspektu Vokietija vadovaujasi veikiau ne „civilinės“, o „prekybinės“ galios logika⁷⁵.

1.5. Pokyčio tendencija tradiciniuose užsienio politikos ramsčiuose

Matyti, kad keturi atraminiai Vokietijos užsienio politikos principai tarpusavyje glaudžiai susiję, vienas kitą papildo, kai kuriais aspektais persidengia ir kompensuoja kai kuriuos idėjinio ir

⁶⁹ Regina Karp, „Identity and anxiety: Germany’s struggle to lead“, *European Security* 27, No. 1 (2018): 58-81, <<https://doi.org/10.1080/09662839.2018.1428565>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 7 d.]

⁷⁰ Simon Bulmer ir William E. Paterson, *Germany and the European Union: Europe’s Reluctant Hegemon?* (London: Springer, 2019)

⁷¹ Siemon T. Wezman, „International Arms Transfers“, kn. *SIPRI Yearbook 2022 Summary* (Oxford: Oxford University Press, 2022): 12-13, <<https://www.sipri.org/yearbook/2022/09>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 7 d.]

⁷² Federal Ministry of Justice, „Basic Law for the Federal Republic of Germany“, žiūrėta 2023 m. kovo 7 d., <https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 2 d.]

⁷³ *Political Principles of the Government of the Federal Republic of Germany for the Export of War Weapons and Other Military Equipment* (2000), <<https://s3.amazonaws.com/unoda-web/wp-content/uploads/2015/02/Annex-I-Political-Principles-engl.pdf>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 7 d.]

⁷⁴ Simone Wisotzki, „German Arms Exports to the World? Taking Stock of the Past 30 Years“, *PRIF Reports* 7 (Frankfurt am Main: Hessische Stiftung Friedens und Konfliktforschung, 2020), <<https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssaar-73447-7>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 9 d.]

⁷⁵ Hendrik Platte ir Dirk Leuffen, „German Arms Exports: Between Normative Aspirations and Political Reality“, *German Politics* 25, No. 4 (2016): 561-580, <<https://doi.org/10.1080/09644008.2016.1184651>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 10 d.]

praktinio lygmens nesuderinamumus. *Westbindung* istoriškai susiformavo kaip pirmasis fundamentalus Vokietijos užsienio politikos pamatas, instituciškai ir vertybiškai susaistęs šalį su JAV, Prancūzija ir likusiomis kapitalistinio Vakarų bloko valstybėmis. Kaip antrasis konsensusas aštuntajame dešimtmetyje įsigalėjo *Ostpolitik*, leidusi per politinį ir ekonominį suartėjimą deeskaluoti įtampą su socialistiniu bloku. Įtampą tarp šių principų mažino daugiašališkumas ir institucionalizmas, o visus komponentus apjungė pokariu susiformavusi „civilinė“ tapatybė: atsisakius militarizmo ryšių palaikymas su abiem dvipolio pasaulio pusėmis tapo pateisinamas, kaip ir užsienio politikos tikslų siekimas pasitelkiant diplomatiją, švelniąją galią ir daugiašales organizacijas.

Ką visa tai sako apie su pokyčiu susijusius dėsningumus? Retrospektyviai žiūrint, tai, visų pirma, leidžia konstatuoti, kad Vokietijos užsienio politika pasižymi sąlyginiu stabilumu. Visi „atraminiai“ principai savo esme atlaikė išorės sukrėtimus. Tą pasakius, būtų klaida manyti, kad šalies užsienio politika visiškai nekaiti. Po suvienijimo susisaistymas su Vakarais tapo nebe sisteminės konfrontacijos nulemta prievole, o savarankiškumo išraiška. Dinamiką nemaža dalimi lėmė instinktyvus lyderių noras atsiriboti nuo hegemoninės JAV įtakos – Berlynas pasilieka sau teisę nukrypti nuo Vakarų konsensuso ir tyrinėti alternatyvias politikos galimybes, jei šios nepažeidžia centrinių *Westbindung* aksiomų. Panašias išvadas galima daryti ir apie *Ostpolitik* – idėjinis branduolys išliko tvarus, nors programinis jo įgyvendinimas keitėsi. Visgi sunku neįžvelgti paradokso, kai Rusijos revanšistiniai signalai Berlyne suprasti ne kaip politikos neefektyvumo požymis, o kaip jos nepakankamumas.

Adenauerio eroje prasidėjęs susisaistymas su tarptautinėmis organizacijomis išliko mažiausiai pakitusiu užsienio politikos principu. Regioninio arba karinio bendradarbiavimo formatuose (ES ir NATO) daugiašališkumo taisyklė taikyta selektyviau. Tai leidžia kelti prielaidą, kad nuokrypis dažnesnis tuomet, kai šis kertasi su karinių priemonių netaikymo principu ir ekonominiais interesais, nors normatyviai šis užsienio politikos dėmuo išliko stabilus. Dalis parametrų keitėsi ir ketvirtajame užsienio politikos ramstyje, t.y., principiniame susilaikyme nuo karinės jėgos naudojimo ir ginkluotės tiekimo krizių regionams. Tam daugiausiai įtakos turėjo tarptautiniai konfliktai, kūrę precedentus adaptuoti „civilinės galios“ vaidmenį. Kiek sunkiau normomis paaiškinti ginklų eksporto politiką, kuri vykdoma vadovaujantis ekonomine logika. Tai signalas, kad kylant trinčiais su ekonominiais interesais, Berlynas linkęs taikyti dvigubus standartus.

Apibendrinant, stabilumas ir nuspėjamumas ne be pagrindo laikomi kertiniais Vokietijos užsienio politikos bruožais. Stabilumą indikuoja tai, kad politikos šerdis – dvigubas konsensusas, daugiašališkumas ir „civilizuotas“ problemų sprendimo būdas – savo esme atsparūs net ir patiems turbulentiškiausiems istorijos periodams; nuspėjamumą – gana aiškiai atpažįstami elgesio modeliai, leidžiantys identifikuoti galimus nukrypimus. Visgi, net ir nedideliems pokyčiams reikia laiko „nusėsti“, kol sprendimų proceso dalyviai pripranta operuoti naujais parametrais.

2. POKYTIS UŽSIENIO POLITIKOS ANALIZĖS LAUKE

Diskusijų apie tai, kas skatina valstybes keisti užsienio politikos laikyseną, ištakos akademiniam lauke siekia praėjusio amžiaus vidurį, tarptautinių santykių „klasikams“ formulavus prielaidas apie valstybių charakterio prigimtį ir sisteminių sąlygų nulemtą elgseną tarptautinėje erdvėje. Tokių jėgų iškėlimas aukščiau visko ilgainiui suprastas kaip pernelyg deterministinis, o tai tyrėjams tapo paskata žvilgsnį kreipti į sprendimus priimančius individus, vidaus politinę ir socialinę dinamiką, biurokratinės ir organizacinės sistemas. Šiame skyriuje apžvelgiama akademinė literatūra, apimanti bandymus konceptualizuoti užsienio politiką, jos pokytį, įvardinti tam įtakos turinčius tarptautinio, vidaus politinės sistemos, individo ir biurokratinio lygmens veiksnius.

2.1. Užsienio politikos koncepcija

Bet kokia prasminga diskusija apie užsienio politikos pokytį turi prasidėti nuo to, ką laikome pačia užsienio politika. Ar egzistuoja aiški riba, kurios dėka galime brėžti skirtį tarp užsienio ir, pavyzdžiui, vidaus politikos? Juk, kaip teisingai pastebi Timas Haesebrouckas ir Jeroeanas Joly, kai kurios vidaus politikos sritys, pvz., mokesčiai, aplinkosauga ir kt., tam tikrais atvejais peržengia valstybių sienas ir turi įtakos išorės aplinkai⁷⁶.

Akademinėje literatūroje kaip reikšmingiausias faktorius išskiriamas sąmoningas tikslas ją kreipti į veikėjus ir sąlygas, esančias už valstybės ribų. Michaelas Clarke ir Brianas White teigia, kad „užsienio politika, kaip ir vidaus politika, formuojama šalies viduje, tačiau, skirtingai nuo vidaus politikos, turi būti nukreipta ir įgyvendinama aplinkoje, esančioje valstybės išorėje“⁷⁷. Frederickas S. Northedge užsienio politiką apibūdina kaip savotišką valstybės viduje ir išorėje vykstančių procesų produktą⁷⁸. Šios definicijos aiškiai nurodo, kad vidaus ir užsienio politikos laukai susiję ir norint suprasti vieną, privalu analizuoti ir kitą.

Vėlesni apibrėžimai detaliau išskiria politiką vykdančius veikėjus: Vinsensio Dugis tvirtina, kad užsienio politika dažniausiai suprantama kaip „iš autoriteto kylantys veiksmai, kurių valdžia imasi su tikslu palaikyti arba keisti nepageidaujamus tarptautinės aplinkos aspektus“⁷⁹. Toks požiūris suponuoja, kad valstybė pati savaime negali būti sprendimų priėmėjas, o jo vaidmenį prisiima įgaliotoji institucija ar asmuo. George Modelski ją apibūdina kaip „veiklos sistemą“, vykdomą su

⁷⁶ Tim Haesebrouck ir Jeroen Joly, *Foreign Policy Change: From*, 483

⁷⁷ Brian White, „Analyzing Foreign Policy: Problems and Approaches“, kn., *Understanding Foreign Policy: The Foreign Policy Systems Approach*, sud. Michael Clarke ir Brian White (Hants: Edward Elgar, 1989), 5

⁷⁸ Frederick S. Northedge, *The Foreign Policies of the Powers* (London: Faber and Faber, 1968), 127

⁷⁹ Vinsensio Dugis, „Explaining Foreign Policy Change“, *Jurnal Masyarakat Kebudayaan Dan Politik Tahun 21*, No. 2 (2008): 101, <https://www.researchgate.net/publication/287269614_Explaining_Foreign_Policy_Change>, [žiūrėta 2023 m. sausio 15 d.]

tikslu keisti kitų valstybių elgesį“⁸⁰. Politikos kaip sistemos samprata leidžia apie ją galvoti kaip apie savotišką mechanizmą. Bernardas Cohenas ir Scottas Harrisas žengia dar toliau, vardindami iš ko sudaryti minėtieji veiksmai. Jų požiūriu, užsienio politika yra visuma „tikslų, direktyvų, intencijų, kurias formuluoja oficialiose ar autoriteto pozicijose esantys žmonės, nukreiptų į už suverenios valstybės ribų esantį kokį nors veikėją ar sąlygą su tikslu paveikti jį politikos rengėjo norima kryptimi“⁸¹. Charlesas Hermannas, savo ruožtu užsienio politiką apibūdina kaip „į tikslus ar problemą orientuotą autoritetą turinčių politikos vykdytojų (arba jų atstovų) programą, nukreiptą į užsienio veikėjų, esančių už valstybės jurisdikcijos ribų“⁸².

Būtina pabrėžti, kad dalis literatūros pabrėžia skirtį tarp užsienio politikos kaip politikos ketinimų ir praktinio jos įgyvendinimo. Goldmannas šią takoskyrą apibūdina *verbalizuotos* ir *neverbalizuotos* politikos kategorijomis⁸³. Royus Jonesas formos nesureikšmina siūlydamas *suplanuotos politikos* ir *politikos kaip praktikos* sąvokas⁸⁴, panašiai kaip ir Holsti, teigiantis, kad esama *intencijų* ir *tikrosios/vykdomos* užsienio politikos⁸⁵. Pastarasis autorius įvardija praktikoje stebimus paradoksus: kai valstybės užsienio politikos retorika nesikeičia, tačiau akivaizdžiai kinta elgsena; ir kai sprendimų priėmėjų retorikoje matomi aiškūs signalai apie pokytį, bet jų nelydi veiksmai, kuriuos galima aiškiai atskirti nuo reguliarių politikos korekcijų⁸⁶. Jeanas-Frédéricas F. Morinas ir Jonathanas Pacquinas politikos intencijų ir elgsenos neatskiria ir sako, kad visi komponentai gal būti traktuojami kaip užsienio politika. Jų žodžiais, tai „rinkinys veiksmų arba taisyklių, reglamentuojančių nepriklausomos politinės valdžios institucijos veiksmus“⁸⁷. Kitaip tariant, užsienio politika gali būti laikoma tiek valstybės elgsena tarptautinėje erdvėje, tiek ketinimai, tiek viena ir kita.

2.2. Užsienio politikos pokyčio koncepcija

Pokytis laikomas itin kompleksišku užsienio politikos reiškiniu, šio lauko tyrėjams bandant suprasti, kas lemia valstybių sprendimą keisti užsienio politikos veiksmus, preferencijas, ir kokia yra jų sąveika su tarptautiniu lygiu besiklostančia dinamika⁸⁸. Dugis kaip svarbų atskaitos tašką išskiria užsienio pokyčio priežastį, teigdamas, kad ji yra susijusi arba su 1) valdančiojo režimo arba šalies vidinės politinės sistemos pasikeitimu, arba 2) kai esama valdžia dėl tam tikrų priežasčių nusprendžia

⁸⁰ George Modelski, *A Theory of Foreign Policy* (London: Pall Mall Press, 1962), 6

⁸¹ Bernard B. Cohen ir Scott A. Harris, *Foreign Policy, Handbook of Political Science*, sud. F.I. Greenstein ir N. Polsby, 1975

⁸² Hermann, *Changing Course: When Governments*, 3-21

⁸³ Goldmann, *Change and Stability in*, 235

⁸⁴ Roy E. Jones, *Analysing Foreign Policy: An Introduction to Some Conceptual Problems* (London: Routledge and Kegan Paul, 1970)

⁸⁵ Holsti, *Why Nations Realign: Foreign*, 12-13

⁸⁶ *Ibid*, 12-13

⁸⁷ Jean-Frédéric Morin ir Jonathan Paquin, *Foreign Policy Analysis: A Toolbox* (Cham: Pallgrave MacMillan, 2018), 3

⁸⁸ Gunther Hellmann, Ursula Stark Urrestarazu, „Theories of Foreign Policy“, *International Relations*, 2013, <<https://doi.org/10.1093/OBO/9780199743292-0104>>, [žiūrėta 2023 m. sausio 20 d.]

keisti iki tol vykdytą užsienio politiką⁸⁹. Jei pirmuoju atveju virsmo ištakos gana aiškiai identifikuojamos, tai antruoju tolesnė diskusija reikalauja aiškiau konceptualizuoti koks pasikeitimas gali būti traktuojamas kaip reikšmingas užsienio politikos pokytis. Juk, kaip nurodo Hermannas, užsienio politiką nuolat lydi korekcijos ir tikslinimai⁹⁰.

Ko gero, paprasčiausiu būdu ją apibrėžia Goldmannas, teigiantis, kad šis yra „arba naujas veiksmas tam tikroje situacijoje, arba tam tikras veiksmas situacijoje, kuri anksčiau buvo susijusi su kitu veiksmu“⁹¹. Hermannas pokyčiui apibūdinti siūlo keturių lygių gradaciją: 1) *korekcijų pokytį*, kai užsienio politikos pakeitimai nedideli ir paremti iki tol taikytų priemonių intensyvinimu arba švelninimu, 2) *programinį pokytį* – kai keičiasi užsienio politikos priemonės, bet ne tikslai; 3) *problemos/tikslo pokytį* – kai keičiamas užsienio politikos tikslas ir uždaviniai; ir 4) *tarptautinės orientacijos pokytį*, t.y. visa apimančią persiorientavimą tarptautinėje erdvėje⁹². Autoriaus požiūriu, analizės vertu pokyčiu laikytinas tik antrasis, trečiasis ir ketvirtasis laipsniai. Hermanno skirstymu remiasi ir Chrisas Aldenas ir Amnonas Aronas, tvirtinantys, kad pirmieji du pokyčio tipai telpa po platesniais *taktinio pokyčio*, o trečias ir ketvirtas – *strateginio pokyčio* skėtiniais apibrėžimais⁹³. Nors nesiūlo pokyčio „rūšiuoti“, jo esmę panašiai apibūdina Thomas Volgy ir Johnas Schwarzas, anot kurių, pokytis yra „per trumpą laiką“ įvykstantis „visapusiškas“ virsmas, apimantis įvairias sąsajas su užsienio veikėjais⁹⁴. Davido Skidmore požiūriu, virsmo pobūdis reikšmę įgyja laiko dimensijoje ir gali būti apibūdinamas kaip *sporadinis* arba *evoliucinis*⁹⁵.

Kitaip nei Hermannas, Holsti pokyčio tipologiją grindžia ne pokyčio amplitude, o valstybės įsitraukimo į tarptautinę erdvę intensyvumu, šiuo tikslu taikomomis priemonėmis, kryptimi, kariniais ir diplomatiniais įsipareigojimais, leidžiančiais pokytį apibūdinti *izoliacijos*, *savarankiškumo priklausomybės* ir *nesišliejimo* bei *diversifikavimo* kategorijomis⁹⁶. Tą pasakius svarbu pridurti, kad toks skirstymas taikytinas tik tais atvejais, kai kismas, lyginant su ankstesne valstybės orientacija, fundamentalus. Dėl tos pačios priežasties Holsti nagrinėjamą procesą apibūdina ne pokyčio, o *restruktūrizavimo* sąvoka, suponuodamas, kad keičiasi visa politikos išeišos konfigūracija, o ne atskiri jos elementai⁹⁷.

⁸⁹ Dugis, *Explaining Foreign Policy Change*, 103

⁹⁰ Hermann, *Changing Course: When Governments*, 5

⁹¹ Goldmann, *Change and Stability in*, 10

⁹² Hermann, *Changing Course: When Governments*, 5

⁹³ Chris Alden ir Amnon Aran, *Foreign Policy Analysis: New Approaches* (London: Routledge, 2016), 126

⁹⁴ Thomas J. Volgy ir John E. Schwarz, „Foreign Policy Restructuring and the Myriad Webs of Restraint“, kn. *Foreign Policy Restructuring: How Governments Respond to Global Change*, sud. Jerel A. Rosati et al. (Columbia: University of South Carolina Press, 1994), 22-42

⁹⁵ David Skidmore, „Explaining State Responses to International Change: The Structural Sources of Foreign Policy Rigidity and Change“, kn. *Foreign Policy Restructuring: How Governments Respond to Global Change*, sud. Jerel A. Rosati et al. (Columbia: University of South Carolina Press, 1994), 24-47

⁹⁶ Holsti, *Why Nations Realign: Foreign*, 25-27

⁹⁷ *Ibid*, 48

Kaip matyti, didelė dalis autorių esmine pokyčio kokybine charakteristika laiko jo mastą, „tikrajį“ pokytį leidžiantį atskirti nuo gana įprastų, rutininių užsienio politikos procedūrų. Hermanno ir Holsti požiūriu reikšmingiausiu pokyčiu laikytinas visa apimantis tarptautinės laikysenos pakeitimas – abu autoriai gana panašiai apibrėžia ir tokio pokyčio „fiksavimui“ būtinus kriterijus. Hermannas teigia, kad orientacijos virsmas turi apimti bazinius „tarptautinio vaidmens ir veiksmų“ pokyčius, o tai reiškia, kad daugiau mažiau tuo pačiu metu privalo keistis ne viena, o daug užsienio politikos sričių⁹⁸. Holsti savo ruožtu akcentuoja, kad „restruktūrizavimas“ vyksta „daugelyje geografinių ir funkcinių sektorių vienu metu“⁹⁹.

2.3. Užsienio politikos pokytį formuojantys veiksniai

Užsienio politikos kaitą – jos pradžią, eigą ir rezultatą – lemia įvairios jėgos ir jų sąveika su procese dalyvaujančiais veikėjais. Teoriškai, tokių jėgų būtų galima išskirti dešimtis, jei ne šimtus – pradedant tarptautinės sistemos dalyvių spaudimu ir baigiant sprendimų priėmėjo emocijomis. Sutalpinti juos į visa apimančią „didžiąją teoriją“ vargiai įmanoma dėl skirtingų analizės lygmenų, galybės įmanomų pjūvių, su jų suderinamumu susijusių ir kt. metodinių iššūkių¹⁰⁰. Tad siekdamas pamatyti bent dalį paveikslo tyrėjas reiškinius priverstas atsirinkti. UPA literatūroje reiškiniai paprastai skirstomi į tris – tarptautinį, valstybės ir individo – analizės lygmenis.

Tarptautiniam lygmeniui teorinius pamatus paklojo Hansas Morgenthau¹⁰¹, Kennethas Waltzas¹⁰², Stephenas Waltas¹⁰³ ir kiti tarptautinių santykių teorijos „klasikai“, pagrindiniu analizės vienetu laikantys valstybę, kuri vadovaudamasi savisaugos instinktu operuoja anarchiškoje tarptautinėje sistemoje. Savisaugos instinktas apeliuoja į būtinybę užtikrinti išlikimą, tad, realistų akimis, pati valstybių charakterio prigimtis tampa impulsu to siekti keičiant užsienio politiką. Struktūrinio realizmo (arba neorealizmo) srovei atstovaujantys autoriai, kaip antai tas pats K. Waltzas, nurodo, kad anarchiškoje tarptautinėje sistemoje gali atsirasti ribota erdvė bendradarbiavimui, jei juo realizuojami saugumo interesai. Bet ne tik saugumo padėtis ir grėsmės laikytini išoriniais užsienio politikos pokyčio veiksniais. Kitokią perspektyvą atskleidžia liberaliojo institucionalizmo mokykla¹⁰⁴. Pamatinės jos nuostatos suponuoja, kad bendradarbiavimas nėra apribotas „nulinės sumos žaidimo“ ir veikiau apibrėžiamas bendra ekonomine nauda, kuri karinę jėgą

⁹⁸ Hermann, *Changing Course: When Governments*, 5-6

⁹⁹ Holsti, *Why Nations Realign: Foreign*, 25-27

¹⁰⁰ Roberta Haar ir Jonathan J. Pierce, „Foreign Policy Change from an Advocacy Coalition Framework Perspective“, *International Studies Review* 23, No. 4 (2021): 1774, <<https://doi.org/10.1093/isr/viab044>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 10 d.]

¹⁰¹ Hans Morgenthau, *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace* (New York: Knopf, 1948)

¹⁰² Kenneth Waltz, *Theory of International Politics* (Waveland Press, 2010)

¹⁰³ Stephen M. Walt, *The Origins of Alliances* (Cornell University Press, 1996)

¹⁰⁴ Robert O. Keohane ir Joseph S. Nye Jr., „Power and Interdependence“, *Survival: Global Politics and Strategy* 15, No. 4 (1973): 158-165, <<https://doi.org/10.1080/00396337308441409>>, [žiūrėta 2023 m. sausio 17 d.]

dar nepatraukliu užsienio politikos instrumentu. Prekybiniai ir instituciniai ryšiai valstybes daro priklausomas viena nuo kitos, tad savanaudiški veiksmai kelia riziką pakenkti sau pačioms. Štai kodėl globalizacijos amžiui būdingas susisaistymas, politiniai ir komerciniai įsipareigojimai paprastai laikomi užsienio politikos tęstinumą užtikrinančiais veiksniais¹⁰⁵.

Jei tarptautinėmis jėgomis disponuoja tradicinės tarptautinių santykių teorijos, tai UPA tyrėjai žvilgsnį labiau linkę koncentruoti į konkrečius sprendimų priėmėjus, jiems įtaką darančias vidaus politines ir visuomenines jėgas. Šią vidaus ir užsienio politikos sąsają baziniu lygiu įrodo Robertas D. Putnamas, anot kurio, sprendimų priėmėjas vienu metu veikiamas tiek išorės, tiek vidaus veikėjų siekia abi puses tenkinančio kompromiso¹⁰⁶. Svarbiausi visuomenės, kurios valią sprendimų priėmėjas įgyvendina, lūkesčiai. Tai ryškiausiai atsispindi demokratinėse sistemose, kurioms, skirtingai nei autoritarinėse, būdingas politinis pliuralizmas, teisės viršenybė ir konsensuso paieška, o užsienio politika paprastai stabilesnė¹⁰⁷. Vidaus grupės ne tik reikalauja valdžios atskaitomybės, bet ir pačios vienaip ar kitaip prisideda prie užsienio politikos formavimo¹⁰⁸. Grupių pozicijas lemia jų pačių pasaulėžiūra ir sąsajos su specifinėmis interesų sritimis, todėl jos bando veikti sprendimų priėmėjus linkme, kuri šiuos interesus atspindi.

Vidaus lygmenyje užsienio politika planuojama ir įgyvendinama valdžios institucijų, tad eiga priklauso nuo to, kaip valstybės biurokratinėje sistemoje operuoja organizacijos ir jų padaliniai, kokios procedūros juos jungia, kaip šios derybų, varžymosi ir kitais būdais sąveikauja viena su kita¹⁰⁹. Viena esminių biurokratinės sistemos funkcijų yra standartizuoti rutines procedūras ir efektyvinti sprendimų priėmimą. Tačiau neeilinės situacijos, reikalaujančios greitų ir nestandartinių reakcijų, procesą gali stabdyti. Joly ir Richteris tvirtina, kad pokytis turi didesnę riziką strigti stipriai biurokratizuotose valstybėse, kuriose procedūrų tinklas giliau ir tankiau išsišaknijęs¹¹⁰.

Galiausiai sisteminiai reiškiniai reikšmę įgyja tik tada, kai sprendimų galią turinčių veikėjų yra suvokiami kaip reikšmingi¹¹¹. Ši prielaida atveria individo analizės lygmenį, grindžiamą konstruktyvistine nuostata, kad realybė nėra universaliai determinuota ir veikiau „perleidžiama“ per ją stebinčio subjekto patirtis. Individo lygmuo kaip svarbius tyrimo dėmenis iškelia sprendimų

¹⁰⁵ Blavoukos ir Bourantonis, 489

¹⁰⁶ Robert D. Putnam, „Diplomacy and domestic politics: the logic two-level games“, *International Organization* 42, No. 3 (1988): 427-460, <<https://doi.org/10.1017/S0020818300027697>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 4 d.]

¹⁰⁷ David B. Huxsoll, „Regimes, institutions and foreign policy change“, (Daktaro disertacija, Louisiana State University): 173, <https://doi.org/10.31390/gradschool_dissertations.2377>, [žiūrėta 2023 m. kovo 27 d.]

¹⁰⁸ Brett A. Leeds ir Michaela Mattes, *Domestic Interests, Democracy, and Foreign Policy Change (Elements in International Relations)* (Cambridge: Cambridge University Press, 2022): 6-7, <<https://doi:10.1017/9781009037938>>, [žiūrėta 2023 m. sausio 28 d.]

¹⁰⁹ Graham T. Allison, *Essence of Decision: Explaining Cuban Missile Crisis* (Little, Brown and Company, 1971)

¹¹⁰ Jeroen K. Joly ir Friederike Richter, „Punctuated equilibrium theory and foreign policy“, kn. *Foreign policy as public policy? Promises and pitfalls* (Manchester University Press, 2019), 3-64

¹¹¹ Richard C. Snyder, Henry W. Bruck, Burton Sapin, „Decision-Making as an Approach to the Study of International Politics“, kn., *Foreign Policy Decision-Making (Revisited)*, sud.. Richard C. Snyder, Henry W. Bruck, Burton Sapin, Valerie M. Hudson (New York: Palgrave Macmillan, 2002), 21–152

priėmėjo biografiją, jo pasaulėžiūrą formavusias patirtis, afiliaciją su politinėmis ir ideologinėmis jėgomis, formuojančias *kaip* šis interpretuoja iš vidaus ir išorės primetamas sąlygas. Charakterio savybės leidžia kelti prielaidas apie lyderystės stilių. Vienos išsamiausiai šią sritį tyrusių mokslininkų Margareth Hermann teigimu, lyderystės stilių galima nustatyti pagal universalius kriterijus, kaip antai lyderio įsitikinimą, jog šis (ne)gali daryti įtaką įvykių tėkmei, polinkį siekti galios ir įtakos, gebėjimą įvertinti situacinį kontekstą, pasitikėjimą savimi, polinkį koncentruotis į problemų sprendimą vietoj bandymo patenkinti susijusių interesų grupių idėjas ir poreikius, įtarumą ir nepasitikėjimą kitais, tikėjimą atstovaujamos grupės (etninės, socialinės, politinės, kt.) centriškumu¹¹². Tokių savybių visuma leidžia prognozuoti, kiek vykdydamas užsienio politiką lyderis linkęs imtis iniciatyvos, vadovautis tik savo paties instinktais, laužyti nusistovėjusias normas, ieškoti kompromiso ir t.t.

Tarptautiniai, valstybės ir individo lygmens veiksniai gali būti nagrinėjami ir kaip savarankiški tyrimo objektai, ir kaip skirtingus lygmenis apimančios analitinės schemos kintamieji. Sukonstruoti tokią schemą yra vienas šio darbo uždavinių, tačiau dėl darbo apimties papildomos vidurinio lygmens teorijos į ją integruojamos nebus. Vietoje to, tarptautinių, valstybės ir individo lygmens veiksmų įtaka nusakoma aiškiai apčiuopiamais parametrais, tokiais kaip sprendimų priėmėjo tapatybė ir lyderystės stilius, valstybės ekonominiai interesai, visuomenės parama ir biurokratiniai trikdžiai.

2.4. Kombinuotas užsienio politikos stabdžių modelis pagal J. Gustavssoną ir K. Goldmanną

Užsienio politikos pokyčiui tirti plėtotą daugybę analizės modelių, kurių kiekvienas pasižymi savita aiškinimo logika, skirtingai apibrėžia ir operacionalizuoja kintamuosius. Tyrimo klausimas sufleruoja, kad pagrindiniais lygties nežinomaisiais turėtų būti laikomi veiksniai, skatinantys užsienio politikos tęstinumą. Šiuo požiūriu konceptualiai artimiausia Kjello Goldmanno užsienio politikos *stabilizatorių* (angl. stabilizers) schema. Stabilizatoriais Goldmannas laiko veiksmus, lemiančius, ar pokyčio impulsas pajėgus „užvesti“ ir palaikyti pokyčio procesą sprendimų priėmimo mechanizme¹¹³. Vaizdžiai tariant, stabilizatorius galima įsivaizduoti kaip „saugiklius“, kurie praleidžia arba blokuoja/riboja pradinio impulso generuojamą pokytį, o tai, anot K. Goldmanno, keičia galutinę jo išvestį – gali 1) *jį blokuoti visiškai*, 2) *slopinti*, arba 3) *vėlinti jo įgyvendinimą*¹¹⁴. Tai paaiškina, kodėl pokyčio iniciatyva neretai būna gerokai stipresnė už galutinį rezultatą. Tačiau Goldmanno modelis turi ir trūkumų. Jame mažai dėmesio skiriama pokytį inicijuojančioms priežastims (jos abstrakčiai apibrėžiamos kaip *sąlygos* (angl. conditions) ir *likutiniai faktoriai* (angl.

¹¹² Margareth Hermann „Assessing leadership style: trait analysis“, kn. Jerrold M. Post (sud.), *The Psychological Assessment of Political Leaders: With Profiles of Saddam Hussein and Bill Clinton* (Dearborn: University of Michigan Press, 2005), 178-215

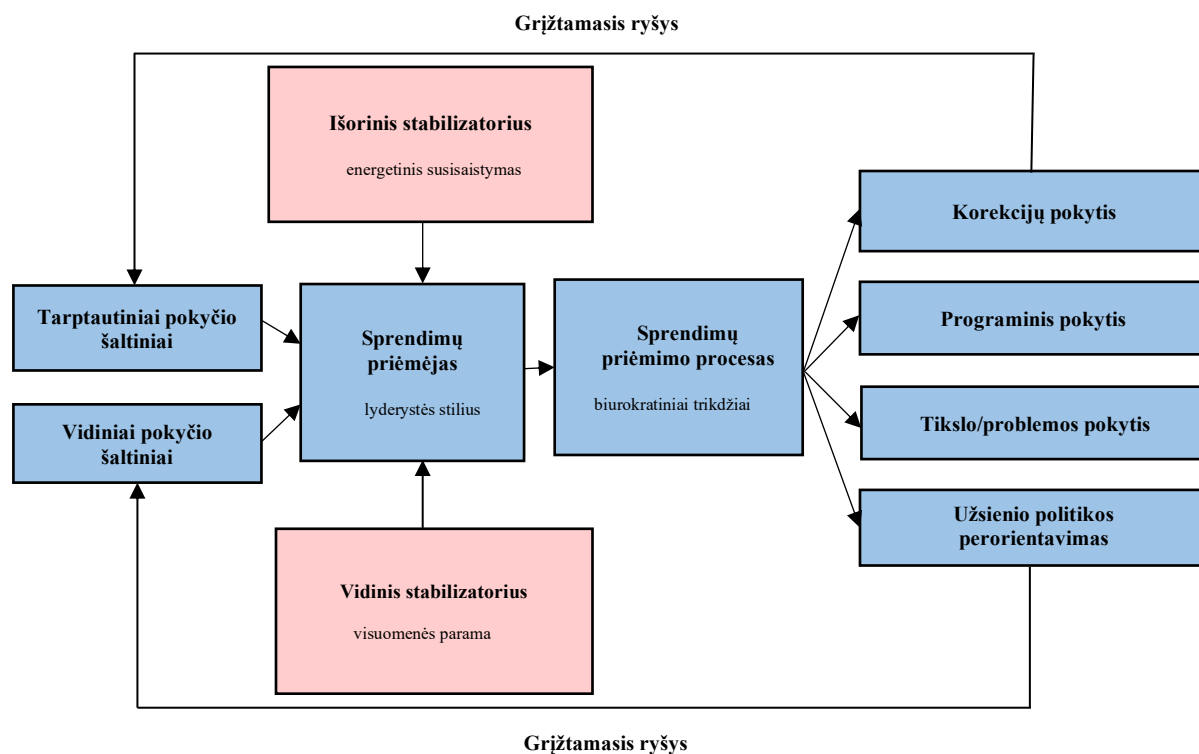
¹¹³ Goldmann, 241

¹¹⁴ *Ibid*, 241

residual factors)), be to, sprendimų priėmimo mechanizme niekaip neatsispindi, kokią įtaką procesui daro individualus sprendimų priėmėjas.

Atsižvelgiant į tai, šiame darbe pokyčio proceso „ašimi“ pasirinktas Gustavssono modelis, schemeje talpinantis tiek pokyčio impulsus, vadinamus pokyčio *šaltiniais* (angl. sources), tiek sprendimų priėmėją, tiek sprendimų priėmimo procesą, tiek užsienio politikos pokytį. Išdėstyti paeiliui jie leidžia nuo pradžios iki pabaigos sekti pokyčio procesą, kai 1) tarptautinių ir vidinių politinių bei ekonominių veiksnių suformuotos struktūrinės sąlygos vienaip ar kitaip 2) interpretuojamos individualaus sprendimų priėmėjo, kuris 3) veikia tam tikro sprendimų priėmimo proceso rėmuose, kad įgyvendintų politikos pokyčius¹¹⁵ (1 paveiksle pažymėta mėlynai). Apibrėždamas juos Gustavssonas remiasi Charleso Hermanno keturių laipsnių – 1) korekcijų, 2) programinio pokyčio, 3) tikslų ir uždavinių, 4) tarptautinės orientacijos – pokyčio gradacija¹¹⁶. Galiausiai, pasikeitusi užsienio politika grįžtamuju ryšiu veikia tas pačias išorines ir vidines struktūrinės sąlygas, taip iš naujo kartodama kaitos ciklą.

Gustavssono modelis pokyčio trikdžius numato dviejose – sprendimų priėmėjo ir biurokratinės sistemos – etapuose, tačiau vis dar neaišku, koku būdu ir kurioje vietoje veikia išorės ir vidaus stabdžiai. Kaip tik čia pasitelkiami *stabilizatoriai*, kurie analizės schemeje jungiami prie antrojo etapo (1 paveiksle pažymėta raudonai). Goldmannas nurodo gana plačią stabilizatorių taksonomiją (keturiolika jų pagal pobūdį grupuodamas į tarptautinius, kognityvinius, politinius ir

1 paveikslas: kombinuotas užsienio politikos kaitos modelis. Sudaryta autoriaus remiantis J. Gustavsson, *How Should We Study Foreign Policy Change?* (1999), K. Goldmann, *Change and Stability in Foreign Policy* (1982)

¹¹⁵ Gustavsson, *How Should We Study*, 83

¹¹⁶ Hermann, *Changing Course: When Governments*, 5

administracinius), tačiau aiškiai pabrėžia, kad šis siūlymas tėra hipotetinis atspirties taškas, ir neatmeta, kad skirtingiems atvejams stabilizatoriai gali būti parenkami individualiai¹¹⁷. Šioje studijoje jie skiriami į dvi – išorės ir vidaus – grupes, savyje talpinančias **ekonominių susisaistymą ir visuomenės paramą**.

Jei literatūra gana paprastai apibrėžia pokyčio tipologiją pagal mastą, tai šio tyrimo problema, kylanti iš politikos ketinimų ir veiksmų (ne)suderinamumo, reikalauja papildomų pastangų konceptualizuojant šių dviejų komponentų sąsają priklausomame kintamajame. Kaip matyti ankstesniame skyriuje, skirtame užsienio politikos apibrėžčiai, dalis autorių brėžia skirtį tarp politikos *intencijų* ir *tikrosios/vykdomos* politikos, tačiau net apjungus šias kategorijas išlieka neaiški jų tarpusavio sąveika – teorinė literatūra nepateikia analitinės schemos, koku būdu šie du laukai turėtų vienas kitą papildyti. Šią problemą ignoruoti būtų neprotinga, turint galvoje, kad neįvardinus, ką laikome pokyčiu – šio tyrimo priklausomu kintamuoju – vargiai nustatysime ir tai, kas trukdo jį įgyvendinti. Atsižvelgus į šią aplinkybę, priklausomas kintamasis konstruojamas keliant sąlygą, jog pokytis vyksta tada, kai **užsienio politikos veiksmai atitinka ketinimus**. Kitaip tariant, kiekvienoje užsienio politikos srityje pokyčio liudijimu laikomi atvejai, kai užsienio politikos veiksmai (taip pat reiškiami žodžiu) atitinka *Zeitenwende* kalba užsibrėžtus ketinimus.

Verta klausti – kaip tuomet pokytis turėtų būti matuojamas? Ar įmanoma nustatyti mažiausią vardiklį, kurį pasiekus pasikeitimų visuma galėtų būti kvalifikuojama kaip įgyvendinanti pokyčiui reikalingas sąlygas? Teoriškai kiekvienai užsienio politikos sričiai būtų galima nustatyti konkrečius kriterijus (pvz. kokia energijos importo dalis per ribotą laiką turėtų būti diversifikuota), tačiau sąlygų, kurių kiekvienos prigimtis nevienoda, nustatymas reikalautų daug papildomos literatūros analizės ir darbo – tą riboja šio darbo apimtis. Atsižvelgus į tai, darbe sąmoningai vengiama nustatinėti griežtus įgyvendinimo kriterijus. Vietoj jų matavimo vienetais laikytini pokyčių liudijantys **požymiai**. Suprantama, dėl tokios apibrėžties nebus išvengta subjektyvaus vertinimo ir paklaidos tikimybės, tačiau visuma turėtų atskleisti nagrinėjamo reiškinio tendencijas.

3. VOKIETIJOS UŽSIENIO POLITIKOS KAITA 2022-2023 m.

Trečiojoje darbo dalyje atliekamas empirinis Vokietijos užsienio politikos kaitos tyrimas, apimantis vienerių metų laikotarpį nuo 2022 m. vasario 27 d. kanclerio O. Scholzo kalbos Bundestage iki 2023 m. gegužės 10 d. Ši suskirstyta į keturis skyrius. Pirmajame aprašyta tyrimo metodologija, duomenų rinkimo ir analizės metodai bei kaip jie veikia kombinuotame užsienio politikos stabdžių modelyje. Antrajame skyriuje tiriamas pokytis kiekvienoje iš trijų pokyčio dimensijų. Trečiajame

¹¹⁷ Goldmann, 246

aprašomi pokytį formuojantys išoriniai, vidiniai, individo lygmens ir biurokratiniai veiksniai. Paskutiniame skyriuje apibendrinama pokyčio ir veiksnių sąveika.

3.1. Metodologija

Kombinuotas užsienio politikos stabdžių modelis yra pagrindinis šio tyrimo analitinis įrankis. Tačiau be duomenų, užpildančių kintamuosius, šis mechanizmas vargiai „užsikurs“ ir generuos atsakymus į įžangoje išsikeltą klausimą. Tad prieš imantis tyrimo privalu apibrėžti, kaip ir kokiais duomenimis jis operuoja. Kaip minėta, užsienio politikos pokytis fiksuojamas tada, kai užsienio politikos veiksmai atitinka deklaruojamas intencijas, tad pirmiausia privaloma išsiaiškinti, *ar* pokytis vyko ir, jei vyko, *kokie požymiai* tą liudija.

Tyrimo naudoti šaltiniai	
Valstybės institucijų pranešimai	40
Žiniasklaidos, analitinių centrų, mokslo institucijų publikacijos	65
„Infratest dimap“ nuomonių apklausų publikacijos	15
Viso	120

1 lentelė: tyrime naudoti šaltiniai.
Sudaryta autoriaus.

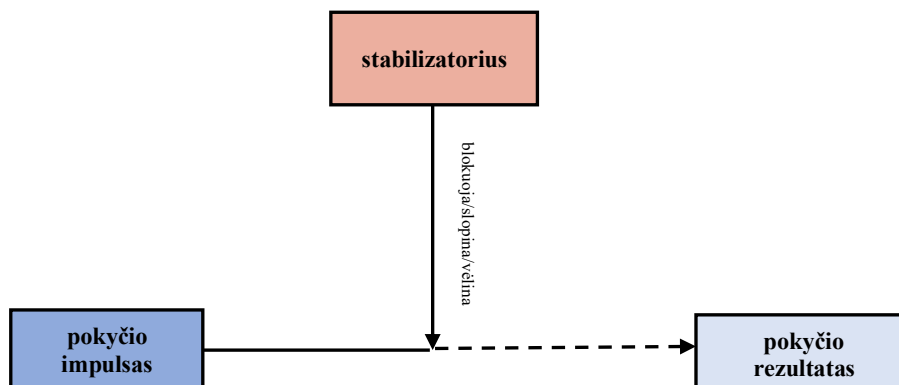
Duomenų šaltiniais laikomi valstybės institucijų (Federalinės kanceliarijos, Užsienio reikalų ministerijos, Gynybos ministerijos, Statistikos departamento) pranešimai, Vokietijos ir tarptautinių žiniasklaidos priemonių publikacijos, politikų interviu bei nuomonių apklausos (žr. 1 lentelę). Papildomais duomenų šaltiniais laikomi ir analitinių centrų bei mokslo institucijų analizės, atspindinčios *Zeitenwende* inicijuotus užsienio politikos pokyčius ir jų seką. Šaltiniai tiriami **kokybine turinio analize** – metodu, kurį Hsieh ir Shannon apibūdina kaip techniką, skirtą „subjektyviai interpretuoti teksto duomenų turinį taikant sistemingą klasifikavimo procesą“¹¹⁸. Šis metodas įgalina tyrėją įvairaus pobūdžio informacijoje ieškoti bendrų bruožų ir induktyviai (informaciją nagrinėjant, lyginant, aiškinant jos prasmę) daryti išvadas apie nagrinėjamą reiškinį¹¹⁹. Turinio analizė leis šaltiniuose esančią informaciją grupuoti į užsienio politikos įgyvendinimo požymius. Kadangi ne visus požymius galima laikyti lygiaverčiais, didesnę pokyčiui vertę turi tie, kuriuos galima laikyti esant struktūrinio pobūdžio. Tą padarius, fiksuojamas pokyčio statusas, nusakomas viena iš trijų kategorijų: 1) *vyksta*, 2) *iš dalies vyksta*, arba 3) *nevyksta*. Taip įgyvendinamas pirmasis tyrimo žingsnis.

Antrasis etapas reikalauja pokyčio požymius susieti su užsienio politikai įtaką darančiais veiksniais, t.y., kaitos proceso elementais (sprendimų priėmėju ir valstybės biurokratija) ir išorės bei vidaus stabilizatoriais. Ši sąsaja mezgama tokiu pat induktyvaus samprotavimo būdu – nuosekliai sekant ir aprašant eigoje kylančias kliūtis, jų priežastis, procese dalyvaujančių veikėjų argumentus ir suteikiant jiems kontekstą.

¹¹⁸ Hsiu-Fang Hsieh ir Sarah E. Shannon, „Three Approaches to Qualitative Content Analysis“, *Qualitative Health Research* 15, No. 9 (2005): 1277-1288, <https://doi.org/10.1177/1049732305276687>

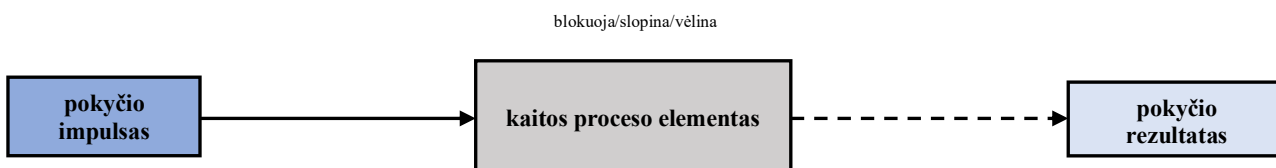
¹¹⁹ Yan Zhang ir Barbara M. Wildermuth, „Qualitative Analysis of Content“, kn. Barbara M. Wildermuth (sud.) *Applications of Social Research Methods to Questions in Information and Library Science* (Libraries Unlimited, 2009), 1-12

Trečiajame žingsnyje tyrimo rezultatai apibendrinami darant išvadas apie priežastingumo ryšį tarp pokyčio (priklausomojo kintamojo) ir jį formuojančių veiksnių (nepriklausomų kintamųjų). Ši sąsaja redukuojama į kategorijas, kuriomis remiantis *stabilizatorius* pokyčio impulsą arba 1) *blokuoja*, arba 2) *slopina*, arba) *vėlina* jo įgyvendinimą (žr. 2 paveikslą).

2 paveikslas: stabilizatoriaus poveikis užsienio politikos kaitai. Sudaryta autoriaus remiantis K. Goldmann, *Change and Stability in Foreign Policy* (1982)

Tokiu pat būdu operuoja ir antrojo tipo kintamasis, *kaitos proceso elementas*, kuris pokyčio impulsą taip pat gali blokuoti, slopinti arba vėlinti (žr. 3 paveikslą). Nors modelyje abiejų tipų kintamieji kaitos procesą veikia taip pat, konceptualiai jie vienas nuo kito skiriasi. Elementus reikėtų laikyti savotiškais sprendimo priėmimo proceso „dalyviais“, kurie modelyje veikia sprendimų priėmėjo ir biurokratinės-organizacinės sistemos pavidalu. Jie yra J. Gustavssono analizės modelio dalis. Tuo metu stabilizatorius sprendimų priėmimo procesą veikia iš šalies ir yra iš K. Goldmanno „pasiskolintas“ komponentas.

3 paveikslas: sprendimų priėmimo proceso elemento poveikis užsienio politikos kaitai. Sudaryta autoriaus remiantis J. Gustavsson, *How Should We Study Foreign Policy Change?* (1999), K. Goldmann, *Change and Stability in Foreign Policy* (1982)

Siekiant tyrimą efektyviau struktūruoti, užsienio politika skaidoma į tris dimensijas, kuriose O. Scholzas inicijavo pokytį:

- **geopolitinė** – apima politinius santykius su Rusija;
- **geoekonominė** – apima prekybos ir energetikos sąsajas;
- **geostrateginė** – apima ginkluotųjų pajėgų modernizavimą ir ginkluotės Ukrainai tiekimą.

Pravartu iš anksto atkreipti dėmesį į pagrindinį šio tyrimo metodinį trūkumą. Vyriausybės, žiniasklaidos ir kt. pranešimų turinio analizė, kaip metodas, pajėgi atskleisti tik „preliminarų“ vaizdą

apie užsienio politiką formuojančių veiksnių įtaką kaitos procesui. Šiame darbe taikomas kompleksinis modelis apjungia kokybiškai skirtingus elementus, todėl kiekvieno jų poveikį gerokai išsamiau paaškindant atskiri tyrimo metodai. Kita vertus, principinė sąveika tarp kintamųjų išlieka tokia pati, todėl pats modelis dėl to nukentėti neturėtų.

3.2. Pirmasis etapas – pokyčio konstatavimas

Šiame skyriuje duomenų pagalba vertinama pokyčio pažanga trijose – geopolitinėje, geoekonominėje ir geostrateginėje – užsienio politikos srityse. Kiekvieno poskyrio pabaigoje duomenys redukuojami į pokyčio statusą (*vyksta/vyksta iš dalies/nevyksta*) nusakančius požymius, taip įgyvendinant pirmąjį tyrimo žingsnį.

3.2.1. Geopolitinė dimensija

Kaip minėta, vadinamas „dvigubas konsensusas“ laikomas vienu tradicinių Vokietijos užsienio politikos elementų, tad tikintis įvertinti pokyčio mastą privalu, nustatyti kaip per nagrinėjamą laikotarpį keitėsi santykiai su Rusija, t.y., viena šio konsensuso pusių.

Be kanclerio *Zeitenwende* kalbos, invazijos pradžioje santykiams toną uždavė ir Bundestagas, priėmęs rezoliuciją, kurioje aiškiai konstatuojama, kuri konflikto pusė laikoma atsakinga ir kurią jų palaiko Vokietija¹²⁰. Tekste reiškiamas „visiškas solidarumas su Ukraina“, pabrėžiant, kad „tarptautinis bendradarbiavimas bus įmanomas tik <...> jei Rusijos vadovybė laikysis tarptautinės teisės ir visiškai gerbs bei atkurs kaimyninių šalių teritorinį vientisumą“. Dokumente akcentuojama Vokietijos transatlantinė orientacija, partnerystė su JAV įvardijama „esminiu ramsčiu“ užtikrinant saugumą Europoje. Rezoliucija laikytina aiškiu signalu apie Vokietijos įsipareigojimą vakarietiškai orientacijai, NATO ir liberaliajai pasaulio tvarkai. Vėlesniais karo mėnesiais šie atsispindėjo Vokietijai balsuojant Rusijos agresiją¹²¹ ir okupuotų sričių aneksiją smerkiančioje JT rezoliucijoje¹²².

¹²⁰ Deutscher Bundestag, „German Bundestag, 20th electoral term, Resolution“, 2022 m. vasario 27 d., <<https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2022/kw08-sondersitzung-beschluss-englisch-883506>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d.]

¹²¹ European Union External Action Service, „UN General Assembly demands Russian Federation withdraw all military forces from the territory of Ukraine“, 2022 m. kovo 2 d., <https://www.eeas.europa.eu/eeas/un-general-assembly-demands-russian-federation-withdraw-all-military-forces-territory-ukraine_en>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d.]

¹²² Die Bundesregierung, „Ein Zeichen großer Geschlossenheit“, 2022 m. spalio 13 d., <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/resolution-vereinte-nationen-2134070>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d.]

Per daugiau nei metus Vokietija priėmė daugiau nei 1 mln. ukrainiečių pabėgėlių¹²³ ir suteikė per 6 mlrd. eurų dvišalės finansinės paramos¹²⁴. Tačiau praktiniu lygiu reakcija į agresiją daugiausiai grįsta daugiašalio veikimo mechanizmais. Berlynas pritarė visiems dešimt prieš Rusiją nukreiptų ES ekonominių sankcijų paketų¹²⁵, nors svarstymo procese būta dvejonų, susijusių su tarpbankinių atsiskaitymų sistemos SWIFT ir energijos produktų importo embargu. Prabėgus metams nuo karo pradžios Vokietijos bankai išaldė daugiau nei 5.3 mlrd. eurų rusiško kapitalo, numatydami galimybę jį skirti Ukrainos rekonstrukcijai¹²⁶. Nors šis žingsnis geriau atspindi pokytį ekonominių santykių dimensijoje, kartu jis aiškiai indikuoja Vokietijos vyriausybės poziciją dėl Rusijos atsakomybės. Ją atspindi ir pirmaisiais karo mėnesiais priimtas sprendimas išsiųsti 40 Rusijos diplomatų dėl jų keliamos grėsmės nacionaliniam saugumui, taip solidarizuojantis su kitomis tą dariusiomis ES šalimis¹²⁷. 2022 m. lapkričio 30 d. Bundestagas pripažino Stalino valdymo laikotarpiu dirbtinai sukeltą 1932-1933 m. badą (Holodomorą) ukrainiečių tautos genocidu¹²⁸. Pastarasis žingsnis neišvengiamai veikia politinių santykių lauką delegitimuodamas Rusijai naudingą istorinį naratyvą. Vidaus politikos lygmeniu karas paskatino iš naujo įvertinti politikos veikėjų, kultivavusių pragmatinius santykius su Kremliumi, vaidmenį, kaip antai Gerhardo Schröderio, kuris neatsiribojo nuo ryšių su Rusija ir nuo karo pradžios keliskart susitiko V. Putinu. 2022 m. gegužę Bundestago biudžeto komitetas panaikino dalį Schröderiui, kaip buvusiam valstybės vadovui, skirtų valstybinių privilegijų, tačiau jo narystė SDP partijoje sustabdyta nebuvo¹²⁹.

Kartu pokyčio būseną indikuoja politikos lyderių refleksija apie senosios užsienio politikos neefektyvumą. Prasidėjus invazijai absoliuti dauguma Vokietijos politinio elito pripažino, kad ankstesniame užsienio politikos kurse padaryta klaidų. O. Scholz teigė, jog didžiausia Berlyno klaida buvo pernelyg vienpusiška energetinė priklausomybė¹³⁰. Užsienio reikalų ministrės teigimu,

¹²³ Die Bundesregierung, „So unterstützt Deutschland ukrainische Geflüchtete“, 2023 m. vasario 24 d., <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/krieg-in-der-ukraine/unterstuetzung-gefluechtete-ukraine-2167006>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 14 d.]

¹²⁴ Bundesministerium der Finanzen, „Krieg in der Ukraine“, <<https://www.bundesfinanzministerium.de/Web/DE/Themen/Europa/Krieg-in-der-Ukraine/krieg-in-der-ukraine.html>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 14 d.]

¹²⁵ European Commission, „Sanctions adopted following Russia’s military aggression against Ukraine“, <https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_en#timeline-measures-adopted-in-2022-2023>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 19 d.]

¹²⁶ Michael Nienaber ir Kamil Kowalce, „Germany Open to Seizing Assets to Help Ukraine Rebuild“, 2023 m. sausio 3 d., <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-01-03/germany-is-open-to-using-seized-russian-assets-for-ukraine-s-reconstruction#xj4y7vzkg>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 19 d.]

¹²⁷ Auswärtigen Amt, „Außenministerin Baerbock zur Ausweisung deutscher Diplomattinnen und Diplomaten aus Russland“, 2022 m. balandžio 25 d., <<https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/ausweisungen-russland/2523578>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.]

¹²⁸ Deutscher Bundestag, „Bundestag ordnet Holodomor als Völkermord ein“, 2022 m. lapkričio 30 d., <<https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2022/kw48-de-holodomor-923060>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 19 d.]

¹²⁹ Wilhelmine Preussen, „Putin’s pal Gerhard Schröder won’t be kicked out Germany’s Social Democrats“, *Politico Europe*, 2023 m. kovo 2 d., <<https://www.politico.eu/article/gerhard-schroder-remain-party-member-germany-social-democrats-vladimir-putin>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.]

¹³⁰ Tagesschau, „Scholz räumt Fehler bei Russland-Politik ein“, 2022 m. birželio 12 d., <<https://www.tagesschau.de/newsticker/liveblog-ukraine-sonntag-147.html>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 21 d.]

Berlynas klydo nepakankamai rimtai vertindamas Baltijos šalių perspėjimus¹³¹. Panašios nuomonės ir Frankas-Walteris Steinmeieris, tačiau jis nemano, kad Rusijos ketinimai buvo akivaizdūs¹³². Spalį sakydamas kalbą „Atlantinio tilto“ asociacijos 70-ųjų metinių proga, prezidentas apgailestavo, kad „nepaisant visų pastangų“, karui „nepavyko užkirsti kelio“¹³³ – tai indikuoja manymą, kad užkardant Rusijos agresiją bendra politikos kryptis iš esmės nebuvo klaidinga ir, veikiau, nenusisekė dėl pačios Rusijos nenoro keistis. Panašus leitmotyvas vyrauja ir O. Scholzo teiginiuose, šiam tvirtinant, kad jo pirmtakės A. Merkel noras išlaikyti politinį ir ekonominį bendradarbiavimą su Maskva buvo teisingas. Dėl buvusių vyriausybės palikimo mažiausiai išlygų kelia A. Baerbock, dar iki karo kritikavusi pernelyg didelę priklausomybę nuo rusiškų išteklių ir dažniau nei dauguma kitų politikų akcentavusi autoritarines Maskvos užmačias¹³⁴. Pati A. Merkel, tebesanti įtakingas balsas Vokietijoje, viena vertus, griežtai smerkia Rusijos veiksmus, tačiau sako nebuvo „naivi“ V. Putino atžvilgiu ir nematanti pagrindo jaustis „kalta“¹³⁵. Antrajame plačiai nuskambėjusiame interviu „Der Spiegel“ A. Merkel tikino nemačiusi galimybės koku nors būdu paveikti V. Putiną, nes šis esą nebevertino jos kaip lygiavertės veikėjos, ir išsakė paramą atsargiai Scholzo koalicijos pozicijai dėl sunkiosios karinės ginkluotės tiekimo Ukrainai¹³⁶.

Vokietijos vadovo pozicija ėmė svyruoti, kai tapo akivaizdu, jog Ukrainai pavyko atlaikyti Rusijos „blitzkrigą“, išlaikyti sostinę Kyjivą ir atkovoti dalį pirmaisiais karo mėnesiais prarastų teritorijų. Kancleris ne kartą akcentavo būtinybę palaikyti atviras duris dialogui su V. Putino režimu. O. Scholzas gegužę surengė nuotolinį pokalbį su V. Putinu, kurį ragino skubiai skelbti paliaubas ir ieškoti „diplomatinio konflikto sprendimo būdo“¹³⁷. Tie patys reikalavimai kelti po pusmečio inicijavus antrą dvišalį pokalbį¹³⁸, tačiau nė vienu atveju ženklų apie deeskalaciją nebuvo matyti.

¹³¹ Saulius Jakučionis, BNS, „We did not hear Baltics’ concerns on Russia’, says German foreign minister“, *LRT*, 2022 m. balandžio 21 d., <<https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1677821/we-did-not-hear-baltics-concerns-on-russia-says-german-foreign-minister>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.]

¹³² Deutsche Welle, „German President Steinmeier admits mistakes over Russia“, 2022 m. balandžio 5 d., <<https://www.dw.com/en/german-president-steinmeier-admits-mistakes-over-russia-policy/a-61362153>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.]

¹³³ Der Bundespräsident, „Festakt zum 70-jährigen Jubiläum der Atlantik-Brücke“, 2022 m. spalio 13 d., <<https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Frank-Walter-Steinmeier/Reden/2022/10/221013-Jubilaeum-Atlantik-Bruecke.html>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.]

¹³⁴ Elizabeth Schumacher, „Annalena Baerbock flourishes in a crisis“, *Deutsche Welle*, 2022 m. liepos 3 d., <<https://www.dw.com/en/annalena-baerbock-germanys-first-female-foreign-minister-flourishes-in-a-crisis/a-61045086>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 21 d.]

¹³⁵ Alistair Walsh ir Rina Goldenberg, „Angela Merkel opens up on Ukraine, Putin and her legacy“, *Deutsche Welle*, 2022 m. liepos 6 d., <<https://www.dw.com/en/angela-merkel-opens-up-on-ukraine-putin-and-her-legacy/a-62052345>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 17 d.]

¹³⁶ Alexander Osang, „Das Gefühl war ganz klar: Machtpolitisch bist du durch“, *Der Spiegel*, 2022 m. lapkričio 24 d., <<https://www.spiegel.de/panorama/ein-jahr-mit-ex-kanzlerin-angela-merkel-das-gefuehl-war-ganz-klar-machtpolitisch-bist-du-durch-a-d9799382-909e-49c7-9255-a8aec106ce9c>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 17 d.]

¹³⁷ Deutsche Welle, „Scholz urges for ceasefire with Putin“, 2022 m. gegužės 13 d., <<https://www.dw.com/en/ukraine-germanys-scholz-and-russias-putin-discuss-stalled-peace-talks-as-it-happened/a-61781610>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.]

¹³⁸ Die Bundesregierung, „Bundeskanzler Scholz telefoniert mit dem russischen Präsidenten Putin“, 2022 m. gruodžio 12 d., <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/bundeskanzler-scholz-telefoniert-mit-dem-russischen-praesidenten-putin-2148822>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.]

2022 m. gruodį, nuskambėjo kanclerio pareiškimas esą Rusijai turėtų būti suteikta galimybė atnaujinti ekonominį bendradarbiavimą su Vokietija, jei ši nutrauks ginkluotus veiksmus¹³⁹. Šis ir panašūs teiginiai laikytini požymiu, jog Berlynas karą suvokia tik kaip laikiną kliūtį, kurią įveikus įmanoma grįžti prie ankstesnio *status quo*. Tačiau tokia pozicija neatliepia esminės problemos, t.y., ilgalaikių Rusijos režimo intencijų, grindžiamų siekiu ardyti egzistuojančią saugumo architektūrą *per se*. 2022 m. gruodį „Foreign Affairs“ publikuotame tekste kancleris kritikavo „fatalistinį požiūrį, jog pasaulis pasmerktas ir vėl skilti į konkuruojančius blokus“, teigdamas, kad būdama „Europos saugumo garantu“ Vokietija privalo užimti „tiltų tiesėjos“ vaidmenį¹⁴⁰. Dvejonės atspindi ir vėlesniame pirmųjų karo metų etape kilusi diskusija dėl strateginio Vakarų paramos Ukrainai tikslo. O. Scholzas ne kartą pabrėžė Vokietijos įsipareigojimą finansinėmis, ekonominėmis ir kt. priemonėmis remti Ukrainą „tiek kiek reikės“¹⁴¹, tačiau klausiamas, ar tai reiškia Ukrainos pergalę (kitais tariant – Rusijos pralaimėjimą) konkrečių sąlygų neįvardija¹⁴².

Nors didžiausią įtaką turinčių politikų reakcija nekelia abejonių dėl to, kaip vertinama agresija, viešai išsakytos dvejonės dėl buvusių vyriausybių politikos neefektyvumo buvo dviprasmiškos. Viena vertus, Berlynas aiškiai **įvardija agresorių ir veikia išvien su Vakarais**. Tačiau dėl Europą ištikusios saugumo krizės politikos elitas **atsakomybę linkęs prisiimti tik iš dalies**. Reikia pabrėžti, kad vidaus politiniame lygmenyje nuomonės dėl santykių nėra vienareikšmiškos, užsienio reikalų ministrei ir gynybos ministrui brėžiant griežtesnes sąlygas. Tačiau kancleris yra pagrindinis sprendimų priėmėjas. Jo užuominos apie tai, kad nutraukus agresiją bendradarbiavimas su V. Putino režimu ir vėl gali būti įmanomas, indikuoja, kad **Rusija nėra laikoma tiesiogine grėsme** Vokietijos nacionaliniam saugumui. Požymiai liudija, kad normatyvinis požiūris į Rusiją per vienerius karo metus fundamentaliai nesikeitė ir, veikiau, yra „stumiamas“ nepatogaus fakto apie Kremliaus vykdomus nusikaltimus. Tikro ir tvaraus lūžio galima tikėtis tik tada, kai politinis elitas aiškiai pabrėš Kremliaus keliamą pavojų ir be išlygų įvardins taikai užtikrinti būtinas sąlygas. Tai leidžia konstatuoti, kad geopolitinėje dimensijoje pokytis **vyksta iš dalies**.

¹³⁹ Andreas Rinke, Sarah Marsh, Bill Belkrot, „Russia could resume business with Germany if it ends Ukraine war - Scholz“, *Reuters*, 2022 m. gruodžio 12 d., <<https://www.reuters.com/world/europe/russia-could-resume-business-with-germany-if-it-ends-ukraine-war-scholz-2022-12-12/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.]

¹⁴⁰ Olaf Scholz, „The Global Zeitenwende: How to Avoid a New Cold War in a Multipolar World“, *Foreign Affairs*, 2022 m. gruodžio 22 d., <<https://www.foreignaffairs.com/germany/olaf-scholz-global-zeitenwende-how-avoid-new-cold-war>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d.]

¹⁴¹ Sabine Siebold ir Jason Hovet, „Germany’s Scholz pledges to support Ukraine “for as long as it takes“, *Reuters*, 2022 m. rugpjūčio 29 d., <<https://www.reuters.com/world/europe/germanys-scholz-we-will-keep-up-support-ukraine-long-it-takes-2022-08-29/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.]

¹⁴² Oliver Moody, „Scholz under fire for refusing to say he wants Ukraine to win“, *The Times*, 2022 m. birželio 2 d., <<https://www.thetimes.co.uk/article/scholz-under-fire-for-refusing-to-say-he-wants-to-ukraine-to-win-lrn97lqp>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.]

3.2.2. Geoekonominė dimensija

Vokietijos ekonominiai interesai ir dėl jų susiformavusi priklausomybė nuo Rusijos laikytas vienu didžiausių kliuvinių keisti užsienio politiką. Kartu tai vienas labiausiai Kremliaus agresiją įgalinančių veiksnių, nes energijos eksporto pajamos nukreipiamos karo pramonės reikmėms ir leidžia turėti sankcijų poveikį amortizuojančią finansinę „pagalvę“.

Esminė ekonominio susisaistymo grandis yra prekybiniai santykiai, kuriuose liūto dalį užėmė gamtinių dujų ir naftos produktai, iki karo siekė 59 proc. viso rusiško importo¹⁴³. Rusija buvo svarbiausia Vokietijos energetikos partnerė, tiekusi daugiau nei pusę (55 proc.) visų į šalį importuojamų dujų¹⁴⁴. Energetinė priklausomybė galėjo dar labiau didėti, jei būtų pradėjęs veikti „Nord Stream 2“ vamzdynas, tačiau po Rusijos įvykdyto neteisėto Luhansko ir Donecko liaudies respublikų pripažinimo, projekto sertifikavimo procedūra sustabdyta¹⁴⁵. Lengviau diversifikuojamų energijos išteklių – žaliavinės naftos ir anglių – importas iki karo siekė atitinkamai 35 ir 45 proc.

Ribojimai energetikos produktams pradėti taikyti 2022 m. balandį, ES įvedus energetinį embargą rusiškoms anglims. Birželį embargas išplėstas iki žaliavinės naftos, tačiau su išlygomis valstybėms, kurios dėl specifinių techninių ir geografinių sąlygų negali greitai rasti alternatyvių šaltinių¹⁴⁶. Kitu Rusijos pajamų mažinimo įrankiu tapo G7 valstybių (taip pat ES) įvestos kainų lubos jūrai gabenamai žaliavinei naftai¹⁴⁷ ir naftos produktams¹⁴⁸. Visiems ES mechanizmams Vokietijos vyriausybė pritarė, nors ne be trikdžių – svarstymo eigoje atsargiai vertintos tiek naftos produktų embargo¹⁴⁹, tiek kainos lubų¹⁵⁰ galimybės. Dėl sankcijų ir sėkmingos diversifikacijos didinant importą iš tokių šalių kaip Norvegija, Kazachstanas ir Jungtinė Karalystė, rusiškos žaliavinės naftos

¹⁴³ Statistisches Bundesamt, „Fakten zum Außenhandel mit Russland“, 2022 m. vasario 24 d., <https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2022/02/PD22_N010_51.html>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 22 d.]

¹⁴⁴ Christoph Steitz, Vera Eckert ir Tom Kaeckenhoff, „Factbox: Germany’s efforts to tackle energy crisis“, *Reuters*, 2022 m. rugpjūčio 19 d., <<https://www.reuters.com/business/energy/germanys-efforts-tackle-energy-crisis-2022-08-19/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 22 d.]

¹⁴⁵ Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz, „Habeck zur Lage in der Ostukraine und Stopp des Zertifizierungsverfahrens für Nord Stream 2“, 2022 m. vasario 22 d., <<https://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Pressemitteilungen/2022/02/20220222-habeck-zur-lage-in-der-ostukraine-und-stopp-des-zertifizierungsverfahrens-fur-nord-stream-2.html>>, [žiūrėta 2022 m. gegužės 22 d.]

¹⁴⁶ European Commission, *Sanctions adopted following Russia’s*

¹⁴⁷ European Commission, „G7 agrees oil price cap: reducing Russia’s revenues, while keeping global energy markets stable“, 2022 m. gruodžio 3 d., <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_7468>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 22 d.]

¹⁴⁸ European Commission, „Ukraine: EU and G7 partners agree price cap on Russian petroleum products“, 2023 m. vasario 4 d., <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_23_602>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]

¹⁴⁹ Hans von der Burchard ir Merlin Sague, „Germany’s Scholz rejects calls to ban Russian oil and gas“, *Politico Europe*, 2022 m. kovo 7 d., <<https://www.politico.eu/article/germany-rejects-calls-for-banning-russian-oil-and-gas/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 22 d.]

¹⁵⁰ Michael Nienaber, „Germany’s Scholz Warns EU Gas-Price Cap Could Crimp Supplies“, *Bloomberg*, 2022 m. spalio 30 d., <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-10-20/germany-s-scholz-warns-eu-gas-price-cap-could-crimp-supplies#xj4y7vzk>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 22 d.]

dalį Vokietijoje 2023 m. pradžioje smuko iki vos 0,01 proc. (3,5 tūkst. tonų) bendro naftos importo¹⁵¹.

Didžiausiu nuopelnu galima laikyti vyriausybės gebėjimą per metus diversifikuoti rusiškų gamtinių dujų srautą. Tikslas įgyvendintas mažinant vartojimą, randant naujus tiekėjus, plečiant suskystintųjų gamtinių dujų terminalų infrastruktūrą ir nacionalizavus energetikos bendrovę „Uniper“. Federalinės tinklų agentūros duomenimis, nuo 2022 m. vasario iki 2023 m. sausio bendras Vokietijos dujų suvartojimas sumažėjo 14 proc., lyginant su ankstesnių ketverių metų vidurkiu. Prie pokyčio reikšmingiausiai prisidėjo sumažėjęs pramonės (15 proc.), namų ūkių bei smulkiojo verslo (12 proc.) dujų vartojimas, o tam pasitarnavo šiltesnis nei anksčiau šaltasis metų sezonas. Jau 2022 m. vyriausybė pradėjo derybas su alternatyviais gamtinių dujų tiekėjais, kurių pagrindiniu tapo Norvegija. Iš jos importas padidintas iki 33 proc. Vokietijos metinės paklausos. Tiekimas didintas ir iš kaimynių Nyderlandų bei Belgijos¹⁵². Rusiško importo mažėjimą paskatino ir 2022 m. rudenį surengtas dujotiekių „Nord Stream“ ir Nord Stream 2“¹⁵³ sabotžas. Jei „Nord Stream 2“ projektas iki karo dar nebuvo pradėjęs veikti, tai fizinė žala „Nord Stream“, anksčiau per metus tiekusiam 55 mlrd. m³ gamtinių dujų per metus, visiškai užkirto kelią vamzdyno eksploatacijai. Reikia pažymėti, kad dėl politinių motyvų Rusija tiekimą „Nord Stream“ vasarą jau buvo sustabdžiusi¹⁵⁴, todėl 2023 m. vasarį dujų tranzitas per Ukrainą, Slovakiją ir Čekiją buvo paskutinis kelias, kuriuo rusiškos gamtinės dujos pasiekė Vidurio ir Vakarų Europą¹⁵⁵. Tai atsispindi ir energijos importo statistikoje. Vokietijos Statistikos agentūros duomenimis, 2023 m. vasarį rusiškų išteklių nupirkta už 4,2 mln. eurų – 99,8 proc. mažiau nei tuo pačiu laiku metu prieš metus (2,2 mlrd. eurų), o bendras eksporto-importo santykis pirmąkart tapo teigiamas¹⁵⁶.

Dar vienu svarbiu žingsniu buvo vyriausybės iniciatyva spartinti suskystintųjų gamtinių dujų (SGD) infrastruktūros statybą ir ieškoti naujų kontraktų su užjūrio tiekėjais. Nuo karo pradžios Wilhelmshavene, Brunsbuettelyje ir Lubmine pradėjo veikti trys iš penkių Vokietijoje numatytų SGD terminalų, kartu užtikrinantys galimybę importuoti maždaug 14 mlrd. kubinių metrų gamtinių dujų

¹⁵¹ Statistisches Bundesamt, „Erdölimporte aus Russland im Januar 2023 auf 3 500 Tonnen gesunken“, 2023 m. kovo 13 d., <https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2023/03/PD23_098_51.html>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 26 d.]

¹⁵² Bundesnetzagentur, „Bundesnetzagentur veröffentlicht Zahlen zur Gasversorgung 2022“, 2023 m. sausio 6 d., <https://www.bundesnetzagentur.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2023/20230106_RueckblickGasversorgung.html>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]

¹⁵³ The Economist, „Who blew up the Nord Stream pipelines?“, 2023 kovo 8 d., <<https://www.economist.com/the-economist-explains/2023/03/08/who-blew-up-the-nord-stream-pipelines>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]

¹⁵⁴ Al Jazeera, „Russia halts Nord Stream 1 gas flow to Europe again“, 2022 m. rugpjūčio 31 d., <<https://www.aljazeera.com/news/2022/8/31/russia-again-halts-nord-stream-1-gas-flow-to-europe-amid-crunch>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]

¹⁵⁵ Nina Chestney, „Russian gas to Europe via Ukraine rises“, *Reuters*, 2023 m. vasario 1 d., <<https://www.reuters.com/business/energy/russian-gas-europe-via-ukraine-transit-rises-2023-02-01/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 27 d.]

¹⁵⁶ Statistisches Bundesamt, „Importe aus Russland im Februar 2023 um 91,0 % niedriger als im Vorjahresmonat“, 2023 m. balandžio 13 d., <https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2023/04/PD23_146_51.html>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 10 d.]

per metus¹⁵⁷. Nors tai tik kiek daugiau nei ketvirtis „Nord Stream“ metinio srauto, terminalai trumpuoju laikotarpiu leidžia kompensuoti dalį išteklių trūkumo, o ilguoju laikotarpiu prisideda prie struktūrinės energetikos sektoriaus pertvarkos. Panašiu metu, 2022 m. rudenį, vyriausybė aptarė galimybę importuoti dujas iš Irako¹⁵⁸ ir Jungtinių Arabų Emyratų¹⁵⁹, priėmė pirmuosius SGD krovinius iš JAV¹⁶⁰ ir Kataro¹⁶¹, nors šie ir per maži savo apimtimi, kad būtų itin reikšmingi bendrai Vokietijos dujų paklausai. Kita vertus, vien dėl to šių pasiekimų nuvertinti nereikėtų, nes partnerystė su naujais tiekėjais mažais žingsniais didina energetikos politikos alternatyvas ilguoju laikotarpiu.

Švelninant energetikos krizės padarinius imtasi ir kitų priemonių. Siekiant užtikrinti elektros gamybą Vokietijoje atnaujintas anglimis kūrenamų elektrinių darbas¹⁶² ir pusmečiui pratęstas trijų tebeveikusių atominių jėgainių eksploatavimas¹⁶³. Abu precedentai reiškė nuokrypį nuo vyriausybės žaliojo kurso ir strateginio tikslo pereiti prie atsinaujinančių energijos išteklių, tačiau leido kompensuoti nedidelę dalį elektros energijos trūkumo, susiformavusio dėl rusiškų dujų deficito. Priemone švelninti energijos kainų poveikį laikytinas spalį priimtas 200 mlrd. eurų ekonomikos stabilizavimo fondas, skirtas subsidijuoti dalį pramonės ir namų ūkių energijos išlaidų¹⁶⁴, nepaisant ES partnerių kritikos, jog šis vokiečių industrijai suteikia nesąžiningą pranašumą prieš kitas Bendrijos valstybes.

Karas paveikė ne tik energetikos, bet ir kitus prekybos sektorius. 2023 m. pradžioje Vokietijos eksportas į Rusiją per vienerius metus smuko iki 14,6 mlrd. eurų, t.y. 45 proc. buvusios apimties¹⁶⁵. Tam įtakos turėjo ES sankcijos ir pačių privačių verslo subjektų sprendimas apriboti veiklą. Tačiau iš pačios Rusijos verslas trauktis neskuba. 2022 m. žiemą publikuota St. Gallen‘s universiteto tyrėjų

¹⁵⁷ Vera Eckert, „Factbox: Germany’s LNG import terminals“, *Reuters*, 2023 m. balandžio 20 d., <<https://www.reuters.com/markets/commodities/germanys-lng-import-project-plans-2023-02-15/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]

¹⁵⁸ Die Bundesregierung, „Wir werden unser Engagement und unsere Zusammenarbeit weiter fortsetzen“, 2023 m. sausio 13 d., <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/suche/scholz-sudani-2157686>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 10 d.]

¹⁵⁹ Simeon Kerr, „UAE agrees to LNG deal with Germany as Berlin looks to replace Russian gas“, *Financial Times*, 2022 m. rugsėjo 25 d., <<https://www.ft.com/content/0065dfcc-4519-41b6-9883-92e7ff13777d>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]

¹⁶⁰ Anna Shiryaevskaya, „Germany Imports First LNG From the US at New Uniper Terminal“, 2023 m. sausio 3 d., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-01-03/germany-imports-first-lng-cargo-at-new-uniper-terminal-in-wilhelmshaven?in_source=embedded-checkout-banner>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 10 d.]

¹⁶¹ Patrick Wintour, „Germany agrees 15-year liquid gas supply deal with Qatar“, *The Guardian*, 2022 m. lapkričio 29 d., <<https://www.theguardian.com/world/2022/nov/29/germany-agrees-15-year-liquid-gas-supply-deal-with-qatar>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]

¹⁶² Deutsche Welle, „Germany to use more coal amid gas reduction“, 2022 m. birželio 19 d., <<https://www.dw.com/en/germany-to-fire-up-coal-plants-as-russia-turns-down-the-gas/a-62182321>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]

¹⁶³ Deutsche Welle, „Germany extends lifetime of remaining nuclear power plants“, 2022 m. spalio 17 d., <<https://www.dw.com/en/germany-extends-lifetime-of-all-3-remaining-nuclear-plants/a-63466196>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]

¹⁶⁴ Deutscher Bundestag, „200 Milliarden Euro Abwehrschirm gegen gestiegene Gas- und Strompreise beschlossen“, 2022 m. spalio 21 d., <<https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2022/kw42-de-stabilisierungsfond-915612>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 15 d.]

¹⁶⁵ Statistisches Bundesamt, „Exporte nach Russland im Jahr 2022 um 45,2 % niedriger als im Vorjahr“, 2023 m. vasario 10 d., <https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2023/02/PD23_054_51.html>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]

studija rodo, kad iš 1,284 tūkst. ES ir G7 valstybių kilmės kompanijų, kurios tęsė veiklą Rusijoje, 19,5 proc. sudarė vokiečių kapitalo bendrovės¹⁶⁶. Vakarų bendrovių veiklos Rusijoje monitoringą vykdančių Jeilio universiteto mokslininkų duomenimis, bent 27 didžiosios vokiečių kapitalo bendrovės toliau didino investicijas Rusijoje, 19 nesiėmė jokių pokyčių, 18 tęsė įprastą veiklą atidėjusios ateičiai numatytas investicijas, 20 apribojo tik dalį verslo operacijų¹⁶⁷. Tai rodo, kad dalis privataus sektoriaus net ir rizikos sąlygomis linkęs tęsti veiklą, taip reiškdamas lūkestį, kad šalių santykiai ateityje stabilizuosis.

Apibendrinant, galima pagrįstai manyti, kad ekonominėje dimensijoje Vokietija daro išties didelę pažangą. Tą patvirtinančiais požymiais galima laikyti vyriausybės gebėjimą per metus **diversifikuoti naftos ir dujų importą**, nors šį pokytį laikyti negrįžtamu būtų anksti. Europą su Rusija vis dar jungia per Baltarusiją ir Lenkiją bei Ukrainą ir Slovakiją besidriekiantys vamzdiniai, kurių vienas tebėra aktyvus ir tiekia dalį Vokietijai reikalingų dujų – tai tebėra svertas daryti spaudimą. Vis dėlto esama indikacijų, kad pokyčiai ne tik trumpalaikio pobūdžio. Vyriausybė deda pastangas **plėsti alternatyviems energijos šaltiniams skirtą infrastruktūrą**, kartu su namų ūkiais bei pramonės sektoriumi **optimizuoti dujų vartojimą** bei **siekti naujų ilgalaikių energijos importo kontraktų**. Nors naujų energijos tiekimo sutarčių potencialas artimiausiu laikotarpiu ribotas, jas vis tiek galima laikyti nedideliu, bet sisteminiu žingsniu, juolab naujų pardavėjų ieškoma ir toliau. Daugiau dvejonių kelia **privataus sektoriaus noras tęsti verslą Rusijoje**, tačiau jis yra antrinė ekonominio susisaistymo ašis. Visa tai rodo, kad per metus imtasi tiek skubių trumpalaikių, tiek nedidelių, bet **ilgalaikį poveikį turinčių struktūrinių sprendimų**. Žinoma, tai nereiškia, kad ateityje ši tendencija negalės keistis, tačiau tiriamojo laikotarpio rėmuose požymių užtenka, kad būtų galima konstatuoti, jog pokytis geoekonominėje dimensijoje **vyksta**.

3.2.3. Geostrateginė dimensija

Geostrateginė užsienio politikos dimensija indikuoja valstybės siekį išlaikyti po Antrojo pasaulinio karo nusistovėjusią liberaliąją tarptautinę tvarką ir saugumo architektūrą. Pokytis šioje srityje apima karinę paramą Ukrainai, pačios Vokietijos ginkluotųjų pajėgų modernizavimą, atgrasomųjų priemonių taikymą rytiniame NATO sparne.

Dar iki invazijos pradžios Vokietijos ginkluotųjų pajėgų būklė laikyta apverktinos būklės, tad itin reikšmingu tapo vyriausybės sprendimas steigti specialų penkerių metų 100 mlrd. eurų fondą, skirtą pasenusios karinės technikos atnaujinimui, infrastruktūros, trūkstamos ekipuotės ir naujos

¹⁶⁶ Simon J. Evenett ir Niccolò Pisani, „Less Than Nine Percent of Western Firms Have Divested from Russia“, 2022 m. gruodžio 20 d., <<https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4322502>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 14 d.]

¹⁶⁷ Yale School of Management, „Yale CELI List of Companies Leaving and Staying in Russia“, <<https://www.yalerussianbusinessretreat.com/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]

ginkluotės įsigijimui. Fondas, įsteigtas kaip atskiras, nuo federalinio biudžeto atribotas projektas¹⁶⁸, numatytas ne tik kaip priemonė skubiai kompensuoti ilgametį Bundesvero deficitą, bet ir bendrąsias gynybos išlaidas, karo išvakarėse siekusias 1,53 proc. BVP¹⁶⁹, didinti iki 2 proc. BVP. Jame pirkimai numatyti ir specialiams ginkluotės projektams – konkrečiai, amerikietišku F-35 naikintuvų, turinčių pakeisti pasenusius „Tornado“ klasės kovinius orlaivius ir užtikrinti NATO branduolinio dalijimosi sutarties vykdymą, įsigijimui.

Nepaisant, jog planai trumpuoju laikotarpiu vertinti kaip ambicingi, praktiškai jie liko beveik nerealizuoti. Bundestago ginkluotųjų pajėgų komisarė 2023 m. kovą konstatavo, kad per vienerius metus praktinėms reikmėms nebuvo panaudotas „nė centas“, o vyriausybės planas iki 2031 m. pajėgas padidinti nuo dabartinių 181 tūkst. iki 203 tūkst. karių dėl prasto aprūpinimo ir neigiamų demografinių tendencijų „neįgyvendinamas“¹⁷⁰. Dėl delsimo rengiant ginkluotės užsakymus atsakomybė versta tuometei gynybos ministrei Christine Lambrecht, kuriai vadovaujant amunicijos užsakymai rengti ypač lėtai, nors laiko ir resursų tam būta¹⁷¹. Pirmieji užsakymai iš specialiojo 100 mlrd. fondo patvirtinti tik 2022 m. pabaigoje, kuomet už 8,3 mlrd. eurų užsakyti 35 F-35A naikintuvai¹⁷². 2023 m. pradžioje naudojant reguliarųjį valstybės biudžetą sudarytas 184 mln. eurų vertės savaeigių haubicų¹⁷³ bei 25 mln. eurų vertės valdomų raketų, IT sistemų ir kt. technikos¹⁷⁴ pirkimo sutartys. Entuziazmą mažino tai, jog reali fondo vertė dėl infliacijos ir didelių palūkanų normų mažiausiai keliolika milijardų eurų mažesnė¹⁷⁵. Tai vertė koreguoti bendrųjų gynybos išlaidų planus, vyriausybei prognozuojant, kad užsibrėžta 2 proc. BVP išlaidų riba gali būti pasiekta tik

¹⁶⁸ Die Bundesregierung, „100 Milliarden Euro für eine leistungsstarke Bundeswehr“, 2022 m. birželio 10 d., <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/sicherheit-und-verteidigung/sondervermoegen-bundeswehr-2047518>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 24 d.]

¹⁶⁹ NATO, „Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2021)“, 2021 m. birželis, <https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/210611-pr-2021-094-en.pdf>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]

¹⁷⁰ Deutsche Welle, „German military revamp 'too sluggish,' says commissioner“, 2023 m. kovo 14 d., <<https://www.dw.com/en/german-military-revamp-too-sluggish-says-commissioner/a-64977832>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]

¹⁷¹ Deutsche Presse-Agentur, „Munition: Lambrecht erhält Ansage aus Finanzministerium“, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 2022 m. gruodžio 1 d., <<https://www.zeit.de/news/2022-12/01/munition-lambrecht-erhaelt-ansage-aus-finanzministerium>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]

¹⁷² Bundesministerium der Verteidigung, „Sondervermögen: Bundeswehr kann 35 F-35A für rund 8,3 Milliarden Euro kaufen“, 2022 m. gruodžio 14 d., <<https://www.bmvg.de/de/aktuelles/bundeswehr-kann-35-f-35a-fuer-rund-8-3-milliarden-euro-kaufen-5540934>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d.]

¹⁷³ Bundesministerium der Verteidigung, „Bundestag genehmigt zehn neue Panzerhaubitzen 2000“, 2023 m. kovo 29 d., <<https://www.bmvg.de/de/aktuelles/bundestag-genehmigt-zehn-neue-panzerhaubitzen-2000-5599760>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d.]

¹⁷⁴ Bundesministerium der Verteidigung, „Lenkflugkörper, gehärtete IT-Informationstechnik und 57 Sattelzugmaschinen sollen beschafft werden“, 2023 m. balandžio 20 d., <<https://www.bmvg.de/de/aktuelles/lenkflugkoerper-it-57-sattelzugmaschinen-sollen-beschafft-werden-5612678>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d.]

¹⁷⁵ Ben Knight, „What happened to the German military's €100 billion fund?“, *Deutsche Welle*, 2023 m. vasario 28 d., <<https://www.dw.com/en/what-happened-to-the-german-militarys-100-billion-fund/a-64846571>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]

baigiantis valdančiosios koalicijos kadencijai 2025 m.¹⁷⁶ Juo labiau, kaip nurodo Vokietijos ekonomikos institutas, išnaudojus fondo lėšas gynybos biudžetas ir vėl trauktųsi¹⁷⁷, todėl siekiant tvaraus įsipareigojimų vykdymo išlaidos gynybai turėtų būti didinamos ne tik specialiujų fondų pagalba, o perkeliama į reguliarų biudžetą. Christine Lambrecht pareigose pakeitęs gynybos ministras Borisas Pistoriusas kreipėsi į finansų ministeriją su prašymu gynybai 2024 m. atidėti papildomus 10 mlrd. eurų. Tačiau galimybę sunkina konstituciškai įtvirtinti valstybės skolos stabdžiai, kuriems įsipareigojusi fiskalinės drausmės griežtai besilaikanti LDP ir jos deleguotas ministras Christianas Lindneris¹⁷⁸.

Be ginkluotųjų pajėgų modernizacijos planų, didžiausiu ir, ko gero, daugiausiai dėmesio sulaukysiu *Zeitenwende* aspektu tapo Vokietijos karinė parama Ukrainai. Karo išvakarėse sprendimas Ukrainai suteikti 5 tūkst. šalmų¹⁷⁹ davė neigiamą toną diskusijai dėl to, kiek rimtai Berlynas vertina Rusijos keliamas grėsmes ir yra pasiryžęs prieš ją veikti. Vis dėlto Kylio pasaulio ekonomikos instituto duomenys rodo, kad prabėgus metams Vokietija yra trečia pagal karinę paramą Ukrainos rėmėja¹⁸⁰. 2023 m. kovą Bundestago biužeto komitetas paramą pritarė didinti papildomais 12 mlrd. eurų, kuriuos Ukrainos reikmėms numatoma paskirstyti iki 2032 m.¹⁸¹. Nuo karo pradžios Ukrainos ginkluotosioms pajėgoms pristatyta (ar pažadėta pristatyti) beveik visų pagrindinių tipų kovinė technika, įskaitant savaeiges haubicas „PzH 2000“, pėstininkų kovos mašinas „Marder“, oro gynybos sistemas „Gepard“, „IRIS-T“ ir „Patriot“, tankus „Leopard“ ir „Leopard 2“¹⁸² bei 5 sovietinės kartos MiG-29 naikintuvus¹⁸³. Turint galvoje istorinį jautrumą Rusijai, vyriausybė nekelia dvejonių dėl gebėjimo „perlipti“ per savo pačios užsibrėžtas raudonas linijas. Tačiau beveik visais atvejais, ypač svarstant galimybę tiekti sunkiąją ginkluotę, sprendimą lydėjo vėlavimai, dvejonės, viešos diskusijos dėl to, kuri ginkluotė galėtų iššaukti dar didesnę konflikto eskalaciją, kanclerio pareiškimai apie

¹⁷⁶ Hans von der Burchard ir Gabriel Rinaldi, „Germany backtracks on defense spending promises made after Ukraine invasion“, *Politico Europe*, 2022 m. gruodžio 5 d., <<https://www.politico.eu/article/germany-backtracks-on-defense-spending-promise-warns-about-delays-ukraine-war/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]

¹⁷⁷ Klaus-Heiner Röhl, Hubertus Bardt ir Barbara Engels, „Zeitenwende für die Verteidigungswirtschaft? Sicherheitspolitik und Verteidigungsfähigkeit nach der russischen Invasion der Ukraine“, *IW-Policy Paper No. 4*, (Berlin/Köln, 2022)

¹⁷⁸ Kamil Kowalcze ir Michael Nienaber, „German Finance Chief Won't Bow to Defense Minister's Cash Appeal“, *Bloomberg*, 2023 m. vasario 28 d., <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-02-28/german-finance-chief-won-t-bow-to-defense-minister-s-cash-appeal>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]

¹⁷⁹ Christopher F. Schuetze, „Germany draws mockery for promising 5,000 helmets to help Ukraine defend itself“, *The New York Times*, 2022 m. sausio 27 d., <<https://www.nytimes.com/2022/01/27/world/europe/germany-5000-helmets-ukraine.html>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]

¹⁸⁰ Christoph Trebesch et al., „The Ukraine Support Tracker“, *Kiel Institute for the World Economy* <<https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]

¹⁸¹ Bundesministerium der Verteidigung, „Ukraine-Hilfe: Mehrbedarf von rund zwölf Milliarden Euro“, 2023 m. kovo 29 d., <<https://www.bmvg.de/de/aktuelles/mehrbedarf-ukraine-hilfe-gedeckt-5605418>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]

¹⁸² Die Bundesregierung, „Liste der militärischen Unterstützungsleistungen“, <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/krieg-in-der-ukraine/lieferungen-ukraine-2054514>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]

¹⁸³ Bundesministerium der Verteidigung, „Minister begrüßt Entscheidung über Polens Ex-NVA-MiG-29 für die Ukraine“, 2023 m. balandžio 14 d. <<https://www.bmvg.de/de/aktuelles/entscheidung-mig-29-polen-ukraine-5612178>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d.]

būtinumą neskubėti, pasverti sprendimo pasekmes ir veikti daugiašališkai, t.y., bet prieš bet kurį naują ginkluotės tiekimo etapą laukti, kol bus suburta platesnė sąjungininkų koalicija¹⁸⁴. Ypač vilkintas sprendimas dėl tankų, kurių priimti užtruko beveik metus ir tik išsiderėjus sąlygą, jog JAV perduos savuosius „Abrams“¹⁸⁵.

Paskutinis geostrateginį virsmą indikuojantis faktorius yra Vokietijos indėlis į NATO gynybos planus, realizuojamas atgrasomųjų priemonių taikymu rytiniame Aljanso sparne. 2022 m. birželį Madride vykusio NATO viršūnių susitikimo deklaracijoje nuspręsta Baltijos šalyse ir Lenkijoje dislokuotus tarptautinius batalionus plėsti iki brigados dydžio vienetų¹⁸⁶. Konkrečiai Vokietijos įsipareigojimas vadovauti Lietuvoje dislokuotai brigadai įtvirtintas per O. Scholzo vizitą Vilniuje pasirašytu dvišaliu komunikatu¹⁸⁷. Nors Lietuvos prezidentas Gitanas Nausėda balandį teigė, kad karinis buvimas bus didinamas laipsniškai¹⁸⁸, šios ambicijos išpildymas tebėra miglotas dėl skirtingų interpretacijų apie menamą nuolatinę brigados dislokavimo vietą ir apimtį. Šį pokyčio aspektą vienareikšmiškai vertinti sunku, nes jo išpildymas priklauso ne tik nuo Vokietijos, bet ir Lietuvos įdirbio paruošiant brigados dislokavimui reikalingą infrastruktūrą.

Ką tai sako apie pokytį geostrateginėje dimensijoje? Pirmiausia tai rodo, kad kaita vyksta netolygiai. Ko gero, didžiausias postūmis įvyko Vokietijai sulaužius savo pačios užsibrėžtus tabu ir tapus **trečia didžiausia ginkluotės Ukrainai tiekėja**, nors šį svarbų poslinkį užgožia vidaus ir išorės kritika dėl smarkiai vėluojančių sprendimų ir strateginės lyderystės trūkumo. Kartu Berlynas **pasiryžęs laipsniškai didinti karinį buvimą rytinėse NATO šalyse**, tačiau iki galo nėra aišku kokia forma tai materializuosis. Kitoks vaizdas atsiskleidžia stebint, ką pavyko nuveikti kamšant pačios Vokietijos gynybos spragas. Nepaisant skirtų finansų, pirmieji reikšmingi ginkluotės pirkimai pradėti rengti tik prabėgus beveik metams nuo karo pradžios. Tai rodo, kad **modernizuojant Bundesverą pažangos pasiekta minimaliai**, kaip ir **siekiant NATO gynybos išlaidų standarto**. Tai turi trejopas pasekmes – tai varžo pačios Vokietijos gynybos potencialą, riboja galimybę laikytis įsipareigojimų sąjungininkams, bet ilgainiui gali tapti kliūtimi remti Ukrainą ginkluote. Nesant požymių, kad

¹⁸⁴ Matthias Gebauer ir Marina Korbaki, „Why Is the Chancellor Taking So Long?“, *Der Spiegel*, 2023 m. sausio 24 d., <https://www.spiegel.de/international/germany-s-tank-debate-why-is-the-chancellor-taking-so-long-a-4ebc6f40-a153-45c7-90f0-acf09a350186>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]

¹⁸⁵ U.S. Department of Defense, „Biden Announces Abrams Tanks to be Delivered to Ukraine“, 2023 m. sausio 25 d., <<https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3277910/biden-announces-abrams-tanks-to-be-delivered-to-ukraine/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 23 d.]

¹⁸⁶ NATO, „Madrid Summit Declaration“, 2022 m. birželio 29 d., <https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]

¹⁸⁷ President of the Republic of Lithuania, „Joint communiqué by the President of the Republic of Lithuania and the Chancellor of the Federal Republic of Germany“, 2022 m. birželio 7 d., <<https://www.lrp.lt/en/joint-communique-by-the-president-of-the-republic-of-lithuania-and-the-chancellor-of-the-federal-republic-of-germany/38541>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]

¹⁸⁸ Augustas Stankevičius, BNS, „Nausėda teigia su Scholzu sutaręs dėl laipsniško vokiečių brigados dislokavimo“, *LRT*, 2023 m. balandžio 27 d., <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1972769/nauseda-teigia-su-scholzu-sutares-del-laipsnisko-vokieciu-brigados-dislokavimo>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 27 d.]

stiprinant karines pajėgas per metus imtasi reikšmingesnių struktūrinio pobūdžio žingsnių, galima konstatuoti, kad geostrateginėje užsienio politikos dimensijoje pokytis **vyksta iš dalies**.

3.3. Antrasis etapas – „stabdžių“ nustatymas

Šiame skyriuje analizuojami Vokietijos užsienio politikos kaitai įtaką darantys reiškiniai. Veiksniai skirstomi į išorinius, vidinius, individo lygmens ir biurokratinius. Kiekviename skyriuje glaustai aprašoma jų sąveika su ankstesniame skyriuje išvardytomis užsienio politikos dimensijomis ir identifikuojama, kokį poveikį šie turėjo kaitos procesui.

3.3.1. Ekonominis susisaistymas kaip išorinis stabilizatorius

Užsienio politikos kaitą ribojantis tarptautinis veiksnys, kombinuotame modelyje operuojamas išorinio stabilizatoriaus pavidalu, yra Vokietijos ir Rusijos ekonominis susisaistymas. Tarp šalių išsivysčiusi priklausomybė veikia abi puses, tačiau ji nėra simetriška. Jei, pvz. naftos ar dujų eksporto nutraukimas Rusijai mažina biudžeto pajamas, tai Vokietijai jis reikštų tiek reikšmingos dalies pramonės (vadinasi, ir darbo vietų bei užmokesčio) nuosmukį, tiek tiesioginį poveikį namų ūkiams.

Nuogaštavimai atsispindėjo svarstant galimus staigaus energijos išteklių trūkumo poveikio scenarijus. Vokietijos įstatymai numato, jog krizės atveju vyriausybė privalo reguliuoti išteklių skirstymą, prioritetą teikdama kritinės svarbos subjektams – namų ūkiams, smulkiąjam verslui ir būtinąsias paslaugas užtikrinančioms įstaigoms¹⁸⁹. Todėl didžiausią smūgį patirtų gamybos sektorius, Pasaulio banko duomenimis, 2021 m. sudaręs netoli 19 proc. Vokietijos BVP¹⁹⁰ – gerokai daugiau nei daugumos kitų išsivysčiusių šalių. Tai apribotų gamybinius pajėgumus, paveiktų pramonės konkurencingumą ir nuvilnytų pasaulinėmis prekių ir jų komponentų tiekimo grandimis. Šios rizikos atsispindi ir didžiųjų vokiečių pramonės koncernų 2022 m. pirmoje pusėje išsakytuose vertinimuose esą staigus atsiribojimas nuo rusiškų energijos išteklių turėtų „dramatišką poveikį“¹⁹¹ ar „sugriautų“¹⁹² ekonomiką. Bendrame Vokietijos darbdavių ir darbuotojų konfederacijų pranešime

¹⁸⁹ Bundesministerium de Justiz, „Gesetz über die Elektrizitäts- und Gasversorgung (Energiewirtschaftsgesetz - EnWG) § 14b Steuerung von vertraglichen Abschaltvereinbarungen, Verordnungsermächtigung“, <https://www.gesetze-im-internet.de/enwg_2005/_14b.html>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 27 d.]

¹⁹⁰ The World Bank, „Manufacturing, value added (% of GDP) - Germany“, <<https://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.MANF.ZS?locations=DE>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 14 d.]

¹⁹¹ Axel Hopner, „Siemens-Energy-Chef: „Wenn wir sofort aus russischem Gas aussteigen, werden die Auswirkungen dramatisch sein“, *Handelsblatt*, 2022 m. balandžio 4 d., <<https://www.handelsblatt.com/unternehmen/energie/christian-bruch-im-interview-siemens-energy-chef-wenn-wir-sofort-aus-russischem-gas-aussteigen-werden-die-auswirkungen-dramatisch-sein/28214382.html>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 28 d.]

¹⁹² Der Spiegel, „BASF-Chef warnt vor Zerstörung der »gesamten Volkswirtschaft«, 2022 m. balandžio 1 d., <<https://www.spiegel.de/wirtschaft/unternehmen/basf-chef-warnt-in-embargo-debatte-vor-zerstoerung-der-gesamten-volkswirtschaft-a-8700924-b320-4ba5-87b6-68d34fef864b>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 28 d.]

teigiama, kad „dujų embargas <...> lemtų gamybos nuostolius, gamybos stabdymą, tolesnę deindustrializaciją ir ilgalaikį darbo vietų praradimą“¹⁹³.

Jungtinė Vokietijos institutų studija nurodo, kad staigus energijos išteklių tiekimo sutrikdymas per dvejus metus nuo karo pradžios būtų galėjęs atsieiti 220 mlrd. eurų, t.y., 6,5 proc. Vokietijos metinės ekonominės produkcijos¹⁹⁴. Rüdigerio Bachmanno ir bendra autorių studijoje teigiama, jog dėl 30 proc. dujų trūkumo Vokietijos BVP galėtų susitraukti 0,5-3 proc. – tai būtų „rimtas“, bet „suvaldomas“ smūgis¹⁹⁵. Būta ir labiau pesimistinių prognozių. Drastiškesnį poveikį numatė finansų ministerijos patarėjo, Mannheimo universiteto profesoriaus Tomo Krebso analizė, numatanti, kad ekonominiai nuostoliai galėtų siekti iki 8 proc. BVP, jei vyriausybei nepavyktų staigiai rasti alternatyvų rusiškiems ištekliams¹⁹⁶. 2022 m. gegužę Bundestago Klimato apsaugos ir energetikos komitete vykusiuose klausymuose liudiję 13 energetikos ekspertų teigė, kad toks sukrėtimas turėtų didžiulių socialinių pasekmių, todėl vyriausybei rekomenduota vengti aplinkybių, kuriomis rusiškų dujų tiekimas galėtų būti „nukirstas“¹⁹⁷. Galima pagrįstai manyti, kad šios ir panašios prognozės daro įtaką sprendimų priėmimo procesui – tai rodo, kodėl svarstymai apie naftos ir dujų embargą Vokietijoje vertinti itin atsargiai.

Svarbu pabrėžti, kad niūrūs ekonominiai scenarijai didžiausią poveikį turėjo iki 2022 m. rugpjūčio, t.y. prieš visiškai sustojant dujų tiekimui „Nord Stream 2“ ir iki vyriausybei patvirtinant, jog dėl diversifikuojamų šaltinių ir gana „saugaus“ dujų rezervo saugyklose, blogiausių scenarijų šaltąjį metų sezoną bus išvengta. Federalinės statistikos agentūros 2023 m. pradžios duomenys rodo, kad, nepaisant didžiulių energijos kainų, žaliavinių produktų trūkumo ir kvalifikuotos darbo jėgos trūkumo pirmuosius karo metus Vokietijos BVP augo 1,9 proc.¹⁹⁸. Ateinantiems metams jis numatomas mažiau optimistinis. Š. m. balandį publikuotoje vyriausybės ekonominėje prognozėje 2023 m. prognozuojamas 0,4 proc. BVP augimas¹⁹⁹, penkiems didžiausiems šalies ekonomikos

¹⁹³ Handelsblatt, „Arbeitgeber und Gewerkschaften warnen vor russischem Gas-Importstopp“, <<https://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/ukraine-krieg-arbeitgeber-und-gewerkschaften-warnen-vor-russischem-gas-importstopp/28259116.html>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.]

¹⁹⁴ Stefan Kooths et al., „Von der Pandemie zur Energiekrise –Wirtschaft und Politik im Dauerstress“, *Gemeinschaftsdiagnose* No. 1 (2022): 9-13, <<https://www.ifo.de/pressemitteilung/2022-04-13/von-der-pandemie-zur-energiekrise-wirtschaft-und-politik-im-dauerstress>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 28 d.]

¹⁹⁵ Rüdiger Bachmann et al., „What if Germany is cut off from Russian energy?“, *CEPR*, 2022 m. kovo 25 d., <<https://cepr.org/voxeu/columns/what-if-germany-cut-russian-energy>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 1 d.]

¹⁹⁶ Tom Krebs, „Auswirkungen eines Erdgasembargos auf die gesamtwirtschaftliche Produktion in Deutschland“, *IMK studies*, No. 79 (2022), <https://www.imk-boeckler.de/de/faust-detail.htm?sync_id=HBS-008318>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 1 d.]

¹⁹⁷ Deutscher Bundestag, „Wettlauf gegen möglichen Gas-Lieferstopp“, 2022 m. gegužės 9 d., <<https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2022/kw19-pa-klimaschutz-energie-energieversorgung-892072>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 1 d.]

¹⁹⁸ Statistisches Bundesamt, „Bruttoinlandsprodukt im Jahr 2022 um 1,9 % gestiegen“, 2023 m. sausio 13 d., <https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2023/01/PD23_020_811.html>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.]

¹⁹⁹ Maria Martinez, „German government slightly raises 2023 GDP forecast“ <<https://www.reuters.com/markets/europe/german-government-slightly-raises-2023-gdp-forecast-2023-04-26/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.]

institutom tuo pat metu teigiant, kad šis bus šiek tiek mažesnis ir sieks 0,3 proc.²⁰⁰ Tai, viena vertus, rodo, kad ekonomika net ir stresinėmis sąlygomis pajėgi išlikti pakankamai stabili. Kita vertus, net ir nesant ryškaus nuosmukio ekonominė stagnacija ilguoju laikotarpiu gali eskaluotis į socialinį nepasitenkinimą, todėl vyriausybė suinteresuota išlaikyti ekonomikos augimo tempą – tai irgi gali būti pokyčio stabdis.

Nepaisant, jog šalis pajėgė atlaikyti pirmąją ekonominio šoko bangą ir išvengti recesijos, didžiausias išbandymas dar laukia. Nors per metus reikšminga rusiško importo dalis diversifikuota, energijos išteklių kainos tebėra aukštos, todėl perspėjimai apie galimą deindustrializaciją²⁰¹ tebėra aktualūs. Kovo mėnesį žiniasklaidos cituotoje Europos Komisijos ataskaitoje nurodoma esą kas ketvirta vokiečių bendrovė svarsto galimybę perkelti dalį gamybos į užsienį; apie 40 proc. jų numačiusios galimybę laikinai atidėti žaliajai transformacijai skirtas investicijas²⁰². Vokietijos ekonominės politikos tyrimų centro (CEPR) ekspertų analizėje skaičiuojama, jog aukštų energijos kainų poveikis skirtingas pramonės šakas veikia nevienodai. Didžiausia rizika kyla chemijos, metalurgijos, stiklo ir tekstilės pramonei, kai tuo metu kitos, tarptautinei konkurencijai mažiau paveiktos gamybos sritys turi geresnes sąlygas adaptuotis, restruktūrizuoti gamybą ir energijos suvartojimą²⁰³. Vidutinio laikotarpio ir ilgalaikės tendencijas lemia daugiau nei vien pokyčiai energetikos rinkoje – tam įtakos turi ir demografiniai pokyčiai, pramonės našumo mažėjimas, agresyvėjanti JAV bei Kinijos ekonominė politika. Visgi, neturėtų būti atmesta, jog susidurdamas su iššūkiais ateityje sprendimų priėmėjas gali svarstyti galimybę grįžti prie buvusio, t.y. pigiais ištekliais grįsto ekonomikos modelio.

Vokietijos ekonominį susisaistymą su Rusija galima laikyti išties reikšmingu užsienio politikos kursą stabilizuojančiu veiksniu. 2022 m. pirmą pusmetį stebėtas vyriausybės delsimas ir dvejonės dėl energijos embargo taikymo sutampa su tuo metu viešojoje erdvėje skambėjusiais **perspėjimais apie galimą smūgį pramonei** ir iš to kylančias **socialines rizikas**. Yra pagrindo manyti, kad vidutiniu ir ilguoju laikotarpiu ekonominiai ryšiai ir toliau turės didelės įtakos užsienio politikai – energijos išteklių kainos vis dar yra didžiulė našta gamybininkams, todėl **deindustrializacijos rizika išlieka**. Grįžimas prie pigių rusiškų išteklių ateityje vis dar tebebus galimybė šio scenarijaus išvengti, kaip ir

²⁰⁰ Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung Halle, „Gemeinschaftsdiagnose Frühjahr 2023: Inflation im Kern hoch – Angebotskräfte jetzt stärken“, <<https://www.iwh-halle.de/presse/pressemittelungen/detail/gemeinschaftsdiagnose-fruehjahr-2023-inflation-im-kern-hoch-angebotskraefte-jetzt-staerken/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.]

²⁰¹ Johanna Treeck, „Mittel-kaput? German industry stares into abyss“, *Politico Europe*, 2023 m. lapkričio 10 d., <<https://www.politico.eu/article/germany-industry-europe-energy-prices-basf/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.]

²⁰² Clare Maria Leister, „Deindustrialisierung: Kommt nun die Kündigungswelle in der deutschen Wirtschaft?“, *Berliner Zeitung*, 2023 m. kovo 8 d., <<https://www.berliner-zeitung.de/wirtschaft-verantwortung/deindustrialisierung-kommt-in-der-deutschen-wirtschaft-eine-kuendigungswelle-li.325313>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.]

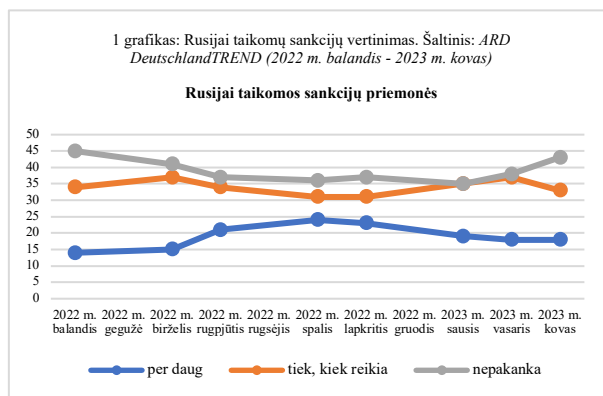
²⁰³ Sylwia Bialek, Claudia Schaffranka ir Monika Schnitzer, „The energy crisis and the German manufacturing sector: Structural change but no broad deindustrialisation to be expected“, *CEPR*, 2023 m. sausio 17 d., <<https://cepr.org/voxeu/columns/energy-crisis-and-german-manufacturing-sector-structural-change-no-broad>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.]

siekti tolesnio ekonomikos augimo. Tai rodo, kad dabartinių įvykių kontekste rimtų spragų turi ne tik energetinių saitų pobūdis, bet ir pats Vokietijos ekonomikos modelis. Nors galima teigti, kad energetinis stabdis neturėjo tokio poveikio, kokio buvo galima tikėtis (Vokietija nepaisant visko nesipriešino anglių bei naftos embargams), jis vis dėlto privertė susilaikyti nuo ekonominio poveikio priemonių (dujų embargas neįvestas), kurios Maskvai būtų turėjusios didžiausios žalos. Tai leidžia konstatuoti, kad tiriamuoju laikotarpiu šis stabilizatorius pokytį **slopino ir lėtino.**

3.3.2. Visuomenės nuomonė kaip vidinis stabilizatorius

Kita užsienio politikos kaitą ribojančių reiškinų rūšis glūdi antrajame, t.y. valstybės vidaus politiniame lygmenyje. Siekiant išmatuoti jos įtaką sprendimų priėmimo procesui šiame poskyryje fiksuojamos visuomenės nuotaikos svarbiausiais su kaita susijusiais klausimais – padėtimi energetikos sektoriuje, sankcijų politika ir parama Ukrainai. Duomenų šaltiniais laikomos vokiečių visuomeninio transliuotojo „ARD“ užsakymu sociologinių tyrimų bendrovės „Infratest dimap“ 2022–2023 m. vykdytos nuomonių apklausos²⁰⁴. Būtent jose respondentams periodiškai užduoti tie patys klausimai – taigi, leidžia aiškiau įvertinti paramos lygio pokytį. Nors klausimai formuluojami skirtingai, panašias tendencijas atskleidžia ir kitų sociologinių bendrovių apklausos²⁰⁵.

Invazijos pradžia smarkiai paveikė vokiečių visuomenės nuotaikas dėl santykių su Rusija. Nors pasitikėjimas Maskva ir anksčiau nebuvo didelis, pirmosiomis savaitėmis po invazijos jis krito į rekordines (nuo 17 iki 6 proc.) žemumas, daugiau nei dviem trečdaliams respondentų (68 proc.) linkus pritarti, kad buvusių vyriausybės politika Vladimirui Putinui buvo pernelyg palanki²⁰⁶. Visuomenėje vyravo didelis palaikymas O. Scholzo inicijuotam užsienio politikos kursui – 2022 m. vasario pabaigos-kovo pradžios duomenimis, maždaug du iš trijų apklaustųjų pritarė vyriausybės sprendimui steigti specialų Bundesvero modernizavimo fondą (65 proc.), didinti gynybos išlaidas iki 2 proc. BVP (69 proc.), dislokuoti papildomus kariuomenės dalinius rytinio NATO sparno šalyse (68 proc.), tiekti ginkluotę Ukrainai (61 proc.), nors mažiau nei pusė (45 proc.) buvo linkę manyti, kad pastarasis žingsnis žengtas per vėlai. Visuomenės pozicija palanki buvo ir pokyčiams ekonominėje srityje. Du iš trijų manė, kad valdžia pasielgė teisingai stabdydama „Nord Stream 2“ sertifikavimo procedūrą ir

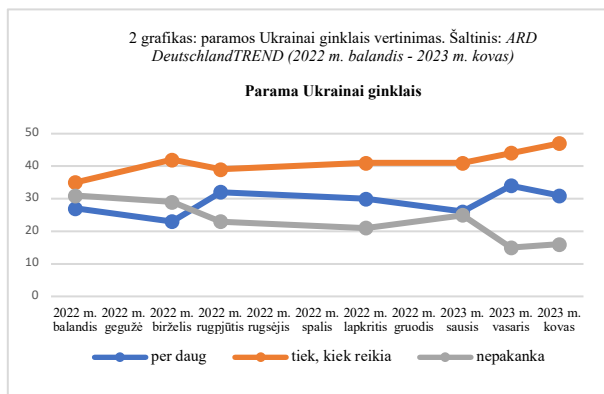
²⁰⁴ Visų 2022–2023 m. „ARD DeutschlandTREND“ ir susijusių apklausų duomenys prieinami internetu: <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 3 d.]

²⁰⁵ „Frankfurter Allgemeine Zeitung“ užsakymu rengtos Allensbacho instituto apklausos rengtos prieinamos internetu: <<https://www.ifd-allensbach.de/studien-und-berichte/faz-monatsberichte/>>, kaip ir „YouGov“: <<https://yougov.de/topics/overview/articles-reports/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d.]

²⁰⁶ Infratest dimap, ARD-DeutschlandTREND Marz 2022 (2022 m. kovas): 10–11, <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2022/maerz/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 3 d.]

net keturi iš penkių – kad pritarė sprendimui atjungti Rusijos bankus nuo SWIFT sistemos²⁰⁷, nors su išimtimi su dujų prekyba Europoje susijusiems bankams. Tai liudija, kad invazijos sukulto šoko dėka visuomenė teikė mandatą veikti tiek geopolitiniame, tiek geostrateginiame, tiek geoekonominiame lauke, nepaisant, jog karo pradžioje rengtos daug dėmesio sulaukusios akcijos, kuriomis kancleris ragintas susilaikyti nuo ginklų tiekimo²⁰⁸.

Kaip minėta ankstesniame poskyryje, Vokietijos ekonominis susisaistymas nuo pat pradžių buvo ir, tikėtina, toliau bus galingas išorinis stabdis, tad prasminga detaliau nagrinėti ar visuomenėje vyravusios nuotaikos stabdymo efektą stiprino ar, vis dėlto, mažino. Duomenys gana aiškiai

indikuoja, jog po invazijos vokiečiai buvo gana ryžtingai nusiteikę stiprinti Rusijai taikomas poveikio priemones net jei pačiai Vokietijai tai reikštų energijos tiekimo trikdžius (68 proc.), kiltų energijos išlaidos ir pragyvenimo kaina (66 proc.) ir jeigu verslui dėl to tektų patirti nepatogumų (65 proc.)²⁰⁹. Nuotaikos ėmė keistis 2022 m. vasarą, Rusijai dėl menamų „techninių trikdžių“ ėmus

mažinti tiekimą dujotiekiu „Nord Stream“ – liepos mėnesį minėtieji rodikliai smuktelėjo 6-9 proc.²¹⁰, o rugsėjį, vamzdyno darbui sustojus visiškai, pasekmes buvo pasiryžęs priimti tik šiek tiek daugiau nei kas antras apklaustasis²¹¹. Panašią tendenciją atskleidžia ir kita apklausa (žr. 1 grafiką), kurioje respondentų prašyta įvertinti Rusijai taikomų sankcijų (ne)pakankamumą. Jei metų pradžioje manančiųjų, jog sankcijų įvesta per mažai buvo apie 34-37 proc., tai šis skaičius traukėsi būtent tada kai mažėjo rusiškų gamtinių dujų srautas, o ES energijos išteklių embargas plėstas iki naftos produktų. Šis rodiklis sumažėjęs išliko iki pat 2023 m. sausio. Tokia kreivės dinamika atskleidžia aiškia koreliaciją tarp energetikos rizikų ir visuomenės paramos sankcijų politikai. Kitaip tariant, materializuojantis (ar bent jau regimai materializuojantis) baimėms dėl energijos išteklių deficito pasekmių, palaikymas griežtai sankcijų politikai mažėja – taigi, „spaudžiant“ išorinį stabdį, ima veikti ir vidinis. Visgi, svarbu pabrėžti, kad net ir laikotarpiu, kai ryžto dėl sankcijų buvo mažiausiai, t.y., spalio ir lapkričio sandūroje, bendra pritariančiųjų – reiškia, manančiųjų, kad jų įvesta „tiek, kiek reikia“ ir „nepakankamai“ – dalis vis tiek išliko ženkliai didesnė (67 proc.), nei manančiųjų, kad sankcijų režimą reikėtų švelninti.

²⁰⁷ Ibid, 7-11

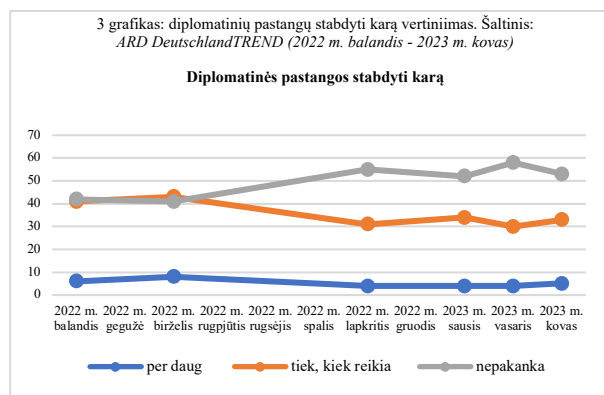
²⁰⁸ Emma, „Open Letter to Chancellor Olaf Scholz“, 2022 m. gegužės 2 d. <<https://www.emma.de/artikel/open-letter-chancellor-olaf-scholz-339499>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 10 d.]

²⁰⁹ Ibid, 9

²¹⁰ Infratest dimap, ARD DeutschlandTREND Juli 2022 (2022 m. liepa): 6, <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2022/juli/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 4 d.]

²¹¹ Infratest dimap, ARD DeutschlandTREND September 2022 (2022 m. rugsėjis): 8, <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2022/september/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 4 d.]

Rusijos energetinio spaudimo įtaka panašiu būdu atsiskleidžia ir geostrateginėje dimensijoje, konkrečiai, vertinant galimybę tiekti ginkluotę Ukrainai (žr. 2 grafiką). Manančiųjų, kad skiriamos ginkluotės neužtenka ėmė mažėti tuo pačiu laikotarpiu, kai atrodė, jog energijos nepriteklus gali tapti realia grėsme, t.y. birželio-lapkričio mėnesiais. Nuo sausio fiksuojamas ryškus augimas manančiųjų, jog ginklų tiekama „tiek, kiek reikia“. Šis pokytis stebinti neturėtų, nes sausį Vokietija sutiko Kyjivui perduoti tankų „Leopard 2“. Galima manyti, kad toks pokytis beveik pusės visų respondentų (47 proc. 2023 m. kovo duomenims) priimtas kaip riba, kurią peržengus šalis išpildė jai keliamus lūkesčius, juolab tam pritarė šiek tiek mažiau nei pusė (46 proc.) rinkėjų²¹². Po teigiamo sprendimo didesnė dalis apklaustųjų nebuvo linkę manyti (52 proc.), jog siūsdama sunkiąją ginkluotę vyriausybė „padarė klaidą“, kai tuo metu beveik keturi iš dešimties (39 proc.) šiam teiginiui pritarė²¹³. Vasario/kovo mėnesių duomenys leidžia įvertinti ir antrąjį geostrateginį dėmenį, t.y., Bundesvero pajėgų įvaizdį. Jis visais aspektais neigiamas – mažai arba labai mažai pasitikėjimo kelia tiek kariuomenės potencialas kartu su sąjungininkais atremti puolimą prieš NATO teritoriją (54 proc.), tiek valantis nuo dešiniojo ekstremizmo apraiškų savo gretose (60 proc.), tiek dabartinė Bundesvero parengtis misijoms (80 proc.), tiek pats savaime kaip institucija (59 proc.)²¹⁴. Šiuos duomenis galima interpretuoti dvejopai: viena vertus, mažas pasitikėjimas kariuomenės pajėgumais ir gebėjimu atlikti jai paskirtas funkcijas gali veikti kaip paskata ją reformuoti; antra vertus, normatyviai neigiamas visuomenės požiūris į jos kaip jėgos struktūros prigimtį ir ydas, tuo pačiu metu gali būti ir kliūtis. Paprasčiau kalbant, visuomenės požiūris teoriškai gali būti laikomas ir pokyčio stimulu, ir stabdžiu, tačiau tikintis detaliau įvertinti šių jėgų balansą reikalingas detalesnis tyrimas, kuriuo būtų išaiškinta kurio pobūdžio argumentai turi daugiau įtakos. Karo akivaizdoje pačių vokiečių ryžtas

savo šalį ginti ginklu išlieka žemas – „YouGov“ apklausos duomenimis, prabėgus beveik vieneriems karo metams tą savanoriškai buvo pasirengę daryti vos 5 proc. gyventojų²¹⁵.

Strateginės mąstysenos stygių visuomeniniu lygiu indikuoja tai, kad per beveik visus karo metus didesnė dalis gyventojų manė, jog valdžia deda per mažai diplomatinė pastangų siekiant

²¹² Infratest dimap, ARD DeutschlandTREND Morgenmagazin Januar 2023 (2023 m. sausis), <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/umfragen/aktuell/lieferung-von-leopard-kampfpanzern-umstritten/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 10 d.]

²¹³ Infratest dimap, ARD DeutschlandTREND Februar 2023 (2023 m. vasaris): 8, <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2023/februar/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 4 d.]

²¹⁴ Ibid, 10

²¹⁵ Redaktions Netzwerk Deutschland, „Umfrage: Fünf Prozent der Deutschen würden im Kriegsfall freiwillig zur Waffe greifen“, 2023 m. vasario 10 d., <<https://www.rnd.de/politik/umfrage-jeder-zehnte-deutsche-im-angriffsfall-bereit-fuer-kriegsdienst-56W4FHFUDUCDDDCBWUFTIVY2MVM.html>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d.]

užbaigti konfliktą (žr. 3 grafiką). Per beveik metus manančiųjų, kad vyriausybė galėtų daryti daugiau, padaugėjo dešimtadaliu. Tuo metu teigiančiųjų, kad pastangų vystant dialogą su Kremliumi per daug, skaičius beveik visus metus išliko stabiliai žemas. Tendenciją galima aiškinti tiek Kremliaus energetiniais svertais, tiek viešomis diskusijomis apie tai, kad karas greičiausiai bus ilgas ir toliau reikalaus didelių ne tik Ukrainos, bet ir Vakarų šalių resursų. Sprendimų priėmėjas tai gali laikyti signalu, kad diplomatinės iniciatyvos (pvz. pokalbiai su V. Putinu) yra tas veikimo būdas, kurio visuomenė tikisi iš lyderio. Tą iš dalies patvirtina ir kelios pakartotinės apklausos apie tai, ar remdama Ukrainą ginkluote vyriausybė turėtų tą daryti ryžtingai, ar, vis dėlto, neprovokuodama Rusijos. 2022 m. birželio-spalio mėnesiais atsargumo šalininkų daugėjo nuo 43 iki 47 proc.²¹⁶ Nors tai nėra itin reikšmingas pokytis, jis vis tiek rodo, jog bemaž apie pusę Vokietijos gyventojų linkę pasitikėti atsargia prieiga priimant strateginės reikšmės sprendimus.

Apibendrinant, visuomenės apklausos leidžia manyti, kad Vokietijos viešoji nuomonė užsienio politikos kaitai turėjo labiau **slopinantį** ir **lėtinantį** poveikį. Niuansuotas paveikslas atsiskleidžia stebint reakciją į Rusijos energetinį spaudimą. Nors energijos krizė buvo sąlyginai gerai suvaldyta, visuomenės palaikymas sankcijoms ir karinei paramai priklausė nuo to, kiek realios tuo metu galėjo būti krizės pasekmės – taigi, visuomenė **paveiki energetiniam spaudimui**. Turint galvoje, kad energijos rinka tebėra jautri, tikėtina, jog ir ateityje tai bus potencialus stabdis. Tai, kad baimindamiesi būti įtraukti į konfliktą apie pusę gyventojų įsitikinę, jog vyriausybė deda nepakankamai pastangų gesinant karą diplomatinio būdu, rodo, jog vokiečiai **strateginę iniciatyvą linkę vertinti atsargiai**. Visuomenės pozicija iš esmės atspindi vyriausybės reiškiamus nuogąstavimus, tačiau vargiai pajėgi pokyčio impulsą blokuoti visiškai.

3.3.3. O. Scholzas kaip sprendimų priėmėjas

Olafas Scholzas yra svarbiausias politikos sprendimų priėmėjas, tad tikintis suprasti jo įtaką užsienio politikos kaitai, būtina išskirti jo pasaulėžiūrą formuojančias jėgas, asmenybės bruožus ir iš to kylantį vadovavimo stilių. Šių duomenų ieškoma pagrindinėse žiniasklaidoje minimose biografijos detalėse ir užuominose apie jo santykį su kitais sprendimų priėmimo proceso dalyviais. Natūralu, kad kaip politikas O. Scholzas daugiausiai dėmesio sulaukė jau pradėjęs eiti kanclerio pareigas, todėl dauguma duomenų apima pastarųjų metų laikotarpį.

Kaip ir daugelio kitų Vokietijos politikos veikėjų, O. Scholzo politinėms pažiūroms didelės įtakos turėjo Šaltasis karas. Skirtingai nei jo pirmtakės A. Merkel, užaugusios autoritariniame VDR režime, jo ankstyvosios patirtys sietinos su kairiosiomis antimilitaristinėmis nuostatomis. Ko gero, svarbiausia O. Scholzo įsitikinimus formuojančia jėga galima laikyti politinę afiliaciją su SDP, prie

²¹⁶ Infratest dimap, *ARD DeutschlandTREND Oktober 2022* (2022 m. spalio): 7, <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2022/oktober/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]

kurios prisijungęs 1975 m. tapo partijos jaunimo organizacijos „Jusos“ nariu, o 1982-1988 m. ir jos vicepirmininku. O. Scholzas save laikė prisiekusiu marksistu, agitavo prieš kapitalizmą ir „agresyvią imperialistinę NATO“²¹⁷, pasisakė už nusiginklavimą ir įtampos su socialistiniu bloku mažinimą²¹⁸. Poslinkis arčiau ideologinio centro įvyko po SSRS ir VDR dezintegracijos, kuomet prasidėjus ekonominei transformacijai teisininko išsilavinimą įgijęs O. Scholzas nagrinėjo darbdavių ir darbuotojų ginčus. 1998 m. pirmąkart išrinktas į federalinį parlamentą jau buvo laikomas nuosaikiu centro-kairės atstovu. Jo politinei karjerai stiprų postūmį davė draugystė su tuomečiu kancleriu G. Schröderiu, tapusiu jo savotišku politiniu mentoriumi²¹⁹. Būtent Schröderio vadovavimo laikotarpiu išryškėjo kai kurios O. Scholzo kaip politiko savybės, iš kurių viena ryškiausių – sausas, technokratinis komunikacijos stilius, dėl ko šis buvo pramintas „šolcomatu“ (vok. scholzomat)²²⁰. Tai nesutrukdė siekti aukštų postų. Pirmojoje A. Merkel vadovaujamoje „didžiojoje“ KDS/KSS/SDP koalicijoje jis buvo paskirtas eiti darbo reikalų ministro pareigas. Klostantis politinei karjerai O. Scholzas septynerius metus ėjo Hamburgo mero, vėliau – finansų ministro ir vicekanclerio pareigas. 2021 m. federaliniuose rinkimuose SDP jį nominavo partijos kandidatu į vyriausybės vadovo postą.

O. Scholzo karjeroje netrūko sunkių epizodų, kaip antai 2017 m. „CumEx“ skandalas, kuriam klostantis ant jo, tuo metu ėjusio Hamburgo mero pareigas, mestas įtarimų šešėlis; tais pačiais metais Hamburge nesuvaldytų masinių riaušių, SDP kolegų kritikos dėl jo pernelyg dešiniųjų, verslui palankių ekonominių pažiūrų. Sunkumai ne tik nesužlugdė, o veikiau padėjo įtvirtinti kantraus, užsispyrusio ir į tikslą orientuoto politiko įvaizdį. „Priimti pralaimėjimą nesiskundžiant, atsikelti, tęsti toliau ir niekada savimi neabejoti“ – taip „Deutsche Welle“ apibūdina O. Scholzo būdą²²¹. Daugelis stebėtojų kaip vieną ryškiausių jo savybių pabrėžia uždarumą, kuklumą ir charizmos stoką. Nors daugelio laikomas kompromisų meistras, kartu jis matomas kaip nuobodus ir daugeliu aspektų neįkvėpiantis, emocijas slepiantis pragmatikas. Tokie bruožai vargu ar padeda įkvėpti, mobilizuoti visuomenę neeilinėse situacijose, tačiau sukuria saugumo ir patikimumo įspūdį, kai iš lyderio tikimasi šalto, racionalaus ir efektyvaus problemų sprendimo. Šis įvaizdis sustiprėjo COVID-19 pandemijos laikotarpiu, per kurį išaugo jo populiarumas.

²¹⁷ Martin Greive, Jan Hindelbrand, Christian Rickens, Klaus Stratman, „Olaf Scholz – ein kritisches Porträt über den Kanzlerkandidaten der SPD“, *Handelsblatt*, 2020 m. rugpjūčio 21 d., <<https://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/kann-er-kanzler-olaf-scholz-ein-kritisches-portraet-ueber-den-kanzlerkandidaten-der-spd/26106816.html>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 11 d.]

²¹⁸ BBC, „Olaf Scholz: Who is Germany’s new chancellor?“, 2021 m. gruodžio 8 d., <<https://www.bbc.com/news/world-europe-53735728>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 11 d.]

²¹⁹ Alexandra Leistner ir Orlando Crowcroft, „Who is Olaf Scholz and what kind of leader he will be for Germany“, *Euronews*, 2021 m. gruodžio 7 d., <<https://www.euronews.com/my-europe/2021/12/07/who-is-olaf-scholz-and-what-kind-of-leader-will-he-be-for-germany>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 11 d.]

²²⁰ SWR.de, „Olaf Scholz früher: „Abrüstung jetzt!“, 2021 m. rugsėjo 24 d., <<https://www.swr.de/swr2/wissen/archivradio/juso-vize-olaf-scholz-bei-der-manifestation-der-jugend-in-der-ddr-100.html>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 12 d.]

²²¹ Sabine Kinkartz, „Who is Olaf Scholz, Germany’s new chancellor?“, *Deutsche Welle*, 2021 m. gruodžio 8 d., <<https://www.dw.com/en/olaf-scholz-germanys-new-chancellor-is-level-headed-and-pragmatic/a-59936379>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 12 d.]

Visgi, uždarumas ir lakoniškas komunikavimo stilius priimtinas ne visiems. Pirmosios biografijos apie O. Scholzą autorius Larsas Haideris didžiausia kanclerio silpnybe vadina tai, kad šis „nėra puikus oratorius“ ir savo motyvus linkęs aiškinti lakoniškai. Tai esą kuria jo kaip „visažinio“ (vok. *besservisser*) įvaizdį, nors, kaip pabrėžia autorius, toks įspūdis ne visada pagrįstas²²². Kai kurie komentatoriai jį apibūdina kaip „arogantišką“²²³. Panašiai nusakomas ir tiesmukumas ir nedaugžodžiavimas: „kitaip nei jo pirmtakė Angela Merkel, kuri į susitikimus atvykdavo pirmoji, išvykdavo paskutinė, o tarp susitikimų valandų valandas praleisdavo bendraudama <...>, dabartinis kancleris mėgsta trumpus ir siaurus susitikimus, pageidautina *vienas su vienu*“²²⁴.

Kaip įprasta vyriausybės vadovui, O. Scholzą supa patarėjai, iš kurių įtakingiausias Federalinės kanceliarijos vadovas Wolfgangas Schmidtas. Jis ne tik koordinuoja kanceliarijos darbą, bet ir laikomas pagrindiniu vyriausybės užsienio politikos – taip pat *Zeitenwende* – strategu, dėl ko kartais vadinamas šešėliniu užsienio reikalų ministru²²⁵. Būdamas „absoliučiai lojalus“, Schmidtas yra pirmasis Scholzo „užnugaris“, kartu su keliais kitais artimiausiais patarėjais užtikrinantis, kad sprendimų priėmimo procese būtų išvengta informacijos nuotėkių²²⁶. Tai liudija apie paties kanclerio nepatiklumą, kuris, „The Economist“ šaltinių teigimu, greičiausiai sietinas su jo asmenine patirtimi kai šis dėl savo dešiniųjų ekonominių pažiūrų SDP kolegų buvo laikomas partijos „autsaideriu“²²⁷. Siekis apsaugoti sprendimų priėmėją nuo kritikos kelia riziką formuoti „apgulties mentalitetui“ (t.y. perdėtai gynybiniam požiūriui į bet kokią kritiką), dėl kurio sprendimų priėmimo procese kyla rizika nekritiškai vertinti politikos alternatyvas. Galbūt net labiau nei žiniasklaidos, ekspertų ar kritikų pozicija O. Scholzui rūpi viešoji nuomonė. Vizito JAV metu duodamas interviu „CNN“ kancleris teigė jaučiantis simpatiją prezidentui Joe Bidenui, nes abu juos vienija rūpestis dėl „vidurinėsios klasės“²²⁸, taip leisdamas suprasti, jog visuomenės nuomonę laiko svarbia svarstant politikos alternatyvas. Tai požymis, kad vidaus stabilizatorius daro reikšmingą poveikį sprendimų priėmėjui.

²²² David Schachbuch, „Er ist ein Besserwisser“, *t-online.de*, 2021 m. gruodžio 8 d., <https://www.t-online.de/nachrichten/deutschland/parteien/id_91275482/olaf-scholz-als-bundeskanzler-biograf-wahlsieg-war-von-langer-hand-geplant.html>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 12 d.]

²²³ Peter Huth, „Wer ist eigentlich Olaf Scholz? Oder besser: wie viele?“, *Die Welt*, 2022 m. gruodžio 5 d., <<https://www.welt.de/debatte/kommentare/plus242482125/Olaf-Scholz-Wer-ist-der-Bundeskanzler-eigentlich-Oder-besser-wie-viele.html>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 12 d.]

²²⁴ The Economist, „Who does Olaf Scholz listen to?“, 2023 m. balandžio 5 d., <<https://www.economist.com/europe/2023/04/05/who-does-olaf-scholz-listen-to>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 12 d.]

²²⁵ Hans von der Burchard, „Meet Olaf Scholz shadow foreign minister“, *Politico Europe*, 2023 m. vasario 17 d., <<https://www.politico.eu/article/germany-olaf-scholz-wolfgang-schmidt-foreign-minister/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 12 d.]

²²⁶ Moritz Rödle, „Der Mann an Scholz' Seite“, *Tagesschau.de*, 2023 m. vasario 8 d., <<https://www.tagesschau.de/inland/innenpolitik/wolfgang-schmidt-kanzleramt-101.html>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 12 d.]

²²⁷ The Economist, „Who does Olaf Scholz listen to?“, 2023 m. balandžio 5 d., <<https://www.economist.com/europe/2023/04/05/who-does-olaf-scholz-listen-to>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 12 d.]

²²⁸ „Zakaria asks German chancellor what happens next in Putin's war with Ukraine“, nufilmuota 2023 m., YouTube vaizdo įrašas, 1:45-2:01, paskelbta „CNN“ 2023 m. kovo 5 d., <https://www.youtube.com/watch?v=ON1C6XpBaVI>

Matyti, kad O. Scholzo lyderystės stilių formuoja tiek politinės-ideologinės nuostatos, tiek jo paties būdas. Narystę SDP, partijoje, kurios geopolitinis identitetas tradiciškai susijęs su gerų santykių su Rusija paieška, galima laikyti indikatoriumi apie kanclerio polinkį **atsargiai vertinti veiksmus, metančius iššūkį šiam konstruktui**. Stoiškumas, pragmatizmas ir jam keliami lūkesčiai dėl stabilaus politikos kurso leidžia manyti, kad tokio tipo politinis lyderis **linkęs vengti staigių politikos manevrų**, ypač jei jie galėtų iššaukti neigiamą visuomenės reakciją. Gana siauras „patikimų“ žmonių ratas liudija apie **jautrumą išorės kritikai** ir nepasitikėjimą, dėl kurio kyla poreikis **tvirtai kontroliuoti sprendimų priėmimo procesą**. Tai paaiškina, kodėl sprendimai dėl ginkluotės tiekimo daugeliu atveju priimti vėliau nei tikėjosi Ukraina ir jos partneriai. „Šolcinimą“, tikėtina, lemia ir paties kanclerio **nenoras leisti atsirasti regimybei, jog šis lengvai pasiduoda išoriniam spaudimui**. Visgi, būtų perdėta manyti, kad sisteminių jėgų varomą pokyčio impulsą, kurį pats inicijavo, sprendimų priėmėjas būtų linkęs blokuoti, tad šiuo atveju jo poveikis yra veikiau **slopinamojo ir lėtinamojo pobūdžio**.

3.3.4. Biurokratinė inercija ir institucinė trintis

Paskutinis pokytį formuojantis kintamasis glūdi valstybės institucijose ir biurokratinėje sistemoje. Jis veikia tarsi dar vienas „filtras“, koreguojantis galutinę kaitos išvestį. Teorinė literatūra nurodo, jog biurokratiniai ir organizaciniai trikdžiai gali reikštis įvairias būdais – pradedant iš anksčiau tebesitęsiančia institucine inercija, tiek institucijų tarpusavio konkurencija. Abu aspektai atsiskleidžia ir Vokietijos užsienio politikos kaitos procese.

Bundesvero modernizacija vargiai pirmyn stūmėsi ne dėl politinės valios ar resursų trūkumo (tam skirtas 100 mlrd. eurų specialusis fondas), o todėl, kad finansiniai ištekliai liko nepanaudoti. Konkrečiai, viena silpnųjų organizacinio proceso grandžių laikomas Federalinis Bundesvero įrangos, informacinių technologijų ir eksploatacinio aptarnavimo biuras, visapusiškai reguliuojantis kariuomenės įsigijimus – „pradedant aukštosiomis technologijomis ir baigiant kojineis“²²⁹. Ekspertų vertinimuose nurodoma, jog lėtą agentūros darbą lemia bent kelios priežastys. Pirmoji sietina su reikšmingos dalies personalo trūkumu – prasidėjus karui institucijoje 1,3 tūkst. etatų (11 proc.) buvo neužpildyti, o tai reiškė, kad nauji didžiulės apimties ginkluotės ir kt. įrangos pirkimai tapo pernelyg didele našta, kad būtų operatyviai apdorojami. Kita priežastimi įvardijamos agentūros veiklą prižiūrinčios Gynybos ministerijos pirkimų procedūros, numatančios sudėtingus bei pakartotinius technikos bei jų komponentų testavimo kriterijus, dėl kurių įrangos įsigijimas lėtas pats

²²⁹ Ralf Bosen, „German military: Strangled by bureaucracy“, *Deutsche Welle*, 2023 m. liepos 6 d., <<https://www.dw.com/en/germanys-military-upgrade-hampered-by-bureaucracy/a-62046032>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 6 d.]

savaime²³⁰. Vokiečių analitikė Sophia Besch nurodo, kad tokią padėtį didžiąją dalimi lemia faktas, jog Vokietijos gynybos įsigijimų procedūros optimizuotos tokiu pat būdu, kaip civilinės. Tai reiškia, kad šios „atitinka prekybinės galios mąstyseną, prioritetą teikiančią viešųjų pirkimų reguliavimo ir konkurencijos taisyklių taikymui *visuose sektoriuose*“²³¹.

Taigi, vykstant karui kritinės svarbos institucija veikia rutiniu režimu, o tai ilginiui gali tapti kliūtimi ne tik pačios Vokietijos pajėgumams, bet ir gebėjimui tiekti ginkluotę Ukrainai. Jos aprūpinimas tiesiogiai susijęs su Berlyno pajėgumu iš naujo užpildyti ginkluotės ir amunicijos sandėlius. Apie tokio pobūdžio inerciją liudija ir patys ministerijų pareigūnai. Kai kurie jų biurokratinę sistemą vadina savotiška „gilumine valstybe“ (angl. deep state) – „inercijos, lobistų įtakos ir nekvestionuojamų dogmų visuma“²³². Siekiant šalinti šią kliūtį tiek agentūrai, tiek pačiai ministerijai būtinos sisteminės reformos. Pirmieji žingsniai žengti dar 2022 m. vasarą, Bundestagui priėmus įstatymą, spartinantį kariuomenei skirtų pirkimų procedūras²³³. Supaprastintos procedūros iškeltos pagrindiniu naujosios vadovybės tikslu²³⁴. Esama ženklų, kad vidinės reformos pamažu ima materializuotis vadovavimą institucijai perėmus Borisui Pistoriusui – iki 2023 m. gegužės pabaigos ketinama performuoti jos struktūrą, didžiausią dėmesį skiriant planavimo ir valdymo departamentui ir siekiant užtikrint „geresnę valdymo lygmens dokumentų rengimą“²³⁵. Naujasis ministras žada palaikyti nuolatinės konsultacijas su smulkiais ir vidutinio dydžio ginklų sektoriaus žaidėjais siekiant efektyvesnės viešojo ir privataus sektoriaus sąveikos²³⁶.

Trikdžiu laikytina pačios gynybos ministerijos vieta bendroje valstybės institucijų sistemoje. Strateginės kultūros stokojančioje valstybėje, kuriai būdingas normatyviai „pacifistinis“ požiūris į saugumą, „kietąjį“ saugumą užtikrinančių įstaigų vaidmuo tradiciškai nustumtas į paraštes, didžiausią prioritetą teikiant Ekonomikos ir klimato, Finansų ir kt. ministerijoms. Kitaip tariant, Gynybos

²³⁰ Aylin Matlé, „Making Germany’s Military Fit for Purpose“, *Internationale Politik Quarterly*, 2023 m. vasario 27 d., <<https://ip-quarterly.com/en/making-germanys-military-fit-purpose>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 6 d.]

²³¹ Sophia Besch, „To Really Modernize Its Armed Forces, Germany Needs a Long-Term Increase of the Regular Defense Budget“, *49security*, <<https://fourinesecurity.de/2023/01/18/to-really-modernize-its-armed-forces-germany-needs-a-long-term-increase-of-the-regular-defense-budget>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d.]

²³² Moritz Koch, „Die unsichtbare Hand des Staates: Wie Deutschlands „Deep State“ die Zeitenwende bremst“, *Handelsblatt*, 2023 m. gegužės 6 d., <<https://www.handelsblatt.com/politik/international/buerokratie-die-unsichtbare-hand-des-staates-wie-deutschlands-deep-state-die-zeitenwende-bremst/29133650.html?tm=login>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 7 d.]

²³³ Deutscher Bundestag, „Beschaffungsmaßnahmen für die Bundeswehr sollen beschleunigt werden“, 2023 m. birželio 23 d., <<https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2022/kw25-de-bundeswehr-beschaffung-899958>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d.]

²³⁴ Bundesministerium der Verteidigung, „Beschaffung bei der Bundeswehr: Schnelligkeit hat Priorität“, 2023 m. balandžio 26 d., <<https://www.bmvg.de/de/aktuelles/beschaffung-bundeswehr-schnelligkeit-hat-prioritaet-5615072>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 6 d.]

²³⁵ Bundesministerium der Verteidigung, „Schneller zur Zeitenwende: Pistorius schafft neuen Planungs- und Führungsstab“, 2023 m. balandžio 20 d., <<https://www.bmvg.de/de/aktuelles/neuer-planungs-und-fuehrungsstab-im-verteidigungsministerium-5614200>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d.]

²³⁶ Bundesministerium der Verteidigung, „Minister beim Runden Tisch: Faktor Zeit hat oberste Priorität bei Beschaffung“, 2023 m. gegužės 9 d., <<https://www.bmvg.de/de/aktuelles/minister-runden-tisch-beschaffung-faktor-zeit-5620556>> [žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d.]

ministerija turi prastos institucijos reputaciją, buvusiems jos vadovams ją apibūdinant „gyvačių lizdo“, „minų lauko“, „katapultavimosi sėdynės“²³⁷ ir panašiais epitetais. Tikintis efektyvaus strateginio planavimo būtina iš naujo įtvirtinti jos vietą bendroje organizacinėje kultūroje.

Metų bėgyje išryškėjo trintis tarp dviejų vyriausybės institucijų – Federalinės vyriausybės bei Užsienio reikalų ministerijos – nuo pat *Zeitenwende* pradžios besireiškianti abiejų siekiu užimti centrinių vaidmenį formuojant užsienio ir saugumo politiką. Ši institucinė konkurencija nemaža dalimi kurstoma politinės ir tarpasmeninės įtampos. Užsienio reikalų ministerijai vadovauja A. Baerbock, kurios komunikavimo stilius ir laikysena autoritarinių režimų atžvilgiu daugeliu aspektų griežtesnė ir kategoriškesnė nei O. Scholzo. Šis, kaip minėta, kalbėdamas apie santykių su Rusija ir karinės paramos Ukrainai perspektyvas laikosi atsargesnio ir diplomatiškesnio tono. Negebėjimas kalbėti vienu balsu ne tik kursto komunikacinį disonansą, bet ir tampa kliūtimi nustatant pagrindines užsienio politikos aksiomas. Tarpinstitucinė trintis tarp kanceliarijos ir užsienio reikalų ministerijos lėmė tai, jog po *Zeitenwende* inicijuotos pirmosios nacionalinės saugumo strategijos, turinčios nustatyti kertines užsienio ir saugumo politikos gaires²³⁸, ruoša užsitęsė. Dokumentas, turėjęs būti pristatytas iki 2023 m. Miuncheno saugumo konferencijos, vis dar nepasirodė Užsienio reikalų ministerijai ir Federalinei kanceliarijai nesutariant, kaip joje turėtų būti nusakomas Kinijos vaidmuo tarptautinėje sistemoje²³⁹. Trintis trukdo aiškiai apibrėžti kertinius užsienio ir saugumo politikos tikslus, o tai savo ruožtu prisideda prie tolesnio neapibrėžtumo priimant su nacionaliniu saugumu susijusius sprendimus.

Matyti, kad biurokratinio ir organizacinio lygmens kliūtys labiausiai trikdo geostrateginę *Zeitenwende* dimensiją. Per metus vargiai pakitusi **biurokratinė inercija ir toliau veikia „taikos režimu“**, o tai lėtina pokyčio procesą net ir tada kai esama politinės valios ir resursų. Kaitą stabdo ir įsigalėjusi **institucinė trintis tarp Federalinės kanceliarijos ir Užsienio reikalų ministerijos**, kuri trukdo ne tik priimti greitus sprendimus dėl paramos Ukrainai, bet ir apibrėžti valstybės nacionalinio saugumo ir strateginius tikslus. Karinės ginkluotės pirkimas ir nacionalinio saugumo strategijos rengimas, nors ir vilkinamas, vyksta, tad biurokratinių-organizacinių veiksmų poveikis sprendimų priėmimo procesui yra veikiau **lėtinamasis**. Kad pokytis būtų struktūrinis, visų pirma, būtina optimizuoti biurokratinę rutiną, kad ši atitiktų geopolitines realijas. Esama ženklų, jog nedidelės, bet

²³⁷ Judy Dempsey, „The New German Defense Minister’s Biggest Challenge Isn’t Ukraine“, *Carnegie Europe*, 2023 m. sausio 19 d., <<https://carnegieeurope.eu/2023/01/19/new-german-defense-minister-s-biggest-challenge-isn-t-ukraine-pub-88847>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 6 d.]

²³⁸ Auswärtigen Amt, „Nationale Sicherheitsstrategie“, <<https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/sicherheitspolitik/nationale-sicherheitsstrategie>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]

²³⁹ Paul-Anton Krüger, Nicolas Richter and Henrike Roßbach, „Die Verbündeten werden langsam ungeduldig“, *Süddeutsche Zeitung*, 2023 m. sausio 3 d., <<https://www.sueddeutsche.de/politik/deutschland-nationale-sicherheitsstrategie-usa-ampelkoalition-1.5726333>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]

reikšmingos slinktytys jau vyksta, todėl kitame kaitos cikle šio stabdžio poveikis galbūt gali būti mažesnis.

3.4. Trečiasis etapas – apibendrinimas

Galima matyti, kad kaita vienokia ar kitokia forma vyko visose trijose dimensijose, tačiau dviejose iš jų indikacijų visuma (2 lentelėje teigiami (+) ir neigiami (-) kaitos požymiai suskirstyti į struktūrinius ir nestruktūrinius) leidžia tvirtinti, kad pokytis vyko tik iš dalies. Geopolitinėje srityje tą liudija aukščiausios politinės vadovybės siunčiami signalai apie tai, kad partnerystė su Rusija vis dar įmanoma, o buvusių vyriausybių užsienio politika nebuvo fundamentaliai klaidinga. Tai rodo, kad politinių lygiu tebėra gana gajus įsitikinimas, jog Rusiją vis dar įmanoma „suvilioti meduoliu“. Kitoje, geostrateginėje plotmėje didžiausias pokytis vyko Vokietijai palaipsniui perlipant per savo užsibrėžtas ribas ir didinant ginkluotės tiekimą, net jei tam reikalingi sprendimai užtruko. Vis dėlto šio fakto nepakanka, kad pokytis šioje srityje būtų laikomas tvariu. Kad iš tiesų būtų pajėgi užtikrinti strateginius tikslus,

pirmiausia – išsaugoti Europos saugumo tvarką – Vokietija privalo sistemai stiprinti savo pačios karinius pajėgumus. Per vienerius metus čia pažangos beveik neužfiksuota. Pokytis užtikrintai vyko tik geoekonominėje dimensijoje. Šiuo tikslu vyriausybė ėmėsi tiek didelių trumpalaikių, tiek mažų ilgalaikių žingsnių, padėjusių švelninti

Pokyčio dimensija	Požymiai	Pokyčio būseną
Geopolitinė dimensija	<p>Nestruktūriniai:</p> <ul style="list-style-type: none"> parama Ukrainai (+); veikiama prieš Rusiją (+); <p>Struktūriniai:</p> <ul style="list-style-type: none"> už praeities klaidas atsakomybė prisiimama nevisiškai (-); Rusija nėra laikoma tiesiogine grėsme nacionaliniam saugumui (-); 	vyksta iš dalies
Geoekonominė dimensija	<p>Nestruktūriniai:</p> <ul style="list-style-type: none"> privatus verslas neskuba trauktis iš Rusijos (-); diversifikuota reikšminga dalis naftos ir dujų importo (+); <p>Struktūriniai:</p> <ul style="list-style-type: none"> plečiama infrastruktūra alternatyviems energijos šaltiniams (+); sudarinės naujos ilgalaikės energijos importo sutartys (+) optimalizuojamas dujų vartojimas (+); 	vyksta
Geostrateginė dimensija	<p>Nestruktūriniai:</p> <ul style="list-style-type: none"> trečia didžiausia Ukrainos karinė rėmėja (+); įsipareigojimas stiprinti atgrasymą rytiniame NATO sparne (+); <p>Struktūriniai:</p> <ul style="list-style-type: none"> kariniai įsipareigojimai Ukrainai įgyja ilgalaikę formą (+); minimali pažanga modernizuojant Bundesverą (-); prie NATO gynybos išlaidų standarto nepriartėta (-); 	vyksta iš dalies

2 lentelė: Vokietijos užsienio politikos kaitos požymiai. Sudaryta autoriaus

Rusijos energetinį spaudimą kritiniu laikotarpiu. Suprantama, tai nereiškia, kad Vokietija per metus tapo energetiškai nepriklausoma – dėl didžiulių išteklių kainų ir jautraus ekonomikos modelio kituose kaitos cikluose energetinės grėsmės išliks rizikos faktoriumi.

Nustačius pokyčio išeią trijose srityse atsiveria kelias jį susieti su tyrimo modelyje išskirtais įtakos veiksniais. Tą padarius matyti, kad nepriklausomų kintamųjų poveikis pokyčio dimensijoms pasiskirstė netolygiai. Ekonominių interesų pagrindu susiformavusi priklausomybė nuo rusiškų

energijos išteklių, savaime suprantama, veikia geoekonominių užsienio politikos lauką, nors, kaip minėta, dėl sėkmingų vyriausybės žingsnių ir palankiai susiklosčiusių aplinkybių šis stabdis maksimalaus poveikio neturėjo. Palaipsniui diversifikuodama anglių ir naftos importą Vokietija sau atrišo rankas pritarti šių išteklių embargui ES lygiu, tačiau „kirsti“ per pagrindinį Rusijos pajamų šaltinį nėra pajėgi – tą apribojo vyriausybės, privataus sektoriaus ir ekonomikos ekspertų prognozės apie grėšiančią pramonės griūtį, bendrą ekonomikos nuosmukį ir iš to kilsiančias socialines pasekmes. Tai leidžia tvirtinti, kad energetinis susisaistymas šioje srityje užsienio politikos kaitą slopino ir lėtino.

Pavojaus grimasos atsispindėjo ir visuomenės nuomonių apklausose, kuriose vokiečių parama sankcijoms tiesiogiai koreliuoja su ekonominėmis rizikomis. Rusijai dėl politinių priežasčių mažinant dujų tiekimą, pastebimai mažėja ir palaikymas ekonominiam spaudimui. Didžiausi nuogąstavimai kilo nustojus veikti „Nord Stream“ dujotiekiui ir artėjant šalčiausiam metų sezonui. Vis dėlto, net ir rizikingiausiu metu manančiųjų, kad sankcijų taikoma per daug, nebuvo dauguma, tad galima pagrįstai teigti, kad ekonominio spaudimo priemonėms parama išliko pakankamai aukštame lygyje, kad sprendimų priėmėją padrasintų neatsitraukti nuo pasirinkto kurso. Panaši tendencija atsiskleidžia ir vertinant karinę paramą Ukrainai, kuriai pritarimas taip pat svyravo priklausomai nuo patiriamo ekonominio spaudimo. Tačiau būtų neteisinga manyti, kad parama priklauso tik nuo jo. Ginklų eksportas, ypač kai jis nukreipiamas kovai su Rusija, visuomenėje vis dar kursto nerimą. Net jei bendras palaikymas liko teigiamame lygyje, noras konfliktą spręsti diplomatiniais būdais buvo didesnis. Kitaip tariant, visuomenės parama atsargiems sprendimams atitiko vyriausybės reiškiamas dvejones, tokiu būdu užsienio politikos kaitą slopindama ir lėmindama.

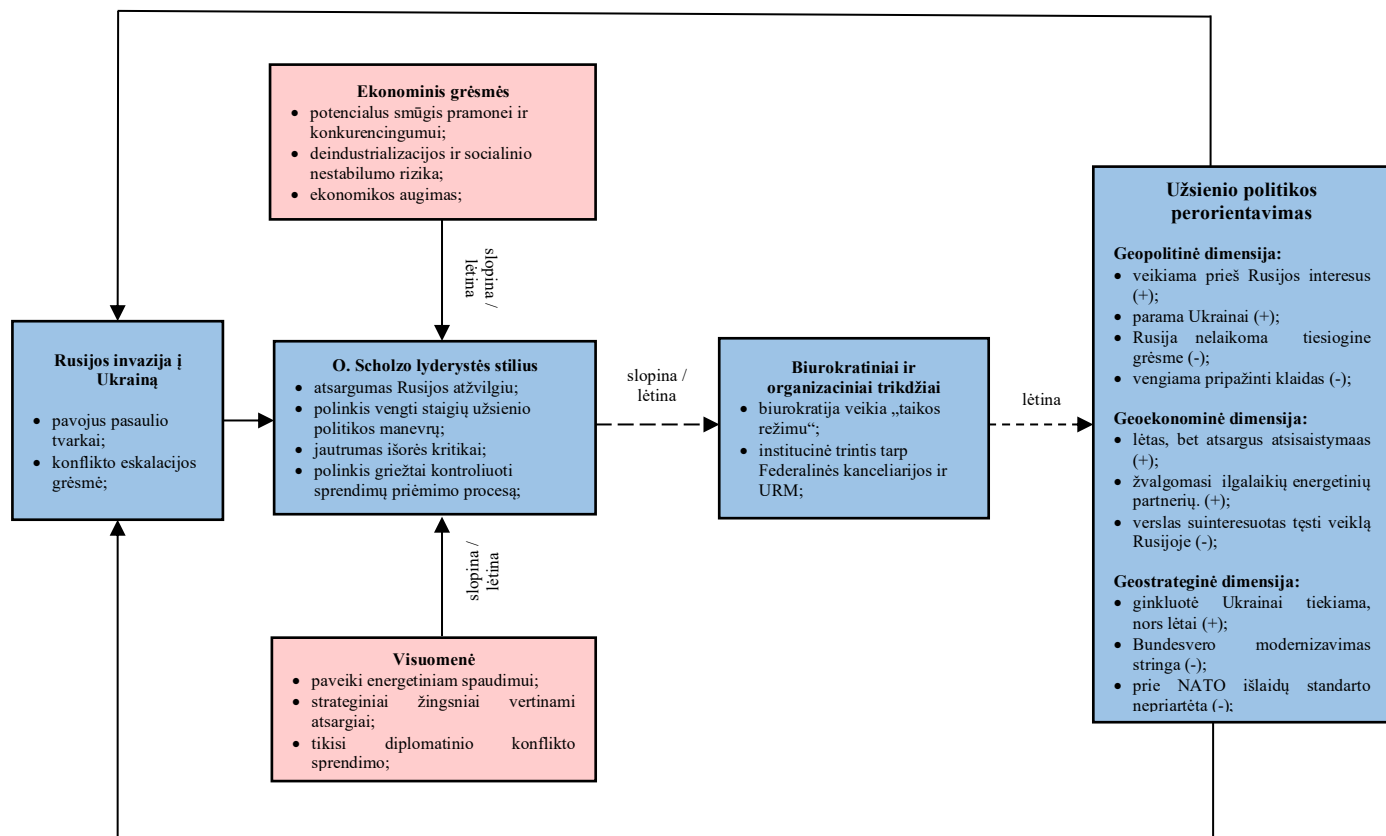
Olafo Scholzo vaidmuo pokyčio procese suveikė panašiu būdu. Kancleris ir jo partija atstovauja geopolitinei ideologijai, kuri tradiciškai palankesnė Rusijai, nei išpažįstamos kitų didžiųjų politinių jėgų. Tad nenuostabu, jog racionalių, pragmatinių (t.y. ekonominių ir visuomenės paramos) paskaičiavimų prislopintą pokyčio iniciatyvą jis apriboja dar labiau. Geopolitiniame lygmenyje tai reiškiasi nenoru pernelyg supriešinti Vokietiją su Maskva. Geostrateginiame – dideliu atsargumu padedant Ukrainai siekti pergalės kare. Prie to prisideda ir kanclerio vadovavimo stilius. Jis nelinkęs imtis staigių politikos manevrų ir nenori leisti atsirasti regimybei, jog yra paveikus užsienio partnerių spaudimui. Tai lemia užsitęsusias diskusijas ir vilkinamus strateginės reikšmės sprendimus. Tą pasakius, svarbu pridurti, kad individo lygmenyje sprendimų priėmimas nėra veikiamas išskirtinai neracionalių motyvų – ginkluotės tiekimas kartu su kitais atitinka ir pačios Vokietijos racionalų, nauda grįstą interesą veikti daugiašališkai. Paskutiniame etape pokytis pristabdomas biurokratinių bei organizacinių jėgų, išskirtinai veikiančių geopolitinę kaitos lauką. Negebėjimas „sukalibruoti“ už ginkluotės atsakingų institucijų darbą, giliai įsišaknijusios struktūrinio pobūdžio problemos ir trintis tarp dviejų užsienio politiką koordinuojančių institucijų lemia, jog karinių pajėgų aprūpinimas

būtiniais resursais negėrėjo, o Vokietijai per metus taip ir nepavyko iš naujo apibrėžti savo kertinių saugumo ir užsienio politikos interesų.

Išsiaiškinus kintamųjų reikšmes galima įvertinti, kaip jie sąveikauja šiam tyrimui sukonstruotame užsienio politikos stabdžių modelyje (žr. 3 paveikslą). „Šviesoforo spalvų“ koalicija koaliciniame susitarime buvo pasiregusi tęsti buvusių vyriausybių vykdytą užsienio politikos kursą²⁴⁰. Taigi, nesant vidinių pokyčio impulsų vienintelė pokytį varanti jėga yra Rusijos invazija ir iš jos kylanti karinės eskalacijos grėsmė bei pavojus tarptautinei liberaliajai sistemai. Idant šios grėsmės būtų užkardytos sprendimų priėmėjas inicijuoja užsienio politikos perkrovimą, tam numatydamas eilę tikslų ir jiems įgyvendinti skirtų priemonių. Tačiau pokyčio manevrą vienu metu riboja išorinės sisteminės ir vidinės jėgos, kurios mažina pokyčio priemonių intensyvumą arba verčia jas atidėti vėlesniam laikui. Sprendimų priėmėjas, veikiamas savo paties įsitikinimų ir jam priimtino vadovavimo būdo, pokyčio impulsą apriboja dar labiau ir perduoda jį įgyvendinti valstybės institucijoms. Tačiau dėl vidinės biurokratinės rutinos ir kitų trikdžių pokytis dar labiau prislopinamas. Tik perėjusi šiuos filtrus pokyčio srovė tampa praktine užsienio politika – mažesnė mastu, pavėlinta, bet, nepaisant visko, pasikeitusi. Pagal C. Hermanno siūlomą keturių laipsnių gradaciją pokytį galima priskirti didžiausio (užsienio politikos perorientavimo) pokyčio laipsniui, nes vienu metu kinta ne viena, o daug užsienio politikos sričių. Galiausiai, atsinaujinusi užsienio politika grįžtamuoju ryšiu veikia tas pačias struktūrines sąlygas, taip pradėdama naują kaitos ciklą.

²⁴⁰ *Mehr Fortschritt wagen – Bündnis für Freiheit, Gerechtigkeit und Nachhaltigkeit. Koalitionsvertrag 2021–2025 zwischen SPD, BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN und FDP*, 2021 m. gruodžio 7 d., 144, <<https://www.spd.de/koalitionsvertrag2021>>, [žiūrėta: 2023 m. gegužės 16 d.]

Grižtamasis ryšys

Grižtamasis ryšys

3 paveikslas: Vokietijos užsienio politikos kaitos ciklas. Sudaryta autoriaus remiantis J. Gustavsson, *How Should We Study Foreign Policy Change?* (1999), K. Goldmann, *Change and Stability in Foreign Policy* (1982)

IŠVADOS

2022 m. vasario 24 d. Vokietiją ištikusi *Zeitenwende* yra išties beprecedentis, istorinis „laikų posūkis“. Jis ambicingas tiek pat, kiek radikalus ir netikėtas, tad natūralu, jog jį įveikti nepadarius „avarijos“ ar jos regimybės yra didelis iššūkis. Šaliai, kurios užsienio politika rėmėsi per ilgus dešimtmečius nusistovėjusiomis „tiesomis“ jų pernelyg nekvestionuodama, nežinomybės akivaizdoje perkonstruoti tapatybę lygu kovai su pačia savimi. Tai atsispindėjo ir per pirmus karo metus, kuomet bandymus perkrauti užsienio politiką stabdė jos pačios susikurti stabdžiai, įsitvirtinę tiek tarptautinių sisteminių reiškinių, tiek visuomenės, tiek politinių asmenybių bei biurokratijos ir organizacinės sistemos pavidalu.

Šiuo darbu siekta išsiaiškinti, kurie iš šių veiksnių, koku būdu riboja užsienio politikos kaitą. Siekiant atsakymo pažingsniui įvykdyti keturi uždaviniai: išaiškintos tradicinės Vokietijos užsienio politiką formavusios ir palaikiusios jėgos; apsibrėžta, ką reiškia užsienio politikos pokytis; J. Gustavssono ir K. Goldmanno prieigų pagalba sukonstruotas atvejui aktualus užsienio politikos kaitos modelis; turinio analize atliktas tyrimas, kuriuo išaiškinta sąveika tarp priklausomo ir nepriklausomų kintamųjų.

Pirmoji tyrimo dalis leidžia daryti išvadą apie užsienio politikos kaitą. Galima tvirtai teigti, kad pakurstyta Rusijos agresijos ji išties vyksta. Tačiau pokytis nėra tolygiai pasiskirstęs. Iš trijų darbe išskirtų užsienio politikos dimensijų – geopolitinės, geoekonominės ir geostrateginės – didžiausias ir mažiausiai dvejonų keliantis virsmas vyko geoekonominiame lauke. Iškalbingiausias tą liudijantis požymis – tai, jog prieš karą būdama didžiausia rusiškų energijos išteklių vartotoja Europoje Vokietija sugebėjo be jų išsiversti pernelyg neprieštaraudama Maskvai taikomoms ekonominio spaudimo priemonėms. To pasiekta imantis kompleksinių priemonių – reikšmingai mažinant dujų vartojimą, intensyviau eksploatuojant anglimi kūrenamas elektrines, pildant dujų rezervuarus, atidarius naujus SGD terminalus, didinant energijos importą iš kaimynių šalių, subsidijuojant išlaidas vartotojams ir sudarant energijos tiekimo sutartis su užjūrio tiekėjais. Postūmį davė ir sustojęs dujų tiekimas vamzdynais „Nord Stream“ ir „Nord Stream 2“, po kurio Vokietijai neliko kito kelio nei skubiai prisitaikyti. Daug šių požymių galima laikyti struktūriniais – tai rodo, kad judama tvaraus pokyčio linkme, nors tvirtinti, kad jis jau negrįžtamas, būtų gerokai per anksti.

Pokytis vyko ir geopolitinėje dimensijoje, tačiau jį geriausiu atveju galima fiksuoti kaip susiklosčiusį iš dalies. Visiškai jo įgyvendinimui pritrūko tų pačių struktūrinio pobūdžio indikacijų. Reaguodama į karą Ukrainoje Vokietija veikė išvien su ES ir JAV bei reiškė aiškia poziciją dėl to, kas yra jo kaltininkas. Kita vertus, O. Scholzo ir kai kurių kitų politinių lyderių kalbose ir komentaruose vyravo neužtikrintumas – tą liudija nenoras įvardinti Kyjivui palankias karo baigties

sąlygas ir noras palaikyti atviras duris dialogui su Rusija. Tai rodo, kad šioje srityje vietos pokyčiai vis yra, nors, tikėtina, laiku bėgant pamažu gali keistis ir tai.

Geostrateginiu požiūriu pokytis taip pat susiklostė tik iš dalies. Ginklų tiekimas Ukrainai, iki karo atrodęs vargiai įmanomas, palaiptai tapo realybe. Parlamentui patvirtinus ilgalaikės paramos įstatymo projektus, galima manyti, kad jis tampa tvarus. Šio fakto reikšmės nenusveria net Berlynui adresuojama kritika, kad su ginkluotės tiekimu susiję sprendimai galėjo būti priimti anksčiau. Tačiau iki visiško pokyčio trūksta kitos dimensijos pusės – pažangos atkuriant karinių pajėgų galią ir jai būtinus resursus. Būtų naivu tikėtis, kad ši sritis per metus būtų galėjusi esmingai pasikeisti. Tačiau šio laikotarpio užtenka, kad būtų pradėta imtis mažų sisteminių žingsnių. Pirmųjų žingsnių imtasi tik karui persiritus į antrus metus, todėl galima gana tvirtai teigti, kad geostrateginiam pokyčiui erdvės dar tebėra daug.

Antrojo etapo rezultatai leidžia teigti, kad užsienio politikos kaita buvo stabdoma visuose keturiuose – tarptautiniame, vidiniame, individo ir biurokratiniame – lygmenyse, tačiau nė vienu atveju nebuvo blokuojama visiškai. Didžiausią stabdymo potencialą turinčio kintamojo – ekonominio stabilizatoriaus – poveikis buvo ribotas. Privataus sektoriaus, profsąjungų ir analitikų perspėjimai apie gresiančią ekonominę griūtį lėtino su energijos embargu ir ginklų tiekimu susijusius sprendimus bei, tikėtina, vertė vyriausybę skaičiuoti kiekvieno potencialaus žingsnio žalą vokiečių ekonominei ir socialinei gerovei. Tuo pačiu matyti, kad šio stabilizatoriaus įtaką amortizavo palankiai susiklosčiusios klimato sąlygos. Tokio pobūdžio „stabilizatorių stabilizuojantis“ veiksnys kombinuotame modelyje nėra operacionalizuojamas, todėl remiantis šiuo pavyzdžiu ateityje modelį rekomenduojama pildyti papildomais kintamaisiais, kurie šį ir panašius „nenumatytus“ faktorius įgalintų.

Antrasis stabilizatorius – visuomenės palaikymas – pokyčio impulsus taip pat lėtino ir skatino koreguoti jų mastą. „Infratest dimap“ vykdytos apklausos rodo, kad vokiečių palaikymas didžiąją dalį laiko buvo gana aukštame lygyje, tačiau tuo pat metu išliko paveikus išoriniam stabdžiui – didėjant ekonominiam spaudimui palaikymas sankcijoms. Rusijos agresija visuomenei leido saugumo krizės perspektyvoje įvertinti ginkluotųjų pajėgų vaidmenį. Statistika rodo, kad pasitikėjimas Bundesveru – tiek pajėgumo vykdyti numatytas funkcijas, tiek bendros reputacijos požiūriu – smarkiai neigiamas, o tai gali būti postūmis sprendimų priėmėjui greičiau vykdyti numatytas reformas. Iš kitos pusės dėl normatyviai neigiamo požiūrio į „kietąją“ galią ir fakto, jog visuomenė skeptiškai vertina savo vaidmenį šalies gynyboje, ji gali tapti ir kliūtimi.

Kaip sprendimų priėmėjas O. Scholzas kaitos procesą lėtino. Tai akivaizdžiai atsispindėjo geostrateginiame lygmenyje, šiam buvus pagrindine kliūtimi, dėl kurios sprendimai tiekti ginkluotė buvo atidėliojami. Tą, tikėtina, lėmė ir bandymas „perlipti“ per savo įsitikinimus apie Rusijos ir

Vokietijos santykių pamatus, ir noras pademonstruoti, kad spaudžiama sąjungininkų Vokietija užsienio politikos sprendimus priima savarankiškai – ne kieno nors kito, o, visų pirma, jo rankomis.

Paskutinis stabilizuojantis veiksnys veikė išskirtinai geostrateginį dėmenį. Stabdydamas Bundesvero modernizaciją jis pranoko kitas jėgas. Problemos esmė slypi jaugusioje biurokratinėje inercijoje, kuri per metus laiko nespėjo deramai persitvarkyti į „karo režimą“ ir buvo kliūtis vykdyti kariuomenei reikalingus pirkimus. Kitokiu aspektu biurokratinis veiksnys atsiskleidė stebint institucijų – konkrečiai Federalinės kanceliarijos ir Užsienio reikalų ministerijos – tarpusavio sąveiką. Vokietijos atvejis parodė, kad vidiniai nesutarimai lėtina nacionalinio saugumo strategijos ruošą.

Darbe nemažai dėmesio skirta tradiciniams Vokietijos užsienio politikos principams, todėl dera glaustai apžvelgti, kiek „laikų posūkiui“ jie atsparūs. Pastarųjų metų įvykiai parodė, kad stabilios liko dvi iš keturių pamatinių užsienio politikos atramų, t.y. daugiašališkumas ir euroatlantinė orientacija. Tą patvirtina faktas, jog Vokietija liko įsipareigojusi liberaliosios demokratijos vertybėms. Daugiašališkumą liudija, kad beveik visais atvejais – imantis ekonominio spaudimo priemonių ar tiekiant ginkluotę – sprendimai priimti ieškant platesnio sąjungininkų pritarimo. Konfliktas tarp pragmatinių ir vertybinių interesų kursto refleksus šių principų laikytis selektyviai. To pavyzdžiu tapo 200 mlrd. ekonomikos stabilizavimo fondas, kuris, nors ekonomiškai naudingas, nebuvo daugiašališkas. Karas Ukrainoje ardo likusius du – *Ostpolitik* ir *Zivilmacht* – tapatybės dėmenis. Po jais telpa visos trys – geopolitinė, geoekonominė ir geostrateginės – pokyčio dimensijos, o jas veikiančius stabdžius įgalina ne kas kita, o tapatybė.

Vieneri metai yra per trumpas laiko tarpas daryti objektyvias išvadas apie pokyčio tvarumą, tačiau pakankamas išvelgti jo kryptį ir prielaidas tolesnei įvykių eigai. Todėl prasminga pridurti keletą žodžių ir apie tai, ką tyrimas parodė apie bendrą *Zeitenwende* būklę, juolab praktikoje stebimas neužtikrintumas ir buvo prielaida jo imtis. Kaip parodė pirmoji darbo dalis, ne materialiniai, o idėjiniai resursai yra pagrindinė Vokietijos užsienio politiką varanti jėga, todėl, plačiąja prasme, turėtų būti laikomos esmingiausiu bendro pokyčio kriterijumi. Galima pagrįstai manyti, kad prabėgus metams šio idėjinio slenksčio šalis dar neperžengė. Tiek politiniu, tiek visuomeniniu lygiu vis dar gajus idealistinis įsitikinimas, kad brutali ir visos normas laužančios agresijos draskomą tarptautinės sistemos audeklą vis dar įmanoma lopyti tais pačiais, taikos ir stabilumo laikotarpiu pasiteisinusiais įrankiais. Struktūrinę formą įgijusius senus įpročius pajėgios performuoti tik struktūrinės slinktytys – reiškia, tvariam kismui reikalingi maži žingsniai ir ilgi laiko tarpai. Tačiau esama ženklų, kad jie vyksta, o tam gali talkinti ir materialiniai resursai. Galbūt atsikračius vienpusiškos energetinės priklausomybės atsirastų erdvės naujai mąstyti apie menamas neišvengiamybes? Arba nuosekli karinė parama Ukrainai, kurios link judama, padėtų įveikti strateginį nerimą? Tą parodys būsiami užsienio politikos kaitos ciklai. Tai nemažai priklausys ir nuo karo Ukrainoje eigos.

Pabaigai privalu įvardinti ir pagrindines šio darbo silpnybes. Jame taikomas užsienio politikos kaitos modelis itin platus. Supaprastintas skirtingų kintamųjų tyrimas viena turinio analize palieka erdvės interpretacijai, todėl šiuo požiūriu teorinė darbo dalis pranoksta empirinę. Kita vertus, tai gali būti paskata jį tobulinti. Šią spragą geriausiai užpildytų kompleksiškas, skirtingus metodus apjungiantis tyrimas. Kaip žinia, užsienio politikos analizė siūlo itin platų analitinių priemonių asortimentą. Daug jų ar net kelios vienu metu gali būti taikomos nepriklausomiems kintamiesiems tirti. Tuo paremta ir rekomendacija tolesnei šios temos plėtotei – užsienio politikos stabdžius nagrinėti vidurinio lygmens teorijomis – pavyzdžiui, vidaus stabilizatoriui taikyti Robertos Haar „paramos koalicijų sistemos“ (angl. advocacy coalition framework)²⁴¹, O. Scholzo įtakai – Margareth Hermann plėtotos politinių lyderių asmeninių charakteristikų analizės²⁴² koncepcijas. Temos naujumas ir aktualumas yra puiki paskata to imtis – Vokietijos užsienio politikos lūžis, kad ir kaip susiklostys, mokslo bendruomenės dėmesio centre išliks ilgai.

²⁴¹ Roberta Haar, Jonathan J. Pierce, „Foreign Policy Change from an Advocacy Coalition Framework Perspective“, *International Studies Review* 4, No. 23 (2021): 1771–1791, <<https://doi.org/10.1093/isr/viab044>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 10 d.]

²⁴² Margareth G. Hermann, „Explaining Foreign Policy Behavior Using the Personal Characteristics of Political Leaders“, *International Studies Quarterly* 24, No. 1 (1980): 7–46, <<https://doi.org/10.2307/2600126>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 10 d.]

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Mokslinė literatūra

1. Alden, Chris ir Amnon Aran, *Foreign Policy Analysis: New Approaches* (London: Routledge, 2016)
2. Allison, Graham ir Philip Zelikow, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, New York: Longman, 1999
3. Allison, Graham T. *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*. Little, Brown and Company, 1971
4. Baldwin, David A., *Annual Reviews of Political Science* 3 (2000): 167-182, <<https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.3.1.167>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 4 d.]
5. Banchoff, Thomas. „German Policy Towards European Union: The Effects of Historical Memory“, *German Politics* 6, No. 1 (2007): 60-76, <<https://doi.org/10.1080/09644009708404464>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 18 d.]
6. Bartsch, Jens. „Inclusive and Effective or Exclusive and Democratic? Some Reflections on the German Debate on Multilateralism“, *Multilateralismus weiter | denken*, žiūrėta 2023 m. vasario 27 d., <<https://multilateralismus.com/en/blog/bartsch-inclusive-exclusive-multilateralismus>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 29 d.]
7. Baumann, Rainer ir Gunther Hellmann. „Germany and the Use of Military Force: ‘Total War’, the ‘Culture of Restraint’ and the Quest for Normality“, *German Politics* 10, No. 1 (2001): 61-82, <<https://doi.org/10.1080/09644000412331307394>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 6 d.]
8. Baumann, Rainer. „The Transformation of German Multilateralism: Changes in The Foreign Policy Discourse since Unification“, *German Politics & Society* 20, No. 4 (2002): 1-26, <<https://www.jstor.org/stable/23740512>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 14 d.]
9. Bisiada, Mario. „The Discursive Construction of a New Reality in Olaf Scholz’s Zeitenwende Speech“, *SciELO Preprints* (2022), <<https://doi.org/10.1590/SciELOPreprints.3852>>, [žiūrėta 2022 m. gruodžio 20 d.]
10. Blavoukos, Spyros ir Dimitris Bourantonis., „Identifying parameters of foreign policy change: An Eclectic Approach“, *Cooperation and Conflict* 49, No. 4 (2014): 483-500, <<https://doi.org/10.1177/0010836713517568>>, [žiūrėta 2022 m. gruodžio 20 d.]
11. Blumenau, Bernhard. „Breaking with convention? Zeitenwende and traditional pillars of German foreign policy“, *International Affairs* 98, No. 6 (2022): 1895-1913, <<https://doi.org/10.1093/ia/iiaac166>>, [žiūrėta 2022 m. gruodžio 20 d.]

12. Bösch, Frank. „Energy Diplomacy: West Germany, the Soviet Union and the Oil Crises of the 1970s“, *Historical Social Research / Historische Sozialforschung* 39, No. 4 (2014): 165-185, <<https://www.jstor.org/stable/24145532>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 25 d.]
13. Bozo, Frédéric. *Whither Germany? Why France Matters* (Washington: Transatlantic Academy, 2017)
14. Bulmer, Simon ir William E. Paterson. *Germany and the European Union: Europe's Reluctant Hegemon?* (London: Springer, 2019)
15. Bulmer, Simon ir William E. Patterson, „Germany in the European Union: gentle giant or emergent leader?“, *International Affairs* 72, No. 1 (1996): 9-32, <<https://doi.org/10.2307/2624746>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 18 d.]
16. Bunde, Tobias ir Laura Hartmann, Franziska Stärk, Randolph Carr, Christoph Erber, Julia Hammelehle, Juliane Kabus. „Zeitenwende | Wendezeiten: Special Edition of the Munich Security Report“ (Munich: Munich Security Conference, 2020), <<https://doi.org/10.47342/SBID8214>>, [žiūrėta 2022 m. gruodžio 21 d.]
17. Bunde, Tobias. „Lessons (to be) learned? Germany's Zeitenwende and European security after the Russian invasion of Ukraine“, *Contemporary Security Policy* 43, No. 3 (2022): 516-530, <<https://doi.org/10.1080/13523260.2022.2092820>>, [žiūrėta 2023 m. gruodžio 28 d.]
18. Carlsnaes, Walter. „The Agency-Structure Problem in Foreign Policy Analysis“, *International Studies Quarterly* 36, No. 3 (199): 245-270, <<https://doi.org/10.2307/2600772>>, [žiūrėta 2023 m. sausio 17 d.]
19. Carstens, Charlotte. „Breaking Free? The Status of German-American Westbindung“, *Atlantic Community*, 2018 m. gegužės 21 d., <<https://atlantic-community.org/breaking-free-the-status-of-the-german-american-westbindung/>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 14 d.]
20. Charles Hermann, „Changing Course: When Governments Chose to Redirect Foreign Policy“, *International Studies Quarterly* 34, No. 1, 1990: 3-21, <<https://doi.org/10.2307/2600403>>, [žiūrėta 2022 m. gruodžio 28 d.]
21. Christian von Sikorski, „Trump against Germany: Examining How News about Donald Trump's Anti-German Utterances Affect Anti Americanism in Germany – A Moderated Mediation Model“, *The International Journal of Press/Politics* 27, No. 1 (2022): 263-284, <<https://doi.org/10.1177/1940161220964773>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 20 d.]
22. Clarke, Michael ir Brian White. *Understanding Foreign Policy: The Foreign Policy Systems Approach*, Hants: Edward Elgar, 1989
23. Cohen, B. Bernard ir Scott A. Harris. *Foreign Policy, Handbook of Political Science*, red. F.I. Greenstein ir N. Polsby, 1975

24. Crawford, Beverly ir Kim B. Olsen, „The puzzle of persistence and power: explaining Germany’s normative foreign policy“, *German Politics* 26, No. 4 (2017): 591-608, <<https://doi.org/10.1080/09644008.2017.1364365>>, [2023 m. sausio 4 d.]
25. Daehnhardt, Patricia ir Vladimír Handl. „Germany’s Eastern Challenge and the Russia-Ukraine Crisis: A New Ostpolitik in the Making?“, *German Studies* 27, No. 4 (2018): 445-459, <<https://doi.org/10.1080/09644008.2018.1448385>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 13 d.]
26. Danneberg, Julia von. *The Foundations of Ostpolitik: The Making of the Moscow Treaty between West Germany and the USSR* (Oxford: Oxford Historical Monographs, 2008)
27. David B. Huxsoll, „Regimes, institutions and foreign policy change“, (Daktaro disertacija, Louisiana State University): 173, <https://doi.org/10.31390/gradschool_dissertations.2377>, [žiūrėta 2023 m. kovo 27 d.]
28. Dyson, Tom. „Energy Security and Germany's Response to Russian Revisionism: The Dangers of Civilian Power“, *German Politics* 25, No. 4 (2016): 500-518, <<https://doi.org/10.1080/09644008.2015.1133607>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 6 d.]
29. Drezner, Daniel W. „Ideas, Bureaucratic Politics and the Crafting of Foreign Policy“. *American Journal of Political Science* 44, No. 4 (2000): 733-749, <<https://www.jstor.org/stable/2669278>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 15 d.]
30. Dugis, V. „Explaining Foreign Policy Change“, *Jurnal Masyarakat Kebudayaan Dan Politik Tahun* 21, No. 2 (2008): 101-104, <https://www.researchgate.net/publication/287269614_Explaining_Foreign_Policy_Change>, [žiūrėta 2023 m. sausio 15 d.]
31. Erb, Scott. *German Foreign Policy: Navigating a New Era* (Lynne Rienner Pub, 2003)
32. Felbemayr, Gabriel; Mario Larch; Yoto V. Yotov, Erdal Yalcin. *The World Trade Organization at 25: Assessing the Economic Value of the Rules-Based Trade System* (Gutersloh: Beterlsmannn Stiftung, 2019)
33. Fix, Liana. „Between Guilt and Responsibility: The Legacy of Spheres in Germany“, *The Washington Quarterly* 45, No. 2 (2022): 75-91, <<https://doi.org/10.1080/0163660X.2022.2092279>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 13 d.]
34. Forsberg, Tuomas. „From Ostpolitik to ‘frostpolitik’? Merkel, Putin and German foreign policy towards Russia“, *International Affairs* 92, No. 1 (2016): 24, <<https://doi.org/10.1111/1468-2346.12505>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 2 d.]
35. Forsberg, Tuomas. „German Foreign Policy and the War on Iraq“, *Security Dialogue* 36, No. 2 (2005): 225-227, <<https://www.jstor.org/stable/26298888>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 16 d.]
36. Genscher, Hans-Dietrich. „The Foreign Policy of A United Germany“. *The Fletcher Forum of World Affairs* 15, No. 2 (1991): 87-94, <<https://www.jstor.org/stable/45289998>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 18 d.]

37. Goetz, Klaus H. „Integration policy in a Europeanized state: Germany and the intergovernmental conference“, *Journal of European Public Policy* 3, No.1 (1996): 23-44, <<https://doi.org/10.1080/13501769608407016>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 15 d.]
38. Goldmann, Kjell. „Change and Stability in Foreign Policy: Detente as a Problem of Stabilization“, *World Politics* 34, No.2 (1982): 230-266, <<https://www.jstor.org/stable/j.ctt7zvwpn>>, [žiūrėta 2023 m. sausio 15 d.]
39. Gotkowska, Justyna. „A Weak Link? Germany in the Euro-Atlantic Security System“, *Point of View* 47 (2015): 5-8, <<https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/point-view/2015-01-15/a-weak-link-germany-euro-atlantic-security-system>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 19 d.]
40. Gustavsson, Jakob. „How Should We Study Foreign Policy Change?“, *Cooperation and Conflict* 34 No. 1 (1999): 73–95, <<https://doi.org/10.1177/00108369921961780>>, [žiūrėta 2023 m. sausio 15 d.]
41. Gustavsson, Jakob. *The Politics of Foreign Policy Change: Explaining the Swedish Reorientation on EC Membership*, 1999
42. Haar, Roberta ir Jonathan J. Pierce, „Foreign Policy Change from an Advocacy Coalition Framework Perspective“, *International Studies Review* 23, No. 4, 2021, <<https://doi.org/10.1093/isr/viab044>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 10 d.]
43. Haar, Roberta; Jonathan J. Pierce. „Foreign Policy Change from an Advocacy Coalition Framework Perspective“, *International Studies Review* 4, No. 23 (2021): 1771–1791, <<https://doi.org/10.1093/isr/viab044>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 10 d.]
44. Haesebrouck, Tim ir Jeoren Joly. „Foreign Policy Change: From Policy Adjustments to Fundamental Reorientations“, *Political Studies Review* 19, No. 3 (2021): 482-491, <<https://doi.org/10.1177/1478929920918783>>, [žiūrėta 2023 m. sausio 17 d.]
45. Haftendorn, Helga. *Coming of Age: German Foreign Policy since 1945* (Rowman & Littlefield, 2006)
46. Hanrieder, Wolfram F. „The Foreign Policies of the Federal Republic of Germany, 1949-1989“, *German Studies Review* 12, No. 2 (1989), <<https://doi.org/10.2307/1430097>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 16 d.]
47. Hellmann, Gunther ir Ursula Stark Urrestarazu. „Theories of Foreign Policy“, *International Relations*, 2013, <<https://doi.org/10.1093/OBO/9780199743292-0104>>, [žiūrėta 2023 m. sausio 20 d.]
48. Helwig, Niklas. „Don't stop believin“: Germany's turn from reflexive to strategic multilateralism“, kn. *Contestation and Polarization in Global Governance: European Responses*, sud. Egan, Michelle; Kolja Raube, Jan Wouters, Julien Chaisse (Edward Elgar, 2023)

49. Hendrik Platte ir Dirk Leuffen, „German Arms Exports: Between Normative Aspirations and Political Reality”, *German Politics* 25, No. 4 (2016): 561-580, <<https://doi.org/10.1080/09644008.2016.1184651>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 10 d.]
50. Hermann, Margareth G. „Explaining Foreign Policy Behavior Using the Personal Characteristics of Political Leaders“, *International Studies Quarterly* 24, No. 1 (1980): 7-46, <<https://doi.org/10.2307/2600126>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 10 d.]
51. Hermann, Margareth. „Assessing leadership style: trait analysis“, kn. Jerrold M. Post (sud.), *The Psychological Assessment of Political Leaders: With Profiles of Saddam Hussein and Bill Clinton* (Dearborn: University of Michigan Press, 2005)
52. Hyde-Price, Adrian ir Charlie Jeffery, „Germany in the European Union: Constructing Normality“, *Journal of Common Market Studies* 39, No. 4 (2001): 711-712, <<https://doi.org/10.1111/1468-5965.00327>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 15 d.]
53. Hyde-Price, Adrian ir Charlie Jeffery. „Germany in the European Union: Constructing Normality“, *Journal of Common Market Studies* 39, No. 4 (2001): 711-712, <<https://doi.org/10.1111/1468-5965.00327>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 20 d.]
54. Hyde-Price, Adrian. „Germany and the Kosovo war: still a civilian power?“, *German Politics* 10, No. 1 (2001): 19-34, <<https://doi.org/10.1080/09644000412331307374>>, [2023 m. žiūrėta kovo 28 d.]
55. Holsti, Kal. *Why Nations Realign: Foreign Policy Restructuring In the Postwar World*, Routledge, 1982
56. Holsti, Kalevi J. „National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy“, *International Studies Quarterly* 14, No. 3 (1970): 233 - 309, <<https://www.jstor.org/stable/3013584>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 4 d.]
57. Holsti, Kalevi. „National Role Conception in the Study of Foreign Policy“, *International Studies Quarterly* 14, No. 3 (1970): 233–309, <<https://doi.org/10.2307/3013584>>, [žiūrėta 2023 m. sausio 15 d.]
58. Hsieh, Hsiu-Fang ir Sarah E. Shannon, „Three Approaches to Qualitative Content Analysis“, *Qualitative Health Research* 15, No. 9 (2005): 1277-1288, <<https://doi.org/10.1177/1049732305276687>>, [balandžio 15 d.]
59. Hudson, Valerie ir Benjamin S. Day. *Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory*, London: Rowman & Littlefield, 2020
60. Hudson, Valerie M. „Foreign Policy Analysis: Actor-Specific Theory And the Ground Of International Relations“. *Foreign Policy Analysis* 1, No. 1 (2005): 1-30, <<https://www.jstor.org/stable/24907278>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 19 d.]

61. Joachim-Spanger, Hans. „German-Russian Relations: A Pan-European Mission as National Interest“, *Studia Diplomatica* 65, No. 1 (2012): 33-44, <<https://www.jstor.org/stable/10.2307/26531517>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 1 d.]
62. Joly, Jeroen K. ir Friederike Richter. „Punctuated equilibrium theory and foreign policy“, kn. *Foreign policy as public policy? Promises and pitfalls*, Manchester University Press, 2019, <https://www.researchgate.net/publication/331073786_Punctuated_equilibrium_theory_and_foreign_policy>, [žiūrėta 2023 m. vasario 2 d.]
63. Jones, Roy E. *Analysing Foreign Policy: An Introduction to Some Conceptual Problems*, London: Routledge and Kegan Paul, 1970
64. Jorgensen, Malcolm. „International Legal Order as a National Security Interest“, *VerfBlog*, žiūrėta 2023 m. kovo 1 d., <<https://doi.org/10.17176/20220402-131022-0>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 29 d.]
65. Kaarbo, Juliet. „Coalition Politics, international norms, and foreign policy“, *International Politics* 54, No. 6 (2017): 669–682, <<https://doi.org/10.1057/s41311-017-0060-x>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 1 d.]
66. Karp, Regina. „Identity and anxiety: Germany’s struggle to lead“, *European Security* 27, No. 1 (2018): 58-81, <<https://doi.org/10.1080/09662839.2018.1428565>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 7 d.]
67. Keohane, Robert O. „Multilateralism: An Agenda for Research“, *International Journal* 45, No. 4 (1990): 731-764, <<https://doi.org/10.1177/002070209004500401>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 17 d.]
68. Keohane, Robert O. ir Joseph S. Nye Jr., „Power and Interdependence“, *Survival: Global Politics and Strategy* 15, No. 4 (1973): 158-165, <<https://doi.org/10.1080/00396337308441409>>, [žiūrėta 2023 m. sausio 17 d.]
69. Kingdon, John W. *Agendas, Alternatives, and Public Policies Second Edition* (Pearson, 2013)
70. Klaus-Heiner, Röhl; Hubertus Bardt; Barbara Engels. „Zeitenwende für die Verteidigungswirtschaft? Sicherheitspolitik und Verteidigungsfähigkeit nach der russischen Invasion der Ukraine“, *IW-Policy Paper No. 4* (Berlin/ Köln, 2022)
71. Knapp, Manfred, Wolfgang F. Stolper ir Michael Hudson et al. „Reconstruction and West-Integration: The Impact of Marshall Plan on Germany“, *Zeitschrift Für Die Gesamte Staatswissenschaft / Journal of Institutional and Theoretical Economics* 137, No. 3 (1981): 415–33, <<http://www.jstor.org/stable/40750368>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 16 d.]
72. Krause, Joachim. „Multilateralism: Behind European views“, *Washington Quarterly* 27, No. 2 (2004): 49, <<https://doi.org/10.1162/016366004773097704>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 9 d.]

73. Kundnani, Hans „Germany as a Geo-economic Power”, *The Washington Quarterly* 34, No. 3, (2011): 31-45, <<https://doi.org/10.1080/0163660X.2011.587950>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 15 d.]
74. Leeds, Brett A. ir Michaela Mattes, *Domestic Interests, Democracy, and Foreign Policy Change (Elements in International Relations)*, Cambridge: Cambridge University Press, 2022, <<https://doi:10.1017/9781009037938>>, [žiūrėta 2023 m. sausio 28 d.]
75. Leonhard, Nina. „Towards a new German military identity? Change and continuity in military representations of self and other(s) in Germany“, *Critical Military Studies* 5, No. 4 (2019): 304-321, <<https://doi.org/10.1080/23337486.2017.1385586>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 19 d.]
76. Maull, Hanns W. „Multilateralism: variants, potential, constraints and conditions for success“, *SWP Comment* 9 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik -SWP- 2020): 2, <<https://doi.org/10.18449/2020C09>>, [2023 m. kovo 10 d.]
77. Maull, Hanns W. ir Sebastian Harnisch, *Germany as a Civilian Power?: Foreign Policy of the Berlin Republic* (Manchester: Manchester University Press, 2001)
78. Maull, Hans W. „German foreign policy, Post-Kosovo: still a ‘civilian power’?“, *German Politics* 9, No. 2 (2000): 1-24, <<https://doi.org/10.1080/09644000008404589>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 22 d.]
79. McGowan, J. Patrick. *Sage International Yearbook of Foreign Policy Studies* 1, Beverly Hills: Sage Publications, 1973, <<https://doi.org/doi:10.1017/S0048840200005074>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 2 d.]
80. Mearsheimer, John. „Back to the Future: Instability in Europe after Cold War“, *International Security* 15, No. 1 (1990): 5-56, <<https://doi.org/10.2307/2538981>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 5 d.]
81. Merkl, Peter H. „The German Janus: From Westpolitik to Ostpolitik“, *Political Science Quarterly* 87, No. 4 (1974-1975): 803-824, <<https://www.jstor.org/stable/2148896>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 21 d.]
82. Modelski, George. *A Theory of Foreign Policy*, London: Pall Mall Press, 1962
83. Morgenthau, Hans. *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York: Knopf, 1948
84. Morin, Jean-Frédéric ir Jonathan Paquin. *Foreign Policy Analysis: A Toolbox*, Cham: Pallgrave McMillan, 2018
85. Neack, Laura; Jeanne Hey; Patrick Haney (red.). *Foreign Policy Analysis: Continuity and Change in Its Second Generation*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1995
86. Niedhart, Gottfried. „Ostpolitik: Transformation through Communication and Quest for Peaceful Change“, *Journal of Cold War Studies* 18, No. 3 (2016): 14-59 <<https://www.jstor.org/stable/26925604>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 19 d.]

87. Northedge, Frederick S. *The Foreign Policies of the Powers*, London: Faber and Faber, 1968
88. Ole Wæver, „Identity, Communities and Foreign Policy: Discourse Analysis as Foreign Policy Theory“, kn. *European Integration and National Identity: The Challenge of the Nordic States*, red. Lene Hansen and Ole Wæver, London: Routledge, 2002
89. Platte, Hendrik ir Dirk Leuffen. „German Arms Exports: Between Normative Aspirations and Political Reality“, *German Politics* 25, No. 4 (2016): 561-580, <<https://doi.org/10.1080/09644008.2016.1184651>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 9 d.]
90. Putnam, Robert D. „Diplomacy and Domestic Politics: The Logic of Two-Level Games“, *International Organization* 42, No. 3 (1988), 427–460, <<https://doi.org/10.1017/S0020818300027697>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 4 d.]
91. Richter, Andrew. „Sharing the burden? U.S. allies, defense spending and the future of NATO“, *Comparative Strategy* 35, No. 4 (2016): 298-314, <<https://doi.org/10.1080/01495933.2016.1222843>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 20 d.]
92. Röh, Klaus-Heiner; Hubertus Bardt ir Barbara Engels. „Zeitenwende für die Verteidigungswirtschaft? Sicherheitspolitik und Verteidigungsfähigkeit nach der russischen Invasion der Ukraine“, *IW-Policy Paper No. 4*, (Berlin/ Köln, 2022)
93. Rosati, Jerel A; Joe D. Hagan, J.D; Martin W. Sampson III. *Foreign Policy Restructuring: How Governments Respond to Global Change*, Columbia: University of South Carolina Press, 1994
94. Rudolf, Peter. „The myth of the ‘German Way’: German foreign policy and transatlantic relations“, *Survival* 47, No. 1 (2005): 133-152, <<https://doi.org/10.1080/00396330500061802>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 23 d.]
95. Ruggie, John Gerard. „Multilateralism: An Anatomy of an Institution“, *International Organization* 46, No. 3 (1992): 561-598, <<http://www.jstor.org/stable/2706989>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 9 d.]
96. Russett, Bruce; Christopher Layne; David E. Spiro ir Michael W. Doyle. „The Democratic Peace“, *International Security* 19, No. 4 (1995): 164–84. <<https://doi.org/10.2307/2539124>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 15 d.]
97. Siddi, Marcos. „German Foreign Policy towards Russia in the Aftermath of the Ukraine Crisis: A New *Ostpolitik*?“, *Europe-Asia Studies* 68, No. 4 (2016): 665-677, <<https://doi.org/10.1080/09668136.2016.1173879>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 4 d.]
98. Smith, Steve. „Theories of Foreign Policy: an historical overview“, *Review of International Studies* 12 (1), 1986, 13-29, <<https://www.jstor.org/stable/20097063>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 10 d.]

99. Snyder, R; H. W. Bruck; Burton Sapin; Valerie M. Hudson; Derek H. Chollet; James M. Goldgeier, *Foreign Policy Decision-Making (Revisited)*, New York: Palgrave Macmillan, 2002, <https://doi.org/10.1057/9780230107526_2>, [žiūrėta 2023 m. sausio 25 d.]
100. Stephen F. Szabo, *Parting Ways: The Crisis in German-American Relationship* (Brookings Institution Press, 2004)
101. Szabo, Stephen F. „Germany: From Civilian Power to Geo-economic Shaping Power“, *German Politics & Society* 35, No. 3 (2017): 38-54, <<https://www.jstor.org/stable/10.2307/48561492>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 28 d.]
102. Szabo, Stephen F. „Germany: from civilian power to a geo-economic shaping power“, *German Politics and Society* 35, No. 3 (2017): 38-54, <<https://doi.org/10.3167/gps.2017.350303>>, [žiūrėta 2023 m. vasario 29 d.]
103. Timo Noetzel ir Benjamin Schreer, „All the way? The evolution of German military power“, *International Affairs* 10, No. 2 (2008): 211-221, <<https://www.jstor.org/stable/25144762>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 18 d.]
104. Walt, Stephen M. *The Origins of Alliances*, Cornell University Press, 1996
105. Waltz, Kenneth. *Man, the State, and War: A Theoretical Analysis*, New York: Columbia University Press, 1959
106. Waltz, Kenneth. *Theory of International Politics*, Waveland Press, 2010
107. Wezman, Siemon T. „International Arms Transfers“, kn. *SIPRI Yearbook 2022 Summary* (Oxford: Oxford University Press, 2022), 12-13, <<https://www.sipri.org/yearbook/2022/09>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 7 d.]
108. Wisotzki, Simone. „German Arms Exports to the World? Taking Stock of the Past 30 Years“, *PRIF Reports* 7 (Frankfurt am Main: Hessische Stiftung Friedens und Konfliktforschung, 2020), <<https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-73447-7>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 9 d.]
109. Wright, Nicolas. „No Longer the Elephant Outside the Room: Why the Ukraine Crisis Reflects a Deeper Shift Towards German Leadership of European Foreign Policy“, *German Politics* 27, No. 4 (2018): 479-497, <<https://doi.org/10.1080/09644008.2018.1458094>>, [2023 m. balandžio 1 d.]
110. Zhang, Yan ir Barbara M. Wildermuth, „Qualitative Analysis of Content“, kn. Barbara M. Wildermuth (sud.) *Applications of Social Research Methods to Questions in Information and Library Science* (Libraries Unlimited, 2009)

Internetiniai šaltiniai

111. Raik, Kristi. „Germany’s Zeitenwende Fails to Address Europe’s New Geopolitical Reality“, *Internationale Politik Quarterly*, 2023 m. gruodžio 4 d., <<https://ip->

- [quarterly.com/en/germanys-zeitenwende-fails-address-europes-new-geopolitical-reality](https://www.quarterly.com/en/germanys-zeitenwende-fails-address-europes-new-geopolitical-reality)>, [žiūrėta 2023 m. sausio 2 d.]
112. Rinke, Andreas. „Russia could resume business with Germany if it ends Ukraine war - Scholz“, *Reuters*, 2022 m. gruodžio 12 d., <<https://www.reuters.com/world/europe/russia-could-resume-business-with-germany-if-it-ends-ukraine-war-scholz-2022-12-12/>>, [žiūrėta 2023 m. sausio 2 d.]
113. Greive, Martin; Jan Hindelbrand; Christian Rickens; Klaus Stratman. „Olaf Scholz – ein kritisches Porträt über den Kanzlerkandidaten der SPD“, *Handelsblatt*, 2020 m. rugpjūčio 21 d., <<https://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/kann-er-kanzler-olaf-scholz-ein-kritisches-portraet-ueber-den-kanzlerkandidaten-der-spd/26106816.html>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 11 d.]
114. BBC. „Olaf Scholz: Who is Germany’s new chancellor?“, 2021 m. gruodžio 8 d., <<https://www.bbc.com/news/world-europe-53735728>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 11 d.]
115. Leistner, Alexandra ir Orlando Crowcroft. „Who is Olaf Scholz and what kind of leader he will be for Germany“, *Euronews*, 2021 m. gruodžio 7 d., <<https://www.euronews.com/my-europe/2021/12/07/who-is-olaf-scholz-and-what-kind-of-leader-will-he-be-for-germany>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 11 d.]
116. SWR.de. „Olaf Scholz früher: „Abrüstung jetzt!“, 2021 m. rugsėjo 24 d., <<https://www.swr.de/swr2/wissen/archivradio/juso-vize-olaf-scholz-bei-der-manifestation-der-jugend-in-der-ddr-100.html>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 12 d.]
117. Kinkartz, Sabine. „Who is Olaf Scholz, Germany’s new chancellor?“, *Deutsche Welle*, 2021 m. gruodžio 8 d., <<https://www.dw.com/en/olaf-scholz-germanys-new-chancellor-is-level-headed-and-pragmatic/a-59936379>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 12 d.]
118. Schacbuch, David. „Er ist ein Besserwisser“, *t-online.de*, 2021 m. gruodžio 8 d., <https://www.t-online.de/nachrichten/deutschland/parteien/id_91275482/olaf-scholz-als-bundestkanzler-biograf-wahlsieg-war-von-langer-hand-geplant.html>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 12 d.]
119. Huth, Peter. „Wer ist eigentlich Olaf Scholz? Oder besser: wie viele?“, *Die Welt*, 2022 m. gruodžio 5 d., <<https://www.welt.de/debatte/kommentare/plus242482125/Olaf-Scholz-Wer-ist-der-Bundestkanzler-eigentlich-Oder-besser-wie-viele.html>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 12 d.]
120. The Economist, „Who does Olaf Scholz listen to?“, 2023 m. balandžio 5 d., <<https://www.economist.com/europe/2023/04/05/who-does-olaf-scholz-listen-to>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 12 d.]
121. Rödle, Moritz. „Der Mann an Scholz’ Seite“, *Tagesschau.de*, 2023 m. vasario 8 d., <<https://www.tagesschau.de/inland/innenpolitik/wolfgang-schmidt-kanzleramt-101.html>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 12 d.]

122. Burchard, Hans. „Meet Olaf Scholz’ shadow foreign minister“, *Politico Europe*, 2023 m. vasario 17 d., < <https://www.politico.eu/article/germany-olaf-scholz-wolfgang-schmidt-foreign-minister/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 12 d.]
123. Evenett, Simon J. ir Niccolò Pisani, „Less Than Nine Percent of Western Firms Have Divested from Russia“, 2022 m. gruodžio 20 d., <<https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4322502>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 14 d.]
124. Jakučionis, Saulius; BNS., „We did not hear Baltics’ concerns on Russia’, says German foreign minister“, *LRT*, 2022 m. balandžio 21 d., < <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1677821/we-did-not-hear-baltics-concerns-on-russia-says-german-foreign-minister>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.]
125. Trebesch, Christoph; Katelyn Bushnell; André Frank; Lukas Franz; Ivan Kharitonov; Stefan Schramm. „The Ukraine Support Tracker“, *Kiel Institute for the World Economy* <<https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]
126. Nienaber, Michael ir Kamil Kowalcze, „Germany Open to Seizing Assets to Help Ukraine Rebuild“, *Bloomberg*, 2023 m. sausio 3 d., <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-01-03/germany-is-open-to-using-seized-russian-assets-for-ukraine-s-reconstruction#xj4y7vzkg>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 19 d.]
127. Tagesschau, „Scholz räumt Fehler bei Russland-Politik ein“, 2022 m. birželio 12 d., <<https://www.tagesschau.de/newsticker/liveblog-ukraine-sonntag-147.html>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 21 d.]
128. Jakučionis, Saulius, BNS. „We did not hear Baltics’ concerns on Russia’, says German foreign minister“, *LRT*, 2022 m. balandžio 21 d., < <https://www.lrt.lt/en/news-in-english/19/1677821/we-did-not-hear-baltics-concerns-on-russia-says-german-foreign-minister>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.]
129. Deutsche Welle, „German President Steinmeier admits mistakes over Russia“, 2022 m. balandžio 5 d., <<https://www.dw.com/en/german-president-steinmeier-admits-mistakes-over-russia-policy/a-61362153>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.]
130. Schumacher, Elizabeth. „Annalena Baerbock flourishes in a crisis“, *Deutsche Welle*, 2022 m. liepos 3 d., <<https://www.dw.com/en/annalena-baerbock-germanys-first-female-foreign-minister-flourishes-in-a-crisis/a-61045086>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 21 d.]
131. Walsh, Alistair ir Rina Goldenberg. „Angela Merkel opens up on Ukraine, Putin and her legacy“, *Deutsche Welle*, 2022 m. liepos 6 d. <<https://www.dw.com/en/angela-merkel-opens-up-on-ukraine-putin-and-her-legacy/a-62052345>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 17 d.]
132. Osang, Alexander. „Das Gefühl war ganz klar: Machtpolitisch bist du durch“, *Der Spiegel*, 2022 m. lapkričio 24 d., <<https://www.spiegel.de/panorama/ein-jahr-mit-ex-kanzlerin-angela-merkel-das-gefuehl-war-ganz-klar-machtpolitisch-bist-du-durch-a-d9799382-909e-49c7-9255-a8aec106ce9c>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 17 d.]

133. Deutsche Welle, „Scholz urges for ceasefire with Putin“, 2022 m. gegužės 13 d., <<https://www.dw.com/en/ukraine-germanys-scholz-and-russias-putin-discuss-stalled-peace-talks-as-it-happened/a-61781610>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.]
134. Rinke, Andreas; Sarah Marsh; Bill Belkrot. „Russia could resume business with Germany if it ends Ukraine war - Scholz“, *Reuters*, 2022 m. gruodžio 12 d., <<https://www.reuters.com/world/europe/russia-could-resume-business-with-germany-if-it-ends-ukraine-war-scholz-2022-12-12/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.]
135. Siebold, Sabine ir Jason Hovet, „Germany’s Scholz pledges to support Ukraine “for as long as it takes“, *Reuters*, 2022 m. rugpjūčio 29 d., <<https://www.reuters.com/world/europe/germanys-scholz-we-will-keep-up-support-ukraine-long-it-takes-2022-08-29/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.]
136. Moody, Oliver. „Scholz under fire for refusing to say he wants Ukraine to win“, *The Times*, 2022 m. birželio 2 d., <<https://www.thetimes.co.uk/article/scholz-under-fire-for-refusing-to-say-he-wants-to-ukraine-to-win-lrn97lqp>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.]
137. Steitz, Christoph; Vera Eckert; Tom Kaeckenhoff, „Factbox: Germany’s efforts to tackle energy crisis“, *Reuters*, 2022 m. rugpjūčio 19 d., <<https://www.reuters.com/business/energy/germanys-efforts-tackle-energy-crisis-2022-08-19/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 22 d.]
138. Burchard, Hans von der ir Merlin Sugue. „Germany’s Scholz rejects calls to ban Russian oil and gas“, *Politico Europe*, 2022 m. kovo 7 d., <<https://www.politico.eu/article/germany-rejects-calls-for-banning-russian-oil-and-gas/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 22 d.]
139. Nienaber, Michael „Germany’s Scholz Warns EU Gas-Price Cap Could Crimp Supplies“, *Bloomberg*, 2022 m. spalio 30 d., <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-10-20/germany-s-scholz-warns-eu-gas-price-cap-could-crimp-supplies#xj4y7vzkg>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 22 d.]
140. The Economist, „Who blew up the Nord Stream pipelines?“, 2023 kovo 8 d., <<https://www.economist.com/the-economist-explains/2023/03/08/who-blew-up-the-nord-stream-pipelines>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]
141. Al Jazeera, „Russia halts Nord Stream 1 gas flow to Europe again“, 2022 m. rugpjūčio 31 d., <<https://www.aljazeera.com/news/2022/8/31/russia-again-halts-nord-stream-1-gas-flow-to-europe-amid-crunch>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]
142. Chestney, Nina. „Russian gas to Europe via Ukraine rises“, *Reuters*, 2023 m. vasario 1 d., <<https://www.reuters.com/business/energy/russian-gas-europe-via-ukraine-transit-rises-2023-02-01/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 27 d.]
143. Eckert, Vera. „Factbox: Germany’s LNG import terminals“, *Reuters*, 2023 m. balandžio 20 d., <<https://www.reuters.com/markets/commodities/germanys-lng-import-project-plans-2023-02-15/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]

144. Kerr, Simeon. „UAE agrees to LNG deal with Germany as Berlin looks to replace Russian gas“, *Financial Times*, 2022 m. rugsėjo 25 d., <<https://www.ft.com/content/0065dfcc-4519-41b6-9883-92e7ff13777d>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]
145. Wintour, Patrick. „Germany agrees 15-year liquid gas supply deal with Qatar“, *The Guardian*, 2022 m. lapkričio 29 d., <<https://www.theguardian.com/world/2022/nov/29/germany-agrees-15-year-liquid-gas-supply-deal-with-qatar>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]
146. Deutsche Welle, „Germany to use more coal amid gas reduction“, 2022 m. birželio 19 d., <<https://www.dw.com/en/germany-to-fire-up-coal-plants-as-russia-turns-down-the-gas/a-62182321>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]
147. Deutsche Welle, „Germany extends lifetime of remaining nuclear power plants“, 2022 m. spalio 17 d., <<https://www.dw.com/en/germany-extends-lifetime-of-all-3-remaining-nuclear-plants/a-63466196>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]
148. Yale School of Management, „Yale CELI List of Companies Leaving and Staying in Russia“, <<https://www.yalerussianbusinessretreat.com/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]
149. Deutsche Welle, „German military revamp 'too sluggish,' says commissioner“, 2023 m. kovo 14 d., <<https://www.dw.com/en/german-military-revamp-too-sluggish-says-commissioner/a-64977832>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]
150. Deutsche Presse-Agentur, „Munition: Lambrecht erhält Ansage aus Finanzministerium“, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 2022 m. gruodžio 1 d., <<https://www.zeit.de/news/2022-12/01/munition-lambrecht-erhaelt-ansage-aus-finanzministerium>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]
151. Knight, Ben. „What happened to the German military's €100 billion fund?“, *Deutsche Welle*, 2023 m. vasario 28 d., <<https://www.dw.com/en/what-happened-to-the-german-militarys-100-billion-fund/a-64846571>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]
152. Burchard, Hans von der ir Gabriel Rinaldi, „Germany backtracks on defense spending promises made after Ukraine invasion“, *Politico Europe*, 2022 m. gruodžio 5 d., <<https://www.politico.eu/article/germany-backtracks-on-defense-spending-promise-warns-about-delays-ukraine-war/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]
153. Kowalcze, Kamil ir Michael Nienaber. „German Finance Chief Won't Bow to Defense Minister's Cash Appeal“, *Bloomberg*, 2023 m. vasario 28 d., <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-02-28/german-finance-chief-won-t-bow-to-defense-minister-s-cash-appeal>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]
154. Krüger, Paul-Anton; Nicolas Richter; Henrike Roßbach, „Die Verbündeten werden langsam ungeduldig“, *Süddeutsche Zeitung*, 2023 m. sausio 3 d., <<https://www.sueddeutsche.de/politik/deutschland-nationale-sicherheitsstrategie-usa-ampelkoalition-1.5726333>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]

155. Schuetze, Christopher F. „Germany draws mockery for promising 5,000 helmets to help Ukraine defend itself“, *The New York Times*, 2022 m. sausio 27 d., <<https://www.nytimes.com/2022/01/27/world/europe/germany-5000-helmets-ukraine.html>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]
156. Trebesch, Christoph et al., „The Ukraine Support Tracker“, *Kiel Institute for the World Economy* <<https://www.ifw-kiel.de/topics/war-against-ukraine/ukraine-support-tracker/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]
157. Preussen, Wilhelmine. „Germany approves Poland’s request to send old fighter jets to Ukraine“, *Politico Europe*, 2023 m. balandžio 13 d., <<https://www.politico.eu/article/germany-ukraine-poland-mig29-fighter-jet-russia-war/>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]
158. Gebauer, Matthias ir Marina Korbaki, „Why Is the Chancellor Taking So Long?“, *Der Spiegel*, 2023 m. sausio 24 d., <https://www.spiegel.de/international/germany-s-tank-debate-why-is-the-chancellor-taking-so-long-a-4ebc6f40-a153-45c7-90f0-acf09a350186>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]
159. Stankevičius, Augustas, BNS. „Nausėda teigia su Scholzu sutaręs dėl laipsniško vokiečių brigados dislokavimo“, *LRT*, 2023 m. balandžio 27 d., <<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1972769/nauseda-teigia-su-scholzu-sutares-del-laipsnisko-vokieciu-brigados-dislokavimo>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 27 d.]
160. Hopner, Axel. „Siemens-Energy-Chef: „Wenn wir sofort aus russischem Gas aussteigen, werden die Auswirkungen dramatisch sein“, *Handelsblatt*, 2022 m. balandžio 4 d., <<https://www.handelsblatt.com/unternehmen/energie/christian-bruch-im-interview-siemens-energy-chef-wenn-wir-sofort-aus-russischem-gas-aussteigen-werden-die-auswirkungen-dramatisch-sein/28214382.html>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 28 d.]
161. Der Spiegel, „BASF-Chef warnt vor Zerstörung der »gesamten Volkswirtschaft«, 2022 m. balandžio 1 d., <<https://www.spiegel.de/wirtschaft/unternehmen/basf-chef-warnt-in-embargo-debatte-vor-zerstoerung-der-gesamten-volkswirtschaft-a-87009924-b320-4ba5-87b6-68d34fef864b>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 28 d.]
162. Handelsblatt, „Arbeitgeber und Gewerkschaften warnen vor russischem Gas-Importstopp“, <<https://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/ukraine-krieg-arbeitgeber-und-gewerkschaften-warnen-vor-russischem-gas-importstopp/28259116.html>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.]
163. Kooths, Stefan et al., „Von der Pandemie zur Energiekrise –Wirtschaft und Politik im Dauerstress“, *Gemeinschaftsdiagnose* No. 1 (2022): 9-13, <<https://www.ifo.de/pressemitteilung/2022-04-13/von-der-pandemie-zur-energiekrise-wirtschaft-und-politik-im-dauerstress>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 28 d.]
164. Bachmann, Rüdiger et al., „What if Germany is cut off from Russian energy?“, *CEPR*, 2022 m. kovo 25 d., <<https://cepr.org/voxeu/columns/what-if-germany-cut-russian-energy>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 1 d.]

165. Krebs, Tom. „Auswirkungen eines Erdgasembargos auf die gesamtwirtschaftliche Produktion in Deutschland“, *IMK studies*, No. 79 (2022), <https://www.imk-boeckler.de/de/faust-detail.htm?sync_id=HBS-008318>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 1 d.]
166. Martinez, Maria. „German government slightly raises 2023 GDP forecast“, *Reuters*, 2023 m. balandžio 26 d., <<https://www.reuters.com/markets/europe/german-government-slightly-raises-2023-gdp-forecast-2023-04-26/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.]
167. Leibniz-Institut für Wirtschaftsforschung Halle, „Gemeinschaftsdiagnose Frühjahr 2023: Inflation im Kern hoch – Angebotskräfte jetzt stärken“, <<https://www.iwh-halle.de/presse/pressemitteilungen/detail/gemeinschaftsdiagnose-fruehjahr-2023-inflation-im-kern-hoch-angebotskraefte-jetzt-staerken/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.]
168. Treeck, Johanna. „Mittel-kaup? German industry stares into abyss“, *Politico Europe*, 2023 m. lapkričio 10 d., <<https://www.politico.eu/article/germany-industry-europe-energy-prices-basf/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.]
169. Leister, Clare Maria. „Deindustrialisierung: Kommt nun die Kündigungswelle in der deutschen Wirtschaft?“, *Berliner Zeitung*, 2023 m. kovo 8 d., <<https://www.berliner-zeitung.de/wirtschaft-verantwortung/deindustrialisierung-kommt-in-der-deutschen-wirtschaft-eine-kuendigungswelle-li.325313>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.]
170. Bialek, Sylwia; Claudia Schaffranka ir Monika Schnitzer. „The energy crisis and the German manufacturing sector: Structural change but no broad deindustrialisation to be expected“, *CEPR*, 2023 m. sausio 17 d., <<https://cepr.org/voxeu/columns/energy-crisis-and-german-manufacturing-sector-structural-change-no-broad>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.]
171. Teevs, Christian ir Charles Hawley, „Germany Completes Historic Foreign Policy About-Face“, *Der Spiegel*, 2022 m. gruodžio 20 d., <<https://www.spiegel.de/international/germany/chancellor-scholz-takes-the-plunge-germany-completes-historic-foreign-policy-about-face-a-bacfc32f-c9c6-416d-90fa-d72e2e77aef6>>, [žiūrėta 2023 m. gruodžio 14 d.]
172. Shiryayevskaya, Anna. „Germany Imports First LNG From the US at New Uniper Terminal“, 2023 m. sausio 3 d., <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-01-03/germany-imports-first-lng-cargo-at-new-uniper-terminal-in-wilhelmshaven?in_source=embedded-checkout-banner>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 10 d.]
173. Emma, „Open Letter to Chancellor Olaf Scholz“, 2022 m. gegužės 2 d. <<https://www.emma.de/artikel/open-letter-chancellor-olaf-scholz-339499>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 10 d.]
174. Tagesschau, „Friedensappelle an NATO, Kiew und Moskau“, 2023 m. balandžio 8 d., <<https://www.tagesschau.de/inland/ostermaersche-151.html>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 10 d.]
175. Besch, Sophia, „To Really Modernize Its Armed Forces, Germany Needs a Long-Term Increase of the Regular Defense Budget“, *49security*,

<<https://fourninesecurity.de/2023/01/18/to-really-modernize-its-armed-forces-germany-needs-a-long-term-increase-of-the-regular-defense-budget>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d.]

176. Scholz, Olaf. „The Global Zeitenwende: How to Avoid a New Cold War in a Multipolar World“, *Foreign Affairs*, 2022 m. gruodžio 22 d., <<https://www.foreignaffairs.com/germany/olaf-scholz-global-zeitenwende-how-avoid-new-cold-war>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d.]

Institucijų pranešimai

177. Auswärtiges Amt, „Außenministerin Baerbock zur Ausweisung deutscher Diplomatinen und Diplomaten aus Russland“, 2022 m. balandžio 25 d., <<https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/ausweisungen-russland/2523578>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.]
178. Auswärtiges Amt, „Internationale Zusammenarbeit im 21. Jahrhundert: Ein Multilateralismus für die Menschen“, 2021 m. gegužės 5 d., <<https://www.auswaertiges-amt.de/en/aussenpolitik/multilateralism-white-paper/2460318>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 1 d.]
179. Auswärtiges Amt, „Nationale Sicherheitsstrategie“, <<https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/sicherheitspolitik/nationale-sicherheitsstrategie>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]
180. Auswärtiges Amt. „Internationale Zusammenarbeit im 21. Jahrhundert: Ein Multilateralismus für die Menschen“, 2021 m. gegužės 19 d., <https://www.auswaertiges-amt.de/de/aussenpolitik/weissbuch-multilateralismus/2459886>, [žiūrėta 2023 m. kovo 1 d.,]
181. Bundesministerium der Finanzen, „Krieg in der Ukraine“, <<https://www.bundesfinanzministerium.de/Web/DE/Themen/Europa/Krieg-in-der-Ukraine/krieg-in-der-ukraine.html>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 14 d.]
182. Bundesministerium der Verteidigung, „Beschaffung bei der Bundeswehr: Schnelligkeit hat Priorität“, 2023 m. balandžio 26 d. <<https://www.bmvg.de/de/aktuelles/beschaffung-bundeswehr-schnelligkeit-hat-prioritaet-5615072>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 6 d.]
183. Bundesministerium der Verteidigung, „Bundestag genehmigt zehn neue Panzerhaubitzen 2000“, 2023 m. kovo 29 d., <<https://www.bmvg.de/de/aktuelles/bundestag-genehmigt-zehn-neue-panzerhaubitzen-2000-5599760>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d.]
184. Bundesministerium der Verteidigung, „Minister begrüßt Entscheidung über Polens Ex-NVA-MiG-29 für die Ukraine“, 2023 m. balandžio 14 d. <<https://www.bmvg.de/de/aktuelles/entscheidung-mig-29-polen-ukraine-5612178>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d.]
185. Bundesministerium der Verteidigung, „Minister beim Runden Tisch: Faktor Zeit hat oberste Priorität bei Beschaffung“, 2023 m. gegužės 9 d.,

- <<https://www.bmvg.de/de/aktuelles/minister-runden-tisch-beschaffung-faktor-zeit-erste-prioritaet-5620556>> [žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d.]
186. Bundesministerium der Verteidigung, „Schneller zur Zeitenwende: Pistorius schafft neuen Planungs- und Führungsstab“, 2023 m. balandžio 20 d., <<https://www.bmvg.de/de/aktuelles/neuer-planungs-und-fuehrungsstab-im-verteidigungsministerium-5614200>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d.]
187. Bundesministerium der Verteidigung, „Sondervermögen: Bundeswehr kann 35 F-35A für rund 8,3 Milliarden Euro kaufen“, 2022 m. gruodžio 14 d., <<https://www.bmvg.de/de/aktuelles/bundeswehr-kann-35-f-35a-fuer-rund-8-3-milliarden-euro-kaufen-5540934>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d.]
188. Bundesministerium der Verteidigung, „Ukraine-Hilfe: Mehrbedarf von rund zwölf Milliarden Euro“, 2023 m. kovo 29 d., <<https://www.bmvg.de/de/aktuelles/mehrbedarf-ukraine-hilfe-gedeckt-5605418>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]
189. Bundesministerium für Wirtschaft und Klimaschutz, „Habeck zur Lage in der Ostukraine und Stopp des Zertifizierungsverfahrens für Nord Stream 2“, 2022 m. vasario 22 d., <<https://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Pressemitteilungen/2022/02/20220222-habeck-zur-lage-in-der-ostukraine-und-stopp-des-zertifizierungsverfahrens-fur-nord-stream-2.html>>, [žiūrėta 2022 m. gegužės 22 d.]
190. Bundesministerium de Justiz, „Gesetz über die Elektrizitäts- und Gasversorgung (Energiewirtschaftsgesetz - EnWG) § 14b Steuerung von vertraglichen Abschaltvereinbarungen, Verordnungsermächtigung“, <https://www.gesetze-im-internet.de/enwg_2005/_14b.html>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 27 d.]
191. Bundesnetzagentur, „Bundesnetzagentur veröffentlicht Zahlen zur Gasversorgung 2022“, 2023 m. sausio 6 d., <https://www.bundesnetzagentur.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/DE/2023/20230106_RueckblickGasversorgung.html>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]
192. Der Bundespräsident, „Festakt zum 70-jährigen Jubiläum der Atlantik-Brücke“, 2022 m. spalio 13 d., <<https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/DE/Frank-Walter-Steinmeier/Reden/2022/10/221013-Jubilaem-Atlantik-Bruecke.html>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.]
193. Deutscher Bundestag, „200 Milliarden Euro Abwehrschirm gegen gestiegene Gas- und Strompreise beschlossen“, 2022 m. spalio 21 d., <<https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2022/kw42-de-stabilisierungsfond-915612>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 15 d.]
194. Deutscher Bundestag, „Beschaffungsmaßnahmen für die Bundeswehr sollen beschleunigt werden“, 2023 m. birželio 23 d., <<https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2022/kw25-de-bundeswehr-beschaffung-899958>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d.]

195. Deutscher Bundestag, „Bundestag ordnet Holodomor als Völkermord ein“, 2022 m. lapkričio 30 d. <<https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2022/kw48-de-holodomor-923060>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 19 d.]
196. Deutscher Bundestag, „German Bundestag, 20th electoral term, Resolution“, 2022 m. vasario 27 d., <<https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2022/kw08-sondersitzung-beschluss-englisch-883506>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d.]
197. Deutscher Bundestag, „Wettlauf gegen möglichen Gas-Lieferstopp“, 2022 m. gegužės 9 d., <<https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2022/kw19-pa-klimaschutz-energie-energieversorgung-892072>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 1 d.]
198. Die Bundesregierung, „Regierungserklärung von Bundeskanzler Olaf Scholz am 27. Februar 2022“, 2022 m. vasario 27 d., <<https://www.bundesregierung.de/breg-en/news/policy-statement-by-olaf-scholz-chancellor-of-the-federal-republic-of-germany-and-member-of-the-german-bundestag-27-february-2022-in-berlin-2008378>>, [žiūrėta 2023 m. sausio 5 d.]
199. Die Bundesregierung, „100 Milliarden Euro für eine leistungsstarke Bundeswehr“, 2022 m. birželio 10 d., <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/sicherheit-und-verteidigung/sondervermoegen-bundeswehr-2047518>>, [žiūrėta 2023 m. birželio 24 d.]
200. Die Bundesregierung, „Liste der militärischen Unterstützungsleistungen“, <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/krieg-in-der-ukraine/lieferungen-ukraine-2054514>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]
201. Die Bundesregierung, „So unterstützt Deutschland ukrainische Geflüchtete“, 2023 m. vasario 24 d., <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/krieg-in-der-ukraine/unterstuetzung-gefluechtete-ukraine-2167006>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 14 d.]
202. Die Bundesregierung, „Wir unterstützen euch so lange, wie es nötig sein wird“, 2023 m. gegužės 14 d., <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/themen/krieg-in-der-ukraine/bundeskanzler-trifft-selensky-berlin-2190274>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 14 d.]
203. Die Bundesregierung, „Wir werden unser Engagement und unsere Zusammenarbeit weiter fortsetzen“, 2023 m. sausio 13 d., <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/suche/scholz-sudani-2157686>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 10 d.]
204. Die Bundesregierung, „Bundeskanzler Scholz telefoniert mit dem russischen Präsidenten Putin“, 2022 m. gruodžio 12 d., <<https://www.bundesregierung.de/breg-de/aktuelles/bundeskanzler-scholz-telefoniert-mit-dem-russischen-praesidenten-putin-2148822>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 16 d.]
205. European Commission, „G7 agrees oil price cap: reducing Russia's revenues, while keeping global energy markets stable“, 2022 m. gruodžio 3 d., <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_22_7468>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 22 d.]

206. European Commission, „Ukraine: EU and G7 partners agree price cap on Russian petroleum products“, 2023 m. vasario 4 d., <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_23_602>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 23 d.]
207. European Union External Action Service, „UN General Assembly demands Russian Federation withdraw all military forces from the territory of Ukraine“, 2022 m. kovo 2 d., <https://www.eeas.europa.eu/eeas/un-general-assembly-demands-russian-federation-withdraw-all-military-forces-territory-ukraine_en>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 13 d.]
208. Federal Ministry of Justice, „Basic Law for the Federal Republic of Germany“, žiūrėta 2023 m. kovo 7 d., <https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 2 d.]
209. *Mehr Fortschritt wagen – Bündnis für Freiheit, Gerechtigkeit und Nachhaltigkeit. Koalitionsvertrag 2021–2025 zwischen SPD, BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN und FDP*, 2021 m. gruodžio 7 d., <<https://www.spd.de/koalitionsvertrag2021>>, [žiūrėta: 2023 m. gegužės 16 d.]
210. NATO, „Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2021)“, 2021 m. birželis, <https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/210611-pr-2021-094-en.pdf>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]
211. NATO, „Madrid Summit Declaration“, 2022 m. birželio 29 d., <https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]
212. *Political Principles of the Government of the Federal Republic of Germany for the Export of War Weapons and Other Military Equipment (2000)*, <<https://s3.amazonaws.com/unoda-web/wp-content/uploads/2015/02/Annex-I-Political-Principles-engl.pdf>>, [žiūrėta 2023 m. kovo 7 d.]
213. President of the Republic of Lithuania, „Joint communiqué by the President of the Republic of Lithuania and the Chancellor of the Federal Republic of Germany“, 2022 m. birželio 7 d., <<https://www.lrp.lt/en/joint-communique-by-the-president-of-the-republic-of-lithuania-and-the-chancellor-of-the-federal-republic-of-germany/38541>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 25 d.]
214. Statistisches Bundesamt, „Bruttoinlandsprodukt im Jahr 2022 um 1,9 % gestiegen“, 2023 m. sausio 13 d., <https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2023/01/PD23_020_811.html>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 2 d.]
215. Statistisches Bundesamt, „Importe aus Russland im Februar 2023 um 91,0 % niedriger als im Vorjahresmonat“, 2023 m. balandžio 13 d., <https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2023/04/PD23_146_51.html>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 10 d.]

216. Statistisches Bundesamt, „Erdölimporte aus Russland im Januar 2023 auf 3 500 Tonnen gesunken“, 2023 m. kovo 13 d., <https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2023/03/PD23_098_51.html>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 26 d.]
217. Statistisches Bundesamt, „Fakten zum Außenhandel mit Russland“, 2022 m. vasario 24 d., <https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2022/02/PD22_N010_51.html>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 22 d.]
218. The World Bank, „Manufacturing, value added (% of GDP) - Germany“, <<https://data.worldbank.org/indicator/NV.IND.MANF.ZS?locations=DE>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 14 d.]
219. U.S. Department of Defense, „Biden Announces Abrams Tanks to be Delivered to Ukraine“, 2023 m. sausio 25 d., <<https://www.defense.gov/News/News-Stories/Article/Article/3277910/biden-announces-abrams-tanks-to-be-delivered-to-ukraine/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 23 d.]

Nuomonių apklausa

220. Infratest dimap, *ARD DeutschlandTREND März 2022* (2022 m. kovas), <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2022/maerz/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]
221. Infratest dimap, *ARD DeutschlandTREND April 2022* (2022 m. balandis), <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2022/april/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]
222. Infratest dimap, *ARD DeutschlandTREND Juni 2022* (2022 m. birželis), <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2022/juni/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]
223. Infratest dimap, *ARD DeutschlandTREND Juli 2022* (2022 m. liepa), <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2022/juli/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]
224. Infratest dimap, *ARD DeutschlandTREND August 2022* (2022 m. rugpjūtis), <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2022/august/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]
225. Infratest dimap, *ARD DeutschlandTREND September 2022* (2022 m. rugsėjis), <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2022/september/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]
226. Infratest dimap, *ARD DeutschlandTREND Oktober 2022* (2022 m. spalio), <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2022/oktober/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]

227. Infratest dimap, *ARD DeutschlandTREND November 2022* (2022 m. lapkritis), <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2022/november/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]
228. Infratest dimap, *ARD DeutschlandTREND Dezember 2022* (2022 m. gruodis), <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2022/dezember/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]
229. Infratest dimap, *ARD DeutschlandTREND Januar 2023* (2023 m. sausis), <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2023/januar/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]
230. Infratest dimap, *ARD DeutschlandTrend Morgenmagazin Januar 2023* (2023 m. sausis), <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/umfragen/aktuell/lieferung-von-leopard-kampfpanzern-umstritten/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 10 d.]
231. Infratest dimap, *ARD DeutschlandTREND Februar 2023* (2023 m. vasaris), <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2023/februar/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]
232. Infratest dimap, *ARD DeutschlandTREND März 2023* (2023 m. kovas), <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2023/maerz/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]
233. Infratest dimap, *ARD DeutschlandTREND April 2023* (2023 m. balandis), <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2023/april/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]
234. Infratest dimap, *ARD DeutschlandTREND Mai 2023* (2023 m. gegužė), <<https://www.infratest-dimap.de/umfragen-analysen/bundesweit/ard-deutschlandtrend/2023/mai/>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 5 d.]
235. Redaktions Netzwerk Deutschland, „Umfrage: Fünf Prozent der Deutschen würden im Kriegsfall freiwillig zur Waffe greifen“, 2023 m. vasario 10 d., <<https://www.rnd.de/politik/umfrage-jeder-zehnte-deutsche-im-angriffsfall-bereit-fuer-kriegsdienst-56W4FHFUCDDDCBWUFTIVY2MVM.html>>, [žiūrėta 2023 m. gegužės 12 d.]

Vaizdo įrašai

236. „Zakaria asks German chancellor what happens next in Putin's war with Ukraine“, nufilmuota 2023 m., YouTube vaizdo įrašas, 1:45-2:01, paskelbta „CNN“ 2023 m. kovo 5 d., <<https://www.youtube.com/watch?v=ON1C6XpBaVI>>, [žiūrėta 2023 m. balandžio 15 d.]

SUMMARY

Germany's epochal foreign policy turn – *Zeitenwende* – has indeed been one of the greatest geopolitical aftershocks that followed Russia's unprovoked invasion of Ukraine on February 24, 2022. It is ambitious as much as it was radical and unexpected. Therefore, it's not surprising it causes anxiety as government tries to avoid a crash or a prospect of one. The premise of this thesis derives from curiosity over what stops Germany from fully implementing foreign policy change. By this one does not presume it can be achieved in a single year but is rather interested in factors that limit policymaker's room for manoeuvre.

This case study is based on theoretical considerations over what forces drive and stabilize foreign policy change. To achieve this, a research model is constructed by combining the framework foreign policy change, developed by Jakob Gustavsson (1999), with the concept of 'stabilizers', developed by Kjell Goldmann (1982). With economic interdependence and public opinion operating as external and internal stabilizers, as well as decisionmaker's personality traits and bureaucratic-organizational barriers being treated as elements of change process, the combined model seeks to explain the effect of these variables on foreign policy change. The latter consists of three – geopolitical, geoeconomic and geostrategic – policy dimensions. Official government statements, media articles and opinion polls ranging from 2022 to 2023 are thus analyzed using quantitative content analysis to explain the link between the dependent and independent variables.

The research shows that in over a year most progress has been achieved in geoeconomic dimension with German government having taken both short-term and structural steps to reduce dependence on Russian fossil fuel imports. While progress has also been made other two fields, namely by supplying weapons to Ukraine and willing to act against Russia, it has been more limited to short term measures. Suggestions that trade could still be resumed once Russia stops its invasion suggest a significant part of political elites does not consider Russia a threat to Germany's vital interests, while almost zero progress in using the special €100 bln Bundeswehr modernization fund threatens to not only to undermine its own security and contribution to NATO collective defense but also threaten its ability to assist Ukraine in the future.

The research found that the four variables – interdependence, public mood, Olaf Scholz's personality traits and bureaucratic inertia – have all either slowed down or suppressed the impulse of foreign policy change. Germany's dependence on Russian natural gas has limited and delayed its effort to act against the regime however, significantly less than many expected mainly due to successful combination of measures taken to diversify energy imports and mild climate. However, economic risks do remain an important risk factor for Germany and might complicate its foreign policy-related efforts in the future. Public opinion as a domestic stabilizer remained reasonably

favorable for EU-led effort to increase economic pressure, despite it being sensitive to external economic pressure. However, throughout the public was arguably more cautious on weapon deliveries and favorable to finding diplomatic solutions to the conflict. Olaf Scholz's political background and some of the publicly observable traits suggest he and prefers to hold a tight grip on decision-making process and doesn't want to be seen as someone who can be easily 'pushed' by outside forces to make critical decisions. Combined with his party's historical sensitivity to Russia, these traits make him more likely to delay or reduce the scope of the change. Finally, efforts to renew foreign policy are further delayed at the bureaucratic-organizational stage. These brakes only apply to geostrategic dimension as procurement of essential military equipment lag due to bureaucratic inertia and national security strategy has not yet been published as a result of tensions between Federal Chancellery and Ministry of Foreign Affairs.

Finally, one can reasonably argue that qualitative content analysis alone is not sufficient for a wide, multi-layered research that seeks to provide a much more detailed picture of all the mentioned factors at play. It is therefore recommended to apply middle-range theories and combine a number of different research methods to provide an in-depth analysis of different variables. *Zeitenwende* will for sure remain an important case for future contributions in the field of foreign policy analysis.